

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR VERSLO FAKULTETAS

Aušra Malinauskienė

**EUROPOS SAJUNGOS FINANSINĖS PARAMOS POVEIKIS ŪKININKO ŪKIO
KONKURENCINGUMO DIDINIMUI**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas doc. dr. Edmundas Jasinskas

KAUNAS 2015

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR VERSLO FAKULTETAS

EUROPOS SAJUNGOS FINANSINĖS PARAMOS POVEIKIS ŪKININKO ŪKIO
KONKURENCINGUMO DIDINIMUI

Įmonių valdymas

MAGISTRO DARBAS

Studentė

Aušra Malinauskienė, VMGAVL-4

2015 m. gruodžio 19 d.

Vadovas

doc. dr. Edmundas Jasinskas

2015 m. gruodžio 19 d.

Recenzentė

prof. dr. Ramunė Čiarnienė

2015 m. gruodžio 19 d.

KAUNAS 2015

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
Ekonomikos ir vadybos fakultetas

Aušra Malinauskienė

Įmonių valdymas, 621N22001

„Europos Sąjungos finansinės paramos poveikis ūkininko ūkio konkurencingumo didinimui“

AKADEMINIO SAŽINGUMO DEKLARACIJA

20 15 m. gruodžio 19 d.
Kaunas

Patvirtinu, kad mano **Aušros Malinauskienės** baigiamasis magistro darbas tema „Europos Sąjungos finansinės paramos poveikis ūkininko ūkio konkurencingumo didinimui“ yra parašytas visiškai savarankiškai, o visi pateikti duomenys ar tyrimų rezultatai yra teisingi ir gauti sąžiningai. Šiame darbe nei viena dalis nėra plagijuota nuo jokių spausdintinių ar internetinių šaltinių, visos kitų šaltinių tiesioginės ir netiesioginės citatos nurodytos literatūros nuorodose. Įstatymų nenumatytų piniginių sumų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

Aš suprantu, kad išaiškėjus nesąžiningumo faktui, man bus taikomos nuobaudos, remiantis Kauno technologijos universitete galiojančia tvarka.

Malinauskienė, A. (2015). The European Union Financial Support for Farmer's Impact of Economic Competitiveness. Master's Final Thesis in Enterprises Management. Study Programme no. 621N22001. Supervisor doc. dr. E. Jasinskas. Kaunas: School of Economics and Business, Kaunas University of Technology.

SUMMARY

Final goal is to establish a European Union financial assistance on farms competitiveness. To achieve this objective was to respond to the identified challenges such as: to analyze the European Union's financial support for the family farm problem areas; to describe the farm household and the importance of the concept of competitiveness; to set the competitiveness of business valuation models and its determinants and to analyze how the EU financial support is determined Alytus County farms to improving the competitiveness.

The final aim is to establish a European Union financial assistance on farms competitiveness. The theoretical part of the thesis, in accordance with the literature, are analyzing the competitiveness problem areas, agricultural concept of competitiveness, competitiveness indicators and evaluation methods, and the European Union financial support for agricultural competitiveness exposure level. In the third part are presented the research methodology, which was created pursuant to an interview questionnaire and the questionnaire survey questionnaire. The fourth section presents the final results of the investigation, which confirmed that the European Union financial support to increase the competitiveness of farms.

In summary, all the work can be argued that both the qualitative and quantitative results of the study showed that the European Union financial support required for each farmer's farm. Only in this way every farmer can buy new equipment and modernize the economy, improve production efficiency, resulting in increased and each of their level of competitiveness.

TURINYS

SUMMARY	4
ĮVADAS.....	8
1. ES FINANSINĖS PARAMOS ŽEMĖS ŪKIUI PROBLEMINĖ ANALIZĖ	10
2. VERSLO KONKURENCINGUMO DIDINIMO NAUDOJANTIS FINANSINĖ PARAMA TEORINIAI ASPEKTAI	17
2.1. Verslo konkurencingumo aktualumas ir samprata	17
2.2. Verslo konkurencingumo vertinimo rodikliai ir jų reikšmė	21
2.3. Verslo konkurencingumo vertinimo teoriniai modeliai ir jų taikymo galimybės	26
2.4. Finansinės paramos poveikis konkurencingumo didinimui ištyrimo lygis	31
3. TYRIMO METODOLOGIJA	34
3.1. Kokybinio tyrimo pagrindimas.....	35
3.2. Kiekybinio tyrimo pagrindimas.....	36
4. ALYTAUS APSKRITIES ŪKININKŲ ŪKIO KONKURENCINGUMO DIDINIMO NAUDOJANT EUROPOS SĄJUNGOS FINANSINĘ PARAMĄ ANALIZĖ	39
4.1. Kokybinio tyrimo rezultatai.....	39
4.2. Kiekybinio tyrimo rezultatai	41
4.3. Kokybinio ir kiekybinio tyrimų rezultatų diskusiniai aspektai	56
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	58
LITERATŪRA.....	61
PRIEDAI.....	67

Paveikslų sąrašas

- 1 pav. Europos Sąjungos finansinė parama 2007 – 2013 m. laikotarpiu
- 2 pav. Europos Sąjungos finansinė parama 2014 – 2015 m. laikotarpiu
- 3 pav. Žemės ūkio sektorių konkurencingumo vertinimo schema (Gapšys, 2013)
- 4 pav. Eksporto ir konkurencingumo tarpusavio ryšys (Bruneckienė, 2010)
- 5 pav. Penkių konkurencinių jėgų modelis (Mitkutė, Nagreckaitė, 2010)
- 6 pav. Apibendrintas dvigubo Deimanto modelis (Mitkutė, Nagreckaitė, 2010)
- 7 pav. Devynių veiksnių modelis
- 8 pav. Konkurencingumo metodas grupuojamas pagal prigimtį ir būdą
- 9 pav. Nuosavų ir nuomojamų žemės plotų pasiskirstymas (ha)
- 10 pav. Ūkininkų ūkių produktų rūšių pasiskirstymas
- 11 pav. Ūkininkavimą skatinančių veiksnių pasiskirstymas
- 12 pav. Europos Sąjungos finansinės paramos pasiskirstymas ūkininkų gretose, proc.
- 13 pav. Europos Sąjungos finansinės paramos lėšų pasiskirstymas, proc.
- 14 pav. Europos Sąjungos finansinės paramos poveikis ūkininkų ūkiams, proc.
- 15 pav. Pieno produkcijos pasiūla ir paklausa
- 16 pav. Grūdinės produkcijos pasiūla ir paklausa
- 17 pav. Ūkininkų ūkių produktų konkurencingumo pasiskirstymas, vnt.
- 18 pav. Ūkininkų nuomonių pasiskirstymas apie veiksnius, ribojančius konkurencingumą, vnt.
- 19 pav. Konkurencingumą didinančių veiksnių pasiskirstymas, vnt.
- 20 pav. Ūkininkų nuomonė apie konkurencingumo didinimo tobulintinas sritis, proc.

Lentelių sąrašas

- 1 lentelė. Atliktų mokslinių tyrimų apibendrinimas
- 2 lentelė. Konkurencingumo vertinimo aspektai pagal pagal A. Liučvaitienės, K. Peleckio (2011) atliktą tyrimą
- 3 lentelė. Konkurencingumo samprata lietuvių autorių požiūriu
- 4 lentelė. Konkurencingumo samprata užsienio autorių požiūriu
- 5 lentelė. Konkurencingumo vertinimo rodikliai
- 6 lentelė. Konkurencingumo didinimui išmokėtos ES struktūrinės paramos poveikis pagrindiniams makroekonominiams rodikliams
- 7 lentelė. Interviu klausimai ir jų tikslai
- 8 lentelė. Anketos klausimai pagal klausimų pobūdį, tipą ir siekiamus tikslus
- 9 lentelė. Interviu duomenų pateikimas
- 10 lentelė. Apibendrinti nuosavo žemės ploto ir nuomojamo žemės ploto daugianarės regresijos analizės rezultatai
- 11 lentelė. Pieno ir grūdų konkurencingumą matuojančių rodiklių apibendrinti rezultatai
- 12 lentelė. Ūkininkų ūkių nuomonių pasiskirstymas apie konkurencingumą rangavimas pagal vidutinius vertinimus
- 13 lentelė. Ūkininkų ūkių nuomonių pasiskirstymas apie konkurencingumą mažinančius veiksnius rangavimas pagal vidutinius vertinimus
- 14 lentelė. Ūkininkų ūkių nuomonių pasiskirstymas apie konkurencingumą didinančius veiksnius rangavimas pagal vidutinius vertinimus
- 15 lentelė. Apibendrinti konkurencingumą ribojančių ir konkurencingumą didinančių veiksnių daugianarės regresijos analizės rezultatai

IVADAS

Žemės ūkis yra viena svarbiausių šalies ūkio strateginių sričių. Tai lemia žemės ūkyje gaminama produkcija, kuri tenkina būtiniausius žmogaus poreikius. Apsirūpinimas tinkamu, kokybišku, sveikata stiprinančiu maistu yra visuomenės ekonominės ir socialinės gerovės veiksnys. Šis sektorius glaudžiai susijęs su Lietuvos kaimu, kuriame gyvena trečdalis šalies gyventojų. Stiprinant žemės ūkio gamybinę bazę ir plėtojant infrastruktūrą, kartu gerėja ir kaimo gyventojų gyvenimas.

Siekiant išsaugoti žemės ūkį kaip verslą ir ūkininkavimo tradicijas jis yra įvairiomis priemonėmis remiamas ne tik Europos Sąjungoje, bet ir kitose šalyse. R. Melnikienė (2012) pažymi, kad Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, kai šalies žemdirbiai gali be apribojimų prekiauti Europos Sąjungos bendrojoje rinkoje ir pasinaudoti Bendrosios žemės ūkio politikos finansinės paramos instrumentais, žemės ūkio makroekonominiai rodikliai palaipsniui gerėjo: didėjo Lietuvos žemės ūkyje pagaminamos bendrosios produkcijos kiekis ir pridėtinė vertė. Lietuvoje nuo Europos Sąjungos paramos teikimo pradžios buvo susitelkta į ūkių konkurencingumo didinimą. Naujos žemės ūkio politikos kūrimo procesas ne tik prisidėjo prie kaimo ekonominio augimo, bet ir paskatino žymius struktūrinius pokyčius. Augo vidutinis ūkio dydis ir mažėjo ūkių skaičius (Melnikienė, 2012: 3).

Šie pokyčiai rodo, kad siekiant užtikrinti tinkamą Lietuvos gyventojų apsirūpinimą maistu, išsaugoti ūkininkavimo tradicijas ir žemės ūkio verslo tvarumą ilgalaikėje perspektyvoje, būtina įvertinti Europos Sąjungos paramos žemės ūkiui srityje egzistuojančias problemas, pasiekimus bei tendencijas, kuriomis remiantis būtų galima pagerinti žemės ūkio produktyvumą.

E. Jasinskas ir E. Kestauskaitė (2014) pažymi, jog žemės ūkį remti būtina, nes be paramos žemės ūkio sektorius sunyktų, o tai turėtų neigiamų pasekmių visuomenei. Europos Sąjungos finansinės paramos poveikį žemės ūkio sektoriaus konkurencingumui nagrinėjo daugelis mokslininkų įvairiais aspektais Kazakevičius (2007), Kriščiukaitienė (2008), Šapolaitė (2012), Ališauskas, Jankauskienė, Žebrauskienė (2012) ir kt. Lietuvoje Europos Sąjungos paramos poveikis žemės ūkiui pradėtas tirti jau 2003 m. (Jakaitienė, Klyvienė, 2007). Pastaruoju metu daugelis mokslininkų (Kazakevičius, 2011; Vitunskienė, Balušienė, 2012; Jasinskas, Simanavičiūtė, 2008; Melnikienė, 2012; Jasinskas, Kestauskaitė, 2014; Mohl, Hagen, 2010; Ederveen, Groot, Nahujs, 2006; Koloszko-Chomentowska, 2012 ir kt.) jau nagrinėjo Europos Sąjungos paramos poveikio ūkininko ūkiui problematiką. Mokslininkų atliktuose tyrimuose pastebėta, jog ši tema buvo ir vis dar nagrinėjama įvairiais aspektais, tokiais kaip: Europos Sąjungos finansinės paramos rūšys, ūkio subjektų rūšys, analizuojama ūkininkų ūkio produkcijos pokytis, jį lemiantys veiksniai ir pan. Tačiau, mokslinėje literatūroje pasigendama tyrimų, susijusių su ūkininkų ūkio konkurencingumo rinkoje aspektais.

Darbo objektas – Europos Sąjungos finansinė parama ūkininkų ūkių konkurencingumo didinimui.

Darbo tikslas – nustatyti Europos Sąjungos finansinės paramos poveikį ūkininkų ūkių konkurencingumo didinimui.

Darbo uždaviniai:

- 1) Išanalizuoti Europos Sąjungos finansinės paramos skirtos ūkininkų ūkiams problemines sritis;
- 2) Apibūdinti ūkininkų ūkių konkurencingumo sampratą ir svarbą;
- 3) Išskirti konkurencingumo vertinimo modelius ir pagrindinius konkurencingumą lemiančius veiksnius;
- 4) Atskleisti Europos Sąjungos finansinės paramos poveikį ūkininkų ūkių konkurencingumo didinimui Alytaus apskrities ūkininkų ūkių pavyzdžiu.

Problemos tyrimo logika. Pirmoje baigiamojo darbo dalyje analizuojama Europos Sąjungos parama bendrąją prasme, išskiriant pagrindinius atliktus mokslininkų tyrimų rezultatus. Taip pat šioje dalyje išskiriama mokslininkų atliktų tyrimų rezultatai ir probleminės sritys, susijusios su Europos Sąjungos finansinės paramos poveikiu ūkininkų ūkiams. Antroje baigiamojo darbo dalyje analizuojama kodėl yra svarbu išlaikyti verslo konkurencingumą bei kaip šią koncepciją supranta daugelis mokslininkų. Taip pat šioje dalyje analizuojama verslo konkurencingumo vertinimo teoriniai modeliai, kaip jie įgyvendinami praktikoje bei kokie veiksniai dažniausiai lemia verslo konkurencingumo didėjimą. Trečioje baigiamojo darbo dalyje pateikiama ir pagrindžiama atliekamo tyrimo metodai, instrumentas bei tyrimo eiga. Ketvirtoje baigiamojo darbo dalyje pateikiama atlikto tyrimo rezultatai, įžvelgiama tolimesnių tyrimų perspektyvos bei pateikiami galimi konkurencingumo didinimo sprendimai.

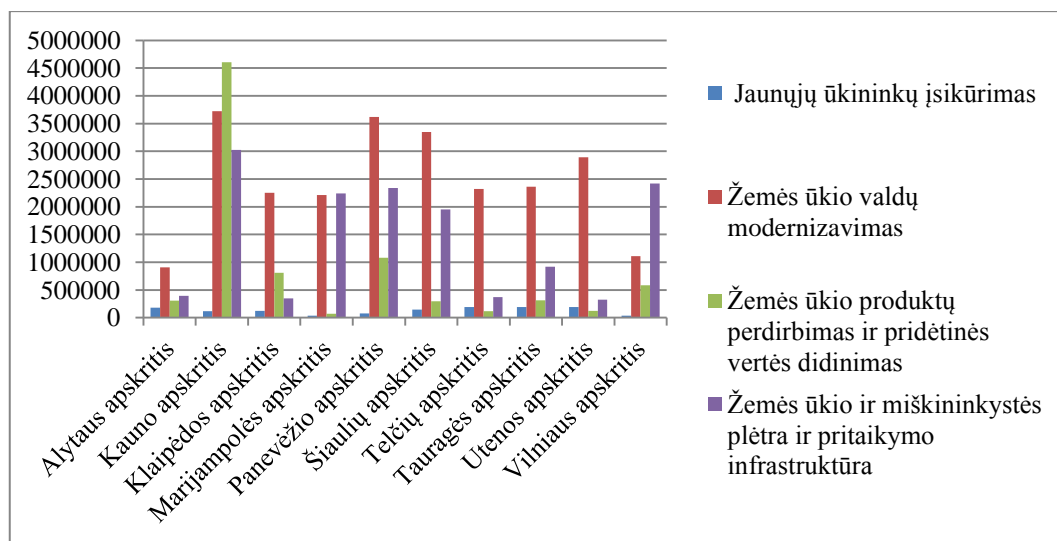
Tyrimo metodai:

- 1) Mokslinės literatūros analizė – buvo analizuoti ir pateikti užsienio ir Lietuvos mokslininkų tyrimų rezultatai bei literatūra apie žemės ūkio konkurencingumą ir ES struktūrinių fondų finansinę paramą;
- 2) Statistinių duomenų analizė –vertinant žemės ūkio konkurencingumą ir finansinės paramos įtaką naudojami įvairūs statistiniai duomenys iš Lietuvos Respublikos statistikos departamento;
- 3) Interviu – interviu vyko su Alytaus apskrities ūkininkais, siekiant išsiaiškinti kaip jie didina savo ūkių konkurencingumą bei su kokiais sunkumais susiduria;
- 4) Turinio analizė – apibendrinti informacijai, gautai interviu metu;
- 5) Anketinė apklausa – išsiaiškinti ūkių subjektų nuomonę apie Europos Sąjungos finansinės paramos įtaką jų konkurencingumui;
- 6) Grafiniai duomenų pateikimo metodai.

1. ES FINANSINĖS PARAMOS ŽEMĖS ŪKIUI PROBLEMINĖ ANALIZĖ

Europos Komisijos finansiniame pasiūlyme dėl paramos šalims kandidatės (LRFM 2004) buvo numatyta, kad 2004 – 2006 metais Lietuvos iš Europos Sąjungos gaunama finansinė parama per metus sudarys apie 4,7 proc. šalies BVP (Jakaitienė, Klyvienė, 2007). Vis dėlto pirmieji šalies narystės Europos Sąjungoje metai parodė, kad paramos (ypač struktūrinės) lėšų panaudojama gerokai mažiau nei jų skiriama (Jakaitienė, Klyvienė, 2007). Tačiau atsižvelgiant vien tik į pirmuosius Lietuvos narystės Europos Sąjungoje metus negalime daryti apibendrinamųjų išvadų apie Europos Sąjungos finansinės paramos panaudojimą, todėl reikalinga nustatyti kokias problemas atskleidė mokslininkų atliktų tyrimų rezultatai.

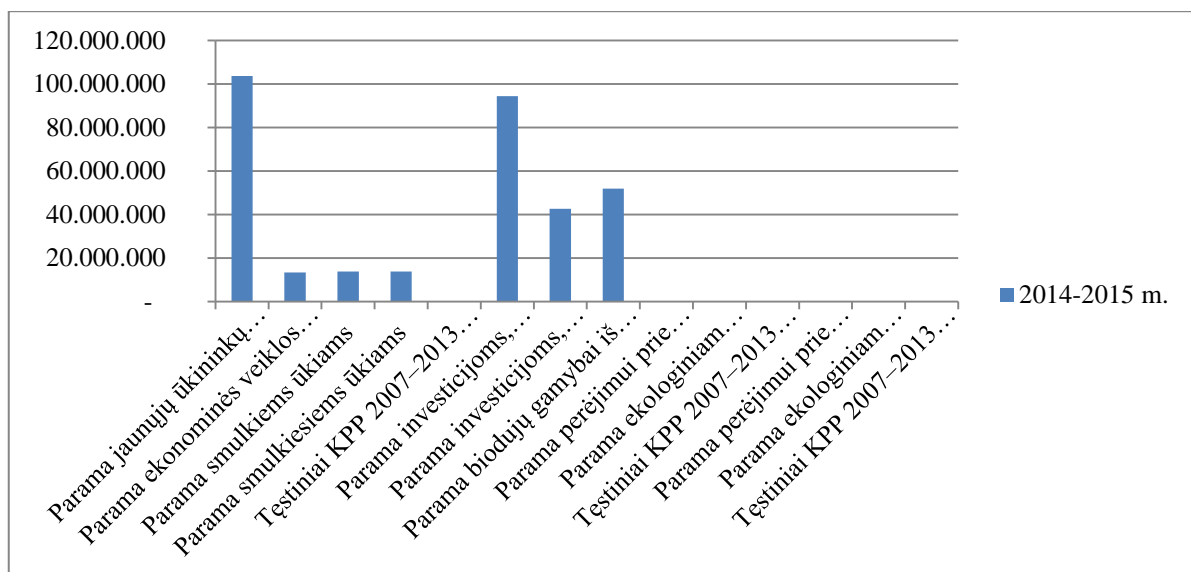
Bendrosios Europos Sąjungos programos yra finansuojamos iš Europos Sąjungos biudžeto, kuris paprastai yra sudaromas metams. Tačiau daugelio finansuojamų projektų įgyvendinimas užtrunka ilgiau nei metus, todėl yra tvirtinamas ne tik metinis, bet ir daugiametis biudžetas, dar vadinamas finansine perspektyva (Jakaitienė, Klyvienė, 2007).

1 pav. Europos Sąjungos finansinė parama 2007 – 2013 m. laikotarpiu

Pastaba: sudaryta darbo autorės pagal Nacionalinės mokėjimo agentūros prie Žemės ūkio ministerijos statistinius duomenis 2007 – 2013 m.

Iš 1 paveikslo matyti, kad 2007 - 2013 m. daugiausiai buvo finansuojami Kauno apskrities ūkininkai, ypatingą dėmesį skiriant žemės ūkio produktų perdirbimui ir pridėtinės vertės didinimui. Mažiausiai finansuojami buvo Alytaus apskrities ūkininkai. Šioje apskrityje daugiausiai Europos Sąjungos finansinės paramos buvo panaudota žemės ūkio valdų modernizavimui, o mažiausiai jaunųjų ūkininkų įsikūrimui. Taip pat iš 1 paveikslo matyti, kad 2007 – 2013 m. laikotarpiu žemas jaunųjų ūkininkų įsikūrimo finansavimo lygis yra būdingas visoms apskrityms.

2 pav. Europos Sąjungos finansinė parama 2014 – 2015 m. laikotarpiu

Pastaba: sudaryta darbo autorės pagal Nacionalinės mokėjimo agentūros prie Žemės ūkio ministerijos statistinius duomenis 2014 – 2020 m.

Visai kitokia situacija matoma, žvelgiant į finansinės paramos skyrimo duomenis naujuoju laikotarpiu. Iš 2 paveikslo matyti, kad daugiausiai 2014 – 2015 m. yra investuojama į jaunųjų ūkininkų įsikūrimą, o mažiausiai – ekonominės veiklos pradžia kaimo vietovėse. Lyginant 1 ir 2 paveikslus, galima teigti, kad Europos Sąjungos finansinės paramos sritys skiriasi. 2007 – 2013 m. buvo mažiausiai investuojama į tai, į ką 2014 - 2020 m. numatoma investuoti daugiausiai. Kaip mažiausiai remtinas sritis naujuoju finansinės paramos laikotarpiu metu galima išskirti paramą, skirtą smulkiems ūkininkams ir ekonominės veiklos pradžia kaimo vietovėse.

Mokslinėje literatūroje yra nagrinėjama nemažai aspektų, susijusių su aukščiau pateiktų statistinių duomenų rezultatais. Visų pirma, reikia paminėti, jog nemažai tyrimų yra atlikta apie Bendrosios žemės ūkio politikos perspektyvas ir prielaidas. Europos Bendroji žemės ūkio politika, lyginant su jos pirmąją esmine reforma 1992 metais, ženkliai pakito, tačiau ji vis dar iškreipia ekonomiką, teikia pajamų ir taip turtingiems ūkininkams, diskriminuojant smulkiuosius žemės ūkio gamintojus. Išmokos, susietos su pasėlių plotais ar auginamų gyvulių skaičiumi, o taip pat rinkos intervencijos mechanizmai, lemia nepagrįstus Europos Sąjungos šalių konkurencinius pranašumus tarptautinėje prekyboje, skatina perprodukciją vidaus rinkoje bei sudaro prielaidas neefektyviam Europos Sąjungos mokesčių pajamų naudojimui (Vaznonis, Vaznonis, 2011). L. Smagurauskienės (2009) atlikti tyrimai parodė, jog pagrindiniai sėkmingą Europos Sąjungos paramos įsisavinimą įmonėse ir savivaldybėse įtakojantys veiksniai yra: realus projekto poreikio įvertinimas ir įmonės plėtros strategijos atitikimas rėmimo programų tikslams, stabili finansinė padėtis, pakankami resursai, atitikimas formaliems kriterijams,

pasirengimas įsipareigoti, gebėjimas pasinaudoti informacija ir praktine pagalba, pozityvus požiūris į paramą.

Pagal pastarąjį tyrimą, kuriuo buvo siekiama išsiaiškinti Europos Sąjungos paramos pagal įvairias programas įsisavinimo intensyvumą, nustatyta, jog nuo Lietuvos įstojimo į Europos Sąjungą iki 2007 metų paramos pagrindinis tikslas buvo: sustiprinti nacionalinio ūkio ilgalaikio konkurencingumo plėtotės prielaidas, paspartinti perėjimą prie žinių ekonomikos, kuriai būdingas didėjantis BVP ir aukštas gyventojų užimtumo rodiklis, stiprinti žinių ekonomikos plėtrą, kuri sąlygoja aukštesnį pragyvenimo lygį bei didina visų Lietuvos gyventojų gerovę (Beržinskienė, Cibulskienė, Būdvytytė-Gudienė, 2012). Tačiau, kaip matyti iš 1 paveikslo, Europos Sąjungos finansinė parama ir vėlesniu laikotarpiu išliko orientuota į tą patį, pagrindinį tikslą.

Mokslinėje literatūroje pastebima, kad Europos Sąjungos finansinė parama buvo ir yra svarbus instrumentas, saugant Lietuvos kaimo vietovių gyvybingumą ir konkurencingumą. Nuo pat Europos Sąjungos paramos teikimo pradžios susidomėjimas kaimo turizmo verslu ir paramos lėšų panaudojimas smarkiai išaugo (Damulienė, 2012). Tačiau, pagal atliktus mokslininkų tyrimus, išskiriami ir Europos Sąjungos sukurti trikdžiai – per griežtos programų įgyvendinimo ir administravimo taisyklės –iš esmės apunkino galimybes pasinaudoti Europos Sąjungos finansine parama ir buvo kliūtis turizmo verslo plėtrai. Šalinant jas, per visą Kaimo plėtros programos įgyvendinimo laikotarpį buvo tobulinama paramos administravimo tvarka, o įgyta patirtis leido sukurti kur kas tobulesnę 2007 – 2013 metų programą bei efektyvesnius administravimo mechanizmus (Damulienė, 2012).

Nemažai apie Europos Sąjungos struktūrinių fondų panaudojimą Lietuvoje tyrimų yra atlikęs Lietuvos laisvosios rinkos institutas (2011). Jo atliktuose tyrimuose dažnai minima Europos Sąjungos fondų pasekmė – privačių ir viešųjų investicijų išstūmimas. Mohl ir Hagen (2010) teigimu, ES struktūrinių fondų panaudojime veikiant politiniams motyvams bei neskaidriems mokėjimams dažnai finansuojami projektai, kurie nėra ekonomiškai efektyviausi. Taip pat, kadangi visi Europos Sąjungos struktūrinės paramos lėšomis vykdomi projektai turi būti finansuojami, galimybė panaudoti Europos Sąjungos paramos lėšas viešajame sektoriuje išstumia labiau atsiperkančius valstybės investicijų projektus, kurių būtų imamasi be Europos Sąjungos lėšų. Tai gali neigiamai atsiliiepti regionų BVP augimui. Ederveen, Groot ir Nahuis (2006) nagrinėdami Europos Sąjungos struktūrinių lėšų poveikį Europos valstybių augimui teigė, jog Europos Sąjungos struktūrinių fondų parama šalims narėms pati savaime nepadidina šalies ekonomikos augimo. Autorių nagrinėtais atvejais Europos Sąjungos lėšos dažnai buvo investuojamos į projektus, kurie neskatina ekonomikos augimo, tačiau tuo pat metu pritraukia žmogiškuosius išteklius iš kitų, labiau produktyvių projektų, veiklų. Korupcija šalyse buvo minima kaip

viena iš priežasčių, kodėl Europos Sąjungos lėšos gali būti orientuojamos į mažiau produktyvias veiklas. Autoriai taip pat teigia, jog Europos Sąjungos struktūrinės lėšos ir iš jų kylančios galimybės gauti didesnę atlygį pritraukia talentingus žmones dirbti viešajame sektoriuje, o tai smukdo ekonomikos augimą. Apibendrinami autoriai teigia, jog Europos Sąjungos lėšų panaudojimo poveikis šalių ekonomikoms priklauso nuo viešųjų institucijų bei viešosios infrastruktūros kokybės šalyje.

Pagal atliktus statistinius tyrimus, šiuo metu Lietuvoje žemės ūkio naudmenos užima 85 proc. žemės ūkio paskirties žemės ir siekia 3,7 mln. ha. Lietuva visų žemės ūkio naudmenų žemės ūkio produkcijos gamybai nepanaudoja. Ekspertų vertinimais, bendras nepanaudojamų žemės ūkio naudmenų plotas yra 423 tūkst. ha, prekinės žemės ūkio produkcijos gamybai naudojama apie 2,5 mln. žemės ūkio naudmenų; pusę jų užima daugiametės žolės, pievos bei ganyklos. Lietuva pagal naudojamos žemės ploto dydį, tarp trylikos šalių kandidačių užima apie septintą vietą, o tarp penkiolikos Europos Sąjungos šalių ir trylikos šalių kandidačių yra aštuoniolikta (Kriščiukaitienė, Tamošaitienė, 2003). Mokslinėje literatūroje pateikiama daugelis atliktų tyrimų, tačiau dauguma jų susijusę su Europos Sąjungos paramos teikiamais privalumais. K. Ališauskas, A. Jankauskienė, S. Žebrauskienė (2012) atliktame Europos Sąjungos paramos poveikio žemės ūkiui tyrime išskyrė šiuos aspektus:

- 1) Užsienio prekybos žemės ūkio produktais balansas tapo teigiamas;
- 2) Žemdirbių pajamos susilygino su miesto gyventojų pajamomis;
- 3) Būdingi suaktyvėję ūkių restruktūrizacijos procesai, kuriuos skatina ir palaiko valstybės parama investicijoms į valdas, jaunųjų ūkininkų įsikūrimo ir ankstyvo pasitraukimo iš žemės ūkio veiklos priemonės;
- 4) Teigiamas kaimo gyventojų išsimokslinimo lygio poslinkis. Europos Sąjungos finansinė parama, kuria finansuojami kursai, seminarai, konsultacijos, prisideda prie kaimo gyventojų kvalifikacijos kėlimo;
- 5) Dėl Europos Sąjungos finansinės paramos žemės ūkio sektorius tampa vis patrauklesnis, todėl nemažai žmonių domisi šios srities studijomis, išsilavinimu, kvalifikacija. Pagerėjusi situacija ir išaugusios pajamos dėl paramos kaime leido didesniai skaičiui žmonių studijuoti, mokytis.

Taip pat mokslinėje literatūroje pasitaiko atliktų tyrimų, susijusių su konkrečių ūkininkų veikla, kurie yra gavę Europos Sąjungos finansinę paramą pagal 2003 – 2007 m. bei 2007 – 2013 m. programas. Visų atliktų tyrimų rezultatai yra panašūs bei apibūdina tai, jog investicinė parama žemės ūkiui turi gana didelę reikšmę, kadangi žemės ūkio sektorius nėra pelningas ir jame veikia didelis konkurentų skaičius. Ūkininkai neturi pakankamai lėšų įsigyti naujai, našiai dirbančiai technikai, kuri garantuotų produkcijos kokybę, kartu tuo pačiu ir stabilias ūkių pajamas. Investicinė parama į žemės ūkį turi reikšmės ne tik

ekonominiams ūkių veiklos rodikliams, bet kartu gerina ir kaimo gyventojų gyvenimo kokybę, kadangi sukuriama daugiau darbo vietų, parama skatina kelti kvalifikaciją, lankyti kursus, susijusius su žemės ūkio veikla. Taip pat darbuotojai tobulėja ir mokosi dirbdami su nauja technika (Ališauskas, Jankauskienė, Žebrauskienė, 2012). Tai patvirtina ir 2 paveiksle pateikta informacija, jog Europos Sąjungos finansinė parama yra nukreipta ūkininkų ūkių ekonominės veiklos plėtojimui.

Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerijos atlikti tyrimai apie Europos Sąjungos finansinės paramos poveikį ūkininkų ūkiams parodė, jog Lietuvos žemės ūkio produkcijos gamintojams suteikta teisė pasinaudoti įvairiomis galimybėmis, tokiomis kaip: eksporto į Europos Sąjungos šalis rėmimo priemonėmis, palankiomis sąlygomis prekiauti su trečiosiomis šalimis, tiesioginėmis išmokomis, dėl kurių padidėjo ūkininkų įplaukos ir pan. Pagal atliktus tyrimus taip pat nustatyta, jog išplėtota europinė prekių rinka lėmė padidėjusį žemės ūkio subjektų pajamų lygį ir stabilumą, išryškėjo investicinis potencialas ir konkurencingumas vidaus ir užsienio rinkose (Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija, 2013).

Pasak Z. Koloszko-Chomentowska (2012) atliktų tyrimų, galima teigti, jog pasitvirtina aukščiau pateiktų mokslininkų tyrimų rezultatai, kuriais teigiama, jog Europos Sąjungos finansinė parama yra labai svarbi ūkininkų ūkiams dėl jų egzistavimo ateityje. Taip pat teigiama, kad ūkininkų ūkiams siekiant atlikti savo funkcijas, t. y. išlikti konkurencingiems rinkoje, jie privalo plėtoti investicinius veiksmus bei gamybos potencialą laikantis aplinkos apsaugos reikalavimų (Koloszko-Chomentowska, 2012).

Taip pat mokslinėje literatūroje yra aktuali žemės ūkio konkurencingumo rinkoje problema. A. Liučvaitienė (2007) yra atlikusi šia tema nemažai tyrimų, susijusių su esminiais ekonominiais pokyčiais - konkurencingumu bei restruktūrizavimu. Vertinant žemės ūkio sektoriaus konkurencingumą, daugiausiai dėmesio yra skiriama šioms kryptims ir objektams:

1) Ūkio šakų sistemai (siekiama pagrįsti racionalią kiekvienos ūkio veiklos rūšies, atskiro produkto vietą ir gamybos apimtį, atsižvelgiant į perspektyvinę mokių rinkų paklausą, ūkio veiklos rūšies ir jos produktų pranašumą, produktus lyginant tarpusavyje bei su kitų šalių analogais, įvertinant situaciją kitų šalių rinkoje);

2) Ūkio subjektų sistema (pagrindžiama perspektyvinė ūkio subjektų struktūra, įvertinant jų gyvybingumą, inovatyvumą, ekonominį bei socialinį efektyvumą);

3) Infrastruktūros sistema (pagal rinkos ekonomikos ir daugiafunkcinio kaimo plėtros reikalavimus pertvarkoma techninė bei intelektinė infrastruktūra, įskaitant mokymo, mokslo bei konsultavimo sistemas);

4) Ryšių tarp žemės ūkio sistemos elementų visuma (pagrindžiamos horizontalios ir vertikalios kooperacijos plėtros tendencijos, gamybos intensyvinimo ir koncentravimo mastas);

5) Technikos bei technologijų sistema (siekiama sudaryti saugias ir sveikas sąlygas našiam darbui bei kokybiškesnei ir pigesnei produkcijai gauti);

6) Žmonių mentalitetas (siekimas atkurti ūkininkiškąją savimonę, išugdyti bendruomeniškumo ir pilietiškumo raiškas) (Liučvaitienė, 2007).

Pagal J. Ramanausko (2009) ir J. Kirstuko (2009) atliktus tyrimus, galima teigti, kad ūkininkai, siekdami gauti Europos Sąjungos finansinę paramą, ne visada įgyvendina projektus, kurių pagrindiniai tikslai yra nukreipti Europos Sąjungos šalims būdingų problemų sprendimui: maisto saugos ir jo kokybės gerinimui, aplinkosaugos plėtrai, resursų racionaliam naudojimui, konsolidacijos ir integracijos didinimui, aktyvinti inovacinę veiklą. Taip pat ūkininkai dažniausiai neapibrėžia kriterijų, pagal kuriuos būtų atskiriamos ūkio subjektų įprastinės kasdieninės operacijos nuo jų veiklos, susijusios su naujovėmis (Ramanauskas, Kirstukas, 2008). Todėl, ūkiai pretenduojantys į Europos Sąjungos finansinę paramą, kad galėtų išlikti konkurencingi rinkoje, turėtų savo projektus vertinti ne tik pagal finansinius rodiklius, bet ir pagal jų inovatyvumą. Jei per prognozuojamąjį laikotarpį ūkio veiklos subjektas sukuria produktą, paslaugą arba valdymo procesą, kurie technologiniu požiūriu yra nauji arba iš esmės pagerinti, palyginus su naujausiais tos srities produktais, tada galima teigti, jog Europos Sąjungos finansinė parama turėjo įtakos ūkininko ūkio klestėjimui.

Apibendrinti visų analizuotų mokslininkų atlikti tyrimai ir probleminės sritys pateikti 1 lentelėje (žr. 1 lentelė).

1 lentelė. Atliktų mokslinių tyrimų apibendrinimas

Autorius, metai	Atliktų tyrimų esmė	Esminės problemos
L. Smagurauskienė, 2009	Europos Sąjungos finansinės paramos įsisavinimas daugelio subjektų.	Daugelis subjektų neįvertina paramos kriterijų ir įsipareigojimų gavus finansinę paramą.
J. Ramanauskas, J. Kirstukas, 2009	Europos Sąjungos finansinės paramos bei ją gaunamų subjektų trūkumai.	Neapibrėžiama ūkio subjektų konkurencingumo vertinimas.
P. Mohl, T. Hagen, 2010	Europos Sąjungos finansuojami projektai, jos lėšų panaudojimas.	Netinkamai išanalizuoti vertinimo rodikliai.
V. Vazonis, B. Vazonis, 2011	Europos Bendroji žemės ūkio politika smulkiųjų žemės ūkio gamintojų atžvilgiu, Europos Sąjungos pranašumai tarptautinėje prekyboje.	Europos Sąjungos finansinės paramos neefektyvus naudojimas.
Lietuvos laisvosios rinkos institutas, 2011	Europos Sąjungos finansinės paramos pasekmės.	Ūkio subjektų netinkamų veiksmų įvertinimas bei jų išmatavimas.
D. Beržinskienė, D. Cibulskienė, A. Būdvytytė-Gudienė, 2012	Europos Sąjungos finansinės paramos įsisavinimas pagal 2007 – 2013 m. programas	Mažas ūkininkų ūkių finansavimas.

1 lentelės tęsinys

A. Damulienė, 2012	Europos Sąjungos finansinės paramos programų įgyvendinimo ir administravimo trūkumus.	Europos Sąjungos finansinės paramos gavimo kliūtys trukdo plėtotis ūkininkų ūkių konkurencingumui.
K. Ališauskas, A. Jankauskienė, S. Žebrauskienė, 2012	Europos Sąjungos finansinės paramos teigiamas poveikis žemės ūkiui.	Nekonkretinama Europos Sąjungos finansinės paramos poveikis siauresnei žemės ūkio šakai – ūkininkų ūkiams.
Z. Koloszko-Chomentowska, 2012	Europos Sąjungos finansinės paramos poveikis ūkininkų ūkiams.	Nėra nustatyta konkurencingumo rinkoje vertinimo metodai, veiksniai bei rodikliai.

Šaltinis: lentelė sudaryta darbo autorės.

Apibendrinant mokslininkų atliktų tyrimų apie Europos Sąjungos finansinės paramos poveikį ūkininkų ūkiams rezultatus, galima teigti, kad įvairių autorių analizuojami pagrindiniai ir panašūs aspektai. Pastebima, kad dažniausiai yra analizuojama ūkininkų ūkio šakos bei Europos Sąjungos finansavimo programos. Taip pat yra atlikta nemažai tyrimų, susijusių su Europos Sąjungos finansinės paramos skyrimo dydžiais, priklausomais nuo ūkio subjekto dydžio ir pan. Tačiau pasigendama mokslininkų darbų, kuriuose būtų analizuojama ūkininkų ūkio konkurencingumas, jo vertinimo rodikliai bei metodai. Iš to kyla ir baigiamojo darbo probleminis klausimas – kaip su vienodomis Europos Sąjungos finansinės paramos sąlygomis išlikti ūkininkų ūkiams konkurencingiems rinkoje.

2. VERSLO KONKURENCINGUMO DIDINIMO NAUDOJANTIS FINANSINĖ PARAMA TEORINIAI ASPEKTAI

Teorinis konkurencingumo didinimo nagrinėjimas pradedamas nuo konkurencingumo sąvokos analizės. Mokslininkai (Damulienė, 2011; Beržinskienė, Cibulskienė, Būdvytytė-Gudienė, 2012; Mohl, Hagen, 2010; Ederveen, Groot, Nahuis, 2006 ir kt.), tiriantys šią sąvoką, sutinka dėl jos daugialypiškumo ir paties reiškinių sudėtingumo. Šiame skyriuje nagrinėjama teoriniai konkurencingumo matavimo, vertinimo modeliai bei jų taikymo galimybės. Toliau pereinama prie Europos Sąjungos finansinės paramos poveikio nagrinėjimo. Nuoseklus ir išsamus analizavimas leis geriau suprasti konkrečių ūkininkų ūkių galimybes pasinaudoti Europos Sąjungos finansinės parama, didinant savo konkurencingumą.

2.1. Verslo konkurencingumo aktualumas ir samprata

Pastaruoju metu plačiai diskutuojama dėl stiprėjančios konkurencijos bei šalies ūkio gebėjimų ar negebėjimų atlaikyti konkurenciją vidaus ir užsienio rinkose. Ūkio subjekto, įmonės konkurencingumas susijęs su jo gebėjimu greitai ir adekvačiai reaguoti į staigius rinkos pokyčius ir išlaikyti savo pozicijas joje (Liučvaitienė, Peleckis, 2011). Vadybos literatūroje teigiama, kad ūkio subjektų gaminamos produkcijos konkurencingumą rinkoje lemia išorinių ir vidinių ekonominių, technologinių, socialinių ir kitų veiksnių visuma (Liučvaitienė, Peleckis, 2011). Antra vertus, neužtenka vien tik nustatyti svarbiausius konkurencingumą lemiančius veiksnius, būtina tinkamai parinkti esančių duomenų, rodiklių vertinimo metodus, padedančius atlikti nuoseklų ir daugiaspektį ūkio konkurencingumo vertinimą, numatant kryptis jam didinti (Liučvaitienė, Peleckis, 2011).

Literatūroje taip pat teigiama, kad praeito amžiaus pabaigoje susidomėjimas šalies konkurencingumu įgavo neįtikėtiną pagreitį ir pastaruoju metu tapo vienu aktualiausių klausimų formuojant bet kurios šalies ekonominę politiką (Rakauskienė, 2013). Galima teigti, kad tai lėmė nuolatos vykstanti integracija, globalizacija, sparti naujų technologinių įrengimų plėtra. Anot G. Rakauskienės (2013), žvelgiant į praeitį randama, kad konkurencingumo klausimai pirmiausia pradėti svarstyti Europoje. Tai pastebėta dar tuomet, kai praėjus pirmajam Europos ekonominės bendrijos funkcionavimo dešimtmečiui buvo susirūpinta, kad Europos ekonominės bendrijos šalys nepajėgia modernizuoti savo ekonomikos ir pasivyti Jungtinių Amerikos valstijų. Jau tada aktyvi pramonės politika buvo grindžiama siekiu pasivyti ir pranokti Ameriką (Vilpišauskas 2004).

Lietuvoje, kaip ir kitose narystei Europos Sąjungoje besirengiančiose šalyse, konkurencingumo tema pradėta domėtis dar 1993 m., kai į paskelbtų Kopenhagos kriterijų sąrašą¹ įtrauktas Europos Sąjungos nare ketinančios tapti šalies „gebėjimas atlaikyti vidaus rinkos konkurencinį spaudimą“ (Commission of the European Communities, 1997). Po įstojimo į Europos Sąjungą Lietuva, aktyviai dalyvaudama siekiant svarbiausio Europos Sąjungos tikslo Valstybės ilgalaikėje raidos strategijoje bei Nacionalinėje Lisabonos strategijos įgyvendinimo programoje², numatė konkurencingumo stiprinimo priemones (Rakauskienė, 2013). Todėl, konkurencingumo klausimui tapus itin aktualia tema, padaugėjo mokslininkų darbų šiuo aspektu.

Taip pat galima teigti, kad konkurencingumo ir ekonomikos nuosmukio laikotarpio problematiką nagrinėjo nemažai autorių (Porter, 1980, 1985, 1990; Pearce, Michael, 1997; Tran Thanh, 1998; Cappelli, 1999; Beniušienė, Svirskienė, 2008; Travkina, Tvaronavičienė, 2010) ir kiti. Jie konkurencingumą nagrinėjo tiriant įvairių lygių objektus ir subjektus: valstybę, valstybių sąjungą, miestą šalies ūkio šaką, įmonę ar organizaciją, tam tikrą prekę ar paslaugą (Valodkienė, Snieška, 2012).

A. Liučvaitienė, K. Peleckis (2011) analizuojant konkurencingumą, išskyrė konkurencingumo vertinimo aspektus, siejamus su problema nagrinėjančių autorių požiūriais (žr. 2 lentelė).

2 lentelė. Konkurencingumo vertinimo aspektai pagal pagal A. Liučvaitienės, K. Peleckio (2011) atliktą tyrimą

Tyrimų sritis	Problema nagrinėjantys autoriai	Konkurencingumo tyrimų turinys
Santykinis pranašumas ir absoliutus pranašumas	D. Ricardo (1817), M. Durand, C. Giorno (1987), B. Balassa (1965)	Pabrėžiama šaliai būdingų pranašumų, t.y. ekonominių charakteristikų, svarba. Šalies konkurencingumas priklauso nuo jos gebėjimų panaudojant išteklius, minimizuojant gamybos kaštus.
Rinkos struktūros tipai ir jų poveikis konkurencingumui	J. B. Clark (1991), R. T. Ely (1894), F. H. Knight (1934). V. Snieška (2002), D. Bernatonytė (2003)	Nagrinėjami šie klausimai: monopolizacijos laipsnis ir poveikis konkurencijai, oligopolijos, tobulos konkurencijos įtaka rinkoje vykstantiems procesams.
Teoriniai ir empiriniai konkurencingumo tyrimai	E. Chamberlin (1962), J. Robinson (1933), G. W. Stocking (1949), M. W. Watkins (1949), J. S. Bain (1956), F. M. Scherer (1970), W. Weiss (1990), T. A. Wilson (1974), M. Porter (1990), A. M. Rugman, J. R. D. Cruz (1993), M. Wise (1999), L. Šliburytė (2000), S. Valentinavičius (2000), ir kt.	Išskiriami šie konkurencingumą lemiantys veiksniai: turimi ištekliai ir jų panaudojimas, gamybiniai pajėgumai, vyriausybės vaidmuo ir išlaidos, užimama rinkos dalis, masto ekonomija.

¹Šiuo kriterijus 1993 m. gruodžio 22 d. nustatė Europos Taryba susitikime Kopenhagoje, kuriame buvo ruošiamasi Europos Sąjungos plėtrai į Rytus. Iš viso buvo nustatyti trys kriterijai, kuriuos turi atitikti šalys kandidatės, grupės: politiniai, ekonominiai ir teisės suderinamumo.

²2000 m. Lisabonoje vykusiame Europos Sąjungos viršūnių susitikime iškeltas tikslas siekti, kad Europos Sąjungos ekonomika per dešimtmetį taptų „konkurencingiausia ir dinamiškiausia žinių pagrindu kylančia ekonomika pasaulyje, kuri būtų tvirtos ekonomikos plėtros, didesnio ir geresnės kokybės užimtumo ir tvirtesnės socialinės sanglaudos derinys“.

Tyrimų sritis	Problemą nagrinėjantys autoriai	Konkurencingumo tyrimų turinys
Konkurencinių strategijų formavimas	M.Porter (1990, 2000), E.Masfield (1920), F.M.Scherer (1970), R.Grant (1991), V.Mathur (1992), M.L.Kotz (1994), W.Kwasnicki (1992), N.M.Paula (2001), D.Beeg (1991), S.Martišius (2001), R.Ginevičius (2001)	Nagrinėjama išskirtinių kompetencijų svarba, produkto kokybė, inovacijos ir investicijos, informacinės sistemos.
Politiniai, teisiniai ir kultūriniai konkurencingumo aspektai	F.Bradley (1996), P.Hardwick (1990), E.Pitts (1998), T.L.Vollrath (1991), D.Aakers (1989), P.R.Ferguson (1994), G.Startienė (1999), J.Bivainis (2002), B.Melnikas (2004)	Ekonominiu požiūriu vertinama konkurencingumo koncepcija neatsiejama nuo istoriškai susiformavusių politinių, kultūrinių, geografinių globalizacijos aspektų.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal A. Liučvaitienė, K. Peleckis (2011).

Kaip matyti iš 2 lentelės, mokslininkai nagrinėjo įvairius konkurencingumo aspektus gana plačiai. Mokslininkai yra tyrę šalių konkurencingumo pranašumus, jų gebėjimus panaudoti turimus išteklius, konkurenciją rinkose, konkurencingumą lemiančius veiksnius, produktų konkurenciją ir pan. Nors, kaip matyti iš 1 lentelės, konkurencingumo tematiką nagrinėjo daugelis mokslininkų, tačiau ji yra aktuali ir šiomis dienomis. Žvelgiant į 2 lentelėje pateiktą mokslininkų atliktų tyrimų apibendrinimą, galima teigti, jog konkurencingumas yra ypatingai sudėtingas savo aspektais reiškiny.

Terminas konkurencija yra kilęs iš lotynų kalbos žodžio *concurrentia*, reiškiančio tam tikrą kovą, varžybą, lenktyniavimą (Beniušienė, Svirskienė, 2008). Anot A. Liučvaitienės, K. Peleckio (2011). Konkurencingumo samprata gan įvairiapusė, ji priklauso nuo taško, iš kurio į šią sąvoką žiūrima, taip pat nuo to, koku tikslu ji yra formuojama. Todėl, tikslinga analizuoti kaip mokslininkai išskiria konkurencingumo sampratą (žr. 3 ir 4 lentelės).

3 lentelė. Konkurencingumo samprata lietuvių autorių požiūriu

Autorius, metai	Konkurencingumo samprata
K. Rinkauskaitė, 2007	Tai laipsnis, ligi kurio laisvos ir skaidrios rinkos sąlygomis įmanomas prekių ir paslaugų tiekimas, kuris turi ne tik išsilaikyti tarptautinėje rinkoje, bet tuo pačiu metu ir padidinti pajamas.
I. Kriščiukaitienė, A. Tamošaitienė, S. Andrikienė, 2008	Tai sudėtingas įvairių veiksnių ir sąlygų veikiamas reiškiny, kuriam reikalinga tinkamai parinkti rodikliai.
V. Vaznonis, D. Čiūtaitė, 2010	Tai konkrečioje vietovėje veikiančių ūkio subjektų gebėjimas kurti vertę siekiant tvaraus ekonominio augimo.
G. Staskevičiūtė, R. Tamošiūnienė, 2010	Tai šalies gebėjimas sukurti tokią aplinką, kuri padėtų subjektams tobulėti ir diegti naujoves greičiau negu užsienio konkurentai.
A. Mačiulytė-Šniukienė, N. K. Paliulis, 2011	Tai sugebėjimas sujungti ekonominius, socialinius, politinius ir geografinius pranašumus, kultūros, mokslo ir technologijų bei valdymo potencialą, siekiant užtikinti „proveržį“ prie naujų išteklių rūšių ir jų efektyvaus įsisavinimo galimybių.
G. Valodkienė, V. Sniečka, 2012	Tai daugiaaspektė, plačiai vartojama sąvoka, apimanti jį lemiančius veiksnius bei analizuojamą aplinką duotuoju momentu.

Autorius, metai	Konkurencingumo samprata
A. Grebliauskas, M. Stonys, 2012	Tai gebėjimas sėkmingai prekiauti pasaulio rinkose – gaminti ir eksportuoti kitų šalių vartotojų poreikius atitinkančias prekes ir paslaugas, tokiu būdu užtikrinant aukštas ir tvarias pajamas, arba, dar platesne prasme, regiono gebėjimas užtikrinti santykinai aukštas pajamas ir užimtumo lygį veikiant išorės konkurencijai.
J. Šeputienė, K. Brazauskienė, 2013	Tai institucijų, politikos priemonių ir veiksmų, lemiančių šalies produktyvumo lygį, visuma.
A. Gapšys, 2013	Tai sudėtinga ekonominė kategorija, turinti makro- (šalies), mezo- (šakos) ir mikro- (įmonės) lygmenis.
R. Jodenytė, 2014	Tai reiškinys grindžiamas veiksmingo žmogiškojo kapitalo (įgūdžių, žinių, gabumų, kuriais disponuoja žmogus, visuma) ir socialinio kapitalo (ryšių ir bendrų vertybių, sukurtų ir naudojamų kolektyvinei ar individualiai veiklai vykdyti visuma) valdymo nuostata.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Iš 3 lentelės matyti, kad nėra vieningos autorių nuomonės konkurencingumo aspektu. Pavyzdžiui, K. Rinkauskaitė (2007), A. Grebliauskas ir M. Stonys (2012) akcentuoja pajamas. I. Kriščiukaitienė, A. Tamošaitienė, S. Andrikenė (2008), A. Mačiulytė-Šniukienė, N. K. Paliulis (2012), J. Šeputienė, K. Brazauskienė (2013) bei G. Valodkienė, V. Sniečka (2012) akcentuoja konkurencingumo sampratoje veiksmus (ekonominius, socialinius, politinius ir geografinius), lemiančius produktyvumą. G. Staskevičiūtė, R. Tamošiūnienė (2010), A. Mačiulytė-Šniukienė, N. K. Paliulis (2012), A. Grebliauskas, M. Stonys (2012) koncepcijoje išskiria ūkio subjektų sugebėjimus, grindžiamus tam tikrais veiksniais. R. Jodenytė (2014) nustato žmogiškojo ir socialinio kapitalo santykį.

4 lentelė. Konkurencingumo samprata užsienio autorių požiūriu

Autorius, metai	Konkurencingumo samprata
R. L. Martin, 2009	Tai laipsnis, pagal kurį visi subjektai gali laisvomis ir sąžiningomis rinkos sąlygomis gaminti prekes ar produktus, plečiant pajamas.
A. Bris, J. Caballero, 2010	Tai ekonomijos gebėjimas pritraukiant ir išlaikant įvairius subjektus, gebėjimas pagerinti gyvenimo standartus, sukuriant aplinką, kurioje subjektai sugebėtų išsilaikyti.
P. Annoni, K. Kozovska, 2010	Tai rinkinys institucijų, politinių kryptų ir veiksmų visuma, kuri lemia subjekto produktyvumą.
K. Schwab, 2010	Tai statiniai ir dinaminiai komponentai, kuriais apibrėžiama produktyvumas ir aukštas pajamų lygio išlaikymas, investicinė grąža, pagrindiniai veiksniai, kuriais paaiškinama ekonomikos augimo potencialas.
X. S. Martin, 2011	Tai produktyvumo lygis, kuris nustato klestėjimo, produktyvumo, investicijų grąžos, pelno normos bei vartotojų augimo tempus.
M. Porter, 2012	Tai reiškinys, kuriuo nustatoma institucijų, ekonominių politikos veiksmų ir ekonomikos augimas laisvoje rinkoje vidutiniu laikotarpiu.
R. D. Atkinson, 2013	Tai ekonomikos visuma, jos išteklių ir kompetencija siekiant padidinti visuomenės gerovę bei produktyvumą.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Iš 4 lentelės matyti, kad tiek Lietuvos, tiek užsienio mokslininkai konkurencingumo sampratą apibūdina skirtingai. Tačiau, pastebima, jog apibrėžimuose išskiriami aspektai yra panašūs. Pavyzdžiui, M. Porter (2012), P. Annoni, K. Kozovska (2010) akcentuoja lygiai tokius pačius konkurencingumo sampratos elementus kaip ir J. Šeputienė, K. Brazauskienė (2013). P. Annoni, K. Kozovska (2010), K. Schwab (2010), X. S. Martin (2011), R. D. Atkinson (2013) svarbiausiu konkurencingumo aspektu laiko produktyvumą.

Apibendrinant galima teigti, kad konkurencingumas šiomis dienomis yra aktualus klausimas, nes ekonomikoje nuolatos vyksta pokyčiai, kurie lemia konkurencingumo dėsninę. Todėl, vis dar yra nagrinėjama konkurencingumo tematika. Taip pat, galima teigti, kad analizuojant konkurencingumo sampratą pastebėta, jog nėra suformuluotas konkretaus apibrėžimas. Tai dar viena iš priežasčių, kodėl konkurencingumas yra vis dar tiriamas. Tačiau, bendrąja prasme, galima teigti, kad konkurencingumas, tai reiškinys, apimantis įvairius veiksnius, nuo kurių priklauso ūkio produktyvumas ir sėkmingas išlikimas rinkoje.

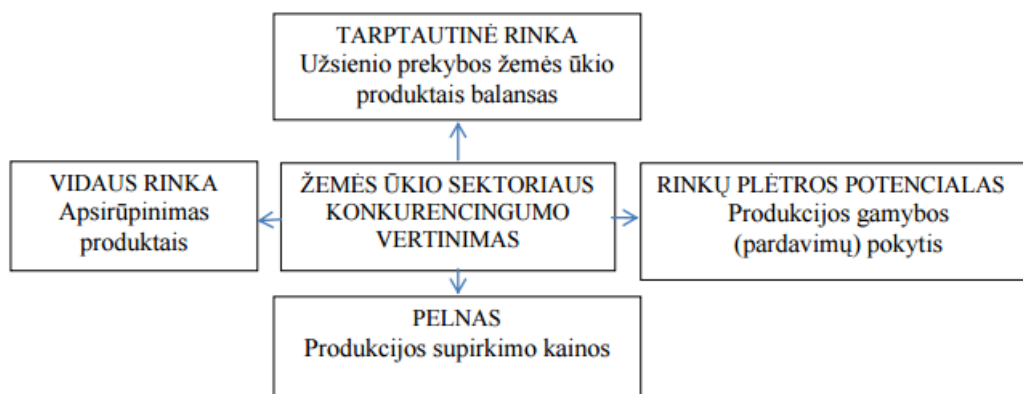
2.2. Verslo konkurencingumo vertinimo rodikliai ir jų reikšmė

Verslo konkurencingumą lemia daugelis veiksnių. Mokslinėje literatūroje jų randama vis daugiau, nors visą laiką pagrindinis dėmesys skiriamas ekonominiams veiksniams. Anot E. Meilienės, V. Snieškos (2010), konkurencingumas gali būti formuojamas šiais pagrindiniais aspektais:

- 1) gebėjimu parduoti;
- 2) gebėjimu pritraukti;
- 3) gebėjimu pritaikyti;
- 4) gebėjimu uždirbti.

Šie tarpusavyje susieti aspektai gali būti pateikti hierarchinėje nacionalinio konkurencingumo sistemoje. Pagal autorius, sisteminiu požiūriu gebėjimas uždirbti traktuojamas kaip bendriausias šalies konkurencingumo rodiklis, o išskirti gebėjimai parduoti, pritraukti ir pritaikyti įvardijami kaip šalies konkurencingumą nusakantys veiksniai. Gebėjimas pritaikyti sietinas su greitu prisitaikymu prie besikeičiančių sąlygų rinkoje ir naujų technologijų galimybių (Meilienė, Snieška, 2010).

Pagal A. Gapšį (2013), analizuojant žemės ūkio sektoriaus konkurencingumo lygį naudojami vertinimo rodikliai, galintys apibūdinti rinkos situaciją, t. y. kainos, apsirūpinimas produktais eksporto ir importo balansas, produktų pardavimų apimtis (arba gamyba). Šiuos rodiklius paprastai galima rasti Europos Komisijos, Eurostato ir kituose statistiniuose leidiniuose (Gapšys, 2013). Taigi, A. Gapšys (2013) analizuojant konkurencingumo vertinimo rodiklius, suskirstė juos į konkurencingumo vertinimo schemą (žr. 3 pav.).

3 pav. Žemės ūkio sektorių konkurencingumo vertinimo schema (Gapšys, 2013)

Kaip matyti iš 3 paveikslo, rengiant Lietuvos žemės ūkio sektoriaus konkurencingumo tarptautiniu mastu vertinimo schemą, remtasi tokiais principais:

- 1) rodikliai, apibūdinantys rinkos situaciją, lyginami su kitų ES šalių analogiškais rodikliais;
- 2) naudojami santykiniai rodikliai ar indeksai, kurie leidžia lyginti situaciją įvairiose šalyse, spręsti apie lyginamų ES šalių atitinkamų produktų konkurencingumo lygį (reitingų sudarymas);
- 3) duomenys, reikalingi konkurencingumo rodikliams apskaičiuoti, lengvai prieinami statistikos duomenų bazėse arba informaciniuose leidiniuose;
- 4) žemės ūkio sektoriaus konkurencingumas vertinamas nagrinėjant tam žemės ūkio sektoriui būdingus produktus: grūdus – augalininkystės sektoriuje, galvijieną – galvijininkystės, kiaulieną – kiaulininkystės, paukštieną – paukštininkystės, pieną – pienininkystės ir t. t.;
- 5) pasirinkti rodikliai apibūdina statinį sektoriaus konkurencingumo lygį, kuris išreiškiamas rodiklių reitingų vietų aritmetiniu vidurkiu. Autorius vadovaujasi prielaida, kad šalių žemės ūkio sektoriai, kurių vidurkis yra 1–8 vietos, yra aukšto konkurencingumo lygio, 9–16 vietos – vidutinio, 17–28 vietos – žemo konkurencingumo lygio;
- 6) įvairių laikotarpių tų pačių rodiklių pokyčių ir reitingų vietų palyginimas rodo dinaminį sektoriaus konkurencingumo lygį;
- 7) bendras šalies sektoriaus konkurencinis vertinimas – konkurencingumo rodiklių visuma (vietų vidurkis) (Gapšys, 2013).

Taip pat, anot A. Gapšio (2013), analizuojant konkurencingumo lygį pagal schemą, pateiktą 3 paveiksle, reikalinga vertinimo rodiklius pasirinkti:

- 1) Apsirūpinimas produktais – tai produktų gamybos ir jų suvartojimo santykiai šalies mastu, proc. (žr. 1 formulė):

$$1 \text{ formulė: } S_{ij} = \frac{Y_{ij}}{U_{ij}}$$

čia: i – sektoriaus pagrindinis produktas; j – ES šalis (1–28); Y – i -ojo produkto gamybos apimtis j šalyje; U – i -ojo produkto vartojimo apimtis j šalyje;

2) Produkcijos supirkimo kaina – žemės ūkio produktų (grūdų, mėsos, pieno, kiaušinių, daržovių ir kt.) vidutinės arba tam tikro laikotarpio supirkimo kainos, EUR/kg (vnt., l, t, ir t. t.). Supirkimo kainos šalių rinkoje atspindi vietinės rinkos ir ekonomikos veiksnių rezultatą (pasiūlą ir paklausą, gamybos sąnaudas ir pelną, produktyvumą ir pan.);

3) Užsienio prekybos balansas žemės ūkio produktais – produktų eksporto ir importo balanso santykis su produktų gamyba (pardavimais) šalyje, proc. (žr. 2 formulė):

$$2 \text{ formulė: } RXA_{ij} = \frac{(X_{ij} - M_{ij})}{Y_{ij}}$$

čia: X – i -ojo produkto eksporto vertė j šalyje; M – i -ojo produkto importo vertė j šalyje.

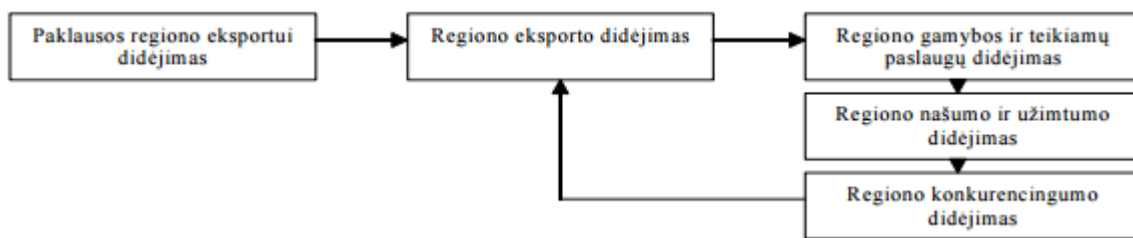
4) Produkcijos gamybos (pardavimų) pokytis – analizuojamų metų produktų gamybos (pardavimo) apimties santykis su prieš metus buvusiu apimtimi, proc. (žr. 3 formulė):

$$3 \text{ formulė: } \Delta RY_{ij} = \frac{(Y_{ij}^{(m)})}{(Y_{ij}^{(m-1)})} - 1$$

čia m – analizuojami metai.

Lyginant atskirų laikotarpių rodiklių pokyčius, galima nustatyti sektoriaus konkurencingumo dinamiką. Teigiamas pokytis parodys konkurencingumo didėjimą, neigiamas – silpnėjančias sektoriaus pozicijas (Gapšys, 2013).

Pagal šiuos A. Gapšio (2013) išskirtus konkurencingumo vertinimo rodiklius, galima teigti, kad kiekvienas ūkininkas gali tinkamai apsiskaičiuoti konkurencingumo lygį. Tačiau, pastebėta, jog mokslininkai, tokie kaip M. Stonys, A. Grebliauskas (2012), J. Burneckienė (2010) produktų eksporto ir konkurencingumo santykį apibūdina kiek kitaip nei A. Gapšys (2013). Mokslininkai teigia, jog eksporto ir konkurencingumo ypatumas tas, kad jis apima daugybę veiksnių ir juos apibūdinančių rodiklių, įgalina viena reikšme vertinti daugiaspektę problemą, leidžia nagrinėjamą problemą vertinti laiko atžvilgiu bei tarpusavyje lyginti nemažą skaičių regionų (Burneckienė, 2010). Taigi, anot J. Burneckienės (2013), siekiant pasiūlyti išorės rinkoms tam tikras prekes ir paslaugas, už kurias gautomis pajamomis galėtų finansuoti reikiamą importą ir kitas regiono viduje vykdomas veiklas, galima vadovautis eksporto ir konkurencingumo sąsajos schema (žr. 4 pav.).

4 pav. Eksporto ir konkurencingumo tarpusavio ryšys (Bruneckienė, 2010)

Kaip matyti iš 4 paveikslo, eksporto ir konkurencingumo tarpusavio vertinimą, sudaro trys pagrindiniai rodikliai:

- 1) Pramonės produkcijos eksportas, tenkantis vienam gyventojui;
- 2) Vidutinis metinis pramonės produkcijos eksporto augimo tempas;
- 3) Aukštą pridėtinę vertę kuriančios pramonės eksporto produkcijos dalis visame pramonės eksporte.

Taigi, lyginant šį konkurencingumo rodiklį su aukščiau pateiktu šiuo rodikliu, galima teigti, jog J. Bruneckienė (2010) jį apibūdina išsamiau ir daug aiškiau.

Mokslinėje literatūroje randama ir daugiau atliktų tyrimų, kuriuose nagrinėta žemės ūkio konkurencingumo vertinimo rodiklių tematika, todėl galima teigti, jog juos išsamiai analizuoja ne tik A. Gapšys (2013). Štai, A. Liučvaitienė, K. Peleckis (2011) teigia, jog svarbiausi konkurencingumo vertinimo rodikliai gali būti suskirstyti į šias grupes:

- 1) Konkurencinio pranašumo matavimo rodikliai;
- 2) Pelningumo rodikliai;
- 3) Valstybės pagalbos lygį apsprendžiantys rodikliai.

Tačiau, nepaisant šio rodiklių sąrašo, norint išsamiai įvertinti konkurencingumą kiekviename ūkio posistemyje (šalies ūkyje, šakoje, subjekto ūkyje ir t.t.), būtina parinkti tinkamiausiai atspindinčius veiklos pobūdį rodiklius. Todėl, A. Liučvaitienė, K. Peleckis (2011) kiekvienam iš aukščiau pateikto konkurencingumo vertinimo rodikliui išskyrė kiekvienam iš jų būdingas grupes (žr. 5 lentelė).

5 lentelė. Konkurencingumo vertinimo rodikliai

Rodiklių grupė	Rodiklio pavadinimas	Rodiklio reikšmė
Šalies konkurencingumo vertinimas	1) intensyvios konkurencijos rodiklis (S_2)	Kuo rodiklis didesnis, tuo stipresnė konkurencinė padėtis tarp šalių tirtose ūkio šakose.
	2) tarptautinio konkurencingumo šakoje rodiklis (RW)	Ūkio šaka gauna pelną kai rodiklio reikšmė didesnė už 0.
	3) lyginamojo pranašumo rodiklis (RCA)	Parodo, ar ūkio šaka geba įsitvirtinti rinkoje geriau nei kitos šakos.

5 lentelės tęsinys

Rodiklių grupė	Rodiklio pavadinimas	Rodiklio reikšmė
Ekonominių subjektų grupių konkurencingumo vertinimas	1) M. Porter “deimanto” modelis	Nusako konkurencijos esmę, remiantis 5 pagrindinėmis rinkoje sąveikaujančiomis jėgomis: nauji konkurentai, pakaitalai, pirkėjai, tiekėjai ir esami konkurentai.
	2) OPERA metodas	Įvardija svarbiausias ūkio šakos konkurencingumo problemas ir pateikia pasiūlymus joms spręsti.
	3) SWOT analizė	Įvardija subjektų grupių stiprybes - silpnybes ir galimybes – grėsmes.
Konkreto produkto konkurencingumo vertinimas	1) integralinis kokybės rodiklis (Ij)	Kuo jis didesnis, tuo produktas konkurencingesnis lyginant su konkurentų gaminiu.
	2) konkurencingumo indeksas (Ikj)	Jei jis didesnis už 1, produktas konkurencingesnis už prototipą, jei lygus 1 – yra tapatus prototipui, jei mažesnis už 1 – nekonkurencingas.
Veiklos aplinkos vertinimas	Rinkos dalies rodikliai: 1) ūkio šakos gamybos koncentracijos lygis (CR)	Įvertina ūkio šakos gamybos koncentraciją. Kuo jis didesnis – tuo koncentracija stipresnė.
	2) Herfindal indeksas (H)	Jei indekso reikšmė viršija 1800 ribą – valstybė privalo įsikišti į rinkos santykius ir juos normalizuoti.
	3) Rozenbliut indeksas (IR)	Nustato ekonominio subjekto rangus.
	Konkurencijos intensyvumo rodikliai: 1) konkurentų rinkos dalių panašumų vertinimas (UD)	Kokią rinkos dalį, lyginant su konkurentais, užima ekonominis subjektas.
	2) variacijos koeficientas (V)	Kuo rodiklis didesnis, tuo mažesnis konkurencijos intensyvumas.
	Rinkos augimo tempo rodiklis: 1) rinkos augimo tempas (UAT)	Nustatomos augimo tempo ribos (70 ir 140 proc.), kuriose gali būti paskirstytos konkurencijos intensyvumo rodiklių reikšmės.
	Rinkos rentabilumo rodikliai: 1) rinkos rentabilumo indeksas (RR)	Kuo jis didesnis, tuo didesnė pelno dalis atitinkamoje rinkoje tenka nagrinėjamam ūkio sektoriui.
	2) konkurencijos intensyvumo indeksas (UR)	
	3) Lerner monopolijos galios indeksas (L)	Kuo jis didesnis, tuo stipresnė ekonominio subjekto įtaka rinkoje ir tuo mažiau jis priklausomas nuo konkurentų, tiekėjų, vartotojų ir pan.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal A. Liučvaitienė, K. Peleckis (2011).

Pagal 5 lentelėje pateiktas rodiklių grupes bei rodiklių reikšmę, A. Liučvaitienės, K. Peleckio (2011) nustatyta, kad visapusiškam konkurencingumo vertinimui kiekviename ūkio posistemyje tikslinga apskaičiuoti ir įvertinti visus rodiklius. Pastebėta, kad rodiklių grupėse dominuoja konkurencinio pranašumo vertinimo rodikliai (RW, RCA), pelningumo rodikliai (rinkos augimo tepas, rinkos rentabilumo indeksas) ir valstybės pagalbos lygio nustatymo rodikliai (Herfindalio indeksas, Lernerio indeksas). Kiekvienas ūkio posistemis pasižymi savitomis savybėmis ir specifika, todėl įrengiant konkretaus ūkio posistemo konkurencingumo vertinimo rodiklių sistemą, būtina atsižvelgti į kaupiamos informacijos kiekį ir kokybę, bei konkurencingumo vertinimo gilumą (Liučvaitienė, Peleckis, 2011).

Apibendrinant konkurencinio vertinimo rodiklius ir jų reikšmes, galima teigti, kad vadybos literatūroje yra nemažai atliktų tyrimų šiuo aspektu. Mokslininkai pakankamai suprantamai apibūdina visus rodiklius, kurie lemia ūkio ūkininko konkurencingumo kaitą. Tačiau, galima teigti, kad pagrindiniai vertinimo rodikliai yra: produktas, kaina, eksportas ir importas bei juos sudarantys ir lemiantys aspektai.

2.3. Verslo konkurencingumo vertinimo teoriniai modeliai ir jų taikymo galimybės

Literatūroje teigiama, kad konkurencingumo vertinimo metodai, besiskiriantys savo aprėptimi ir paskirtimi, turi esminį bendrą bruožą – jie leidžia nustatyti vertinamo objekto santykinę poziciją kitų analogiškų (tos pačios rūšies) objektų atžvilgiu, remiantis sukurtais vertinimo rodikliais (Navickas, Makalauskaitė, 2010). Todėl, šioje dalyje svarbu išsiaiškinti kokie egzistuoja konkurencingumo vertinimo modeliai.

Mokslinėje literatūroje sutinkami įvairūs konkurencingumo vertinimo metodai, tačiau daugiausia jų skirti nacionalinio lygmens analizei. Vertindami konkurencingumą, vieni autoriai labiau akcentavo makrolygio konkurencingumo veiksnius (pvz. makroekonominę aplinką, fizinės infrastruktūros lygį), kiti - verslo įmonių poveikį konkurencingumui (pvz., valdymo efektyvumą, našumą ir pan.), tretį - siekė atkreipti dėmesį į „neapčiuopiamus“ veiksnius (pvz., tolerancijos, įvairovės, kūrybiškumo lygį). (Bruneckienė, 2010). Atlikti tyrimai (Rutkauskas, 2008; Saisana ir kt. 2005; Ramanauskas, 2004 ir kt.) leido sugrupuoti konkurencingumo vertinimo metodus į šias grupes:

1) Metodai, vertinantys bendrą šalies ar regiono konkurencingumą tarptautiniu, šalies ar regioniniu lygmeniu;

2) Metodai, vertinantys dalinį šalies ar regiono konkurencingumą tarptautiniu, šalies ar regioniniu lygmeniu.

Metodai, vertinantys bendrą šalies ar regiono konkurencingumą, analizuoja ekonomines, politines, socialines ir kt. aplinkas. Tarptautinio lygmens konkurencingumo vertinimo metodai apima daugybės

pasaulio šalių (tame tarpe ir ekonomiškai iš šalies išsiskiriančių regionų), o regiono ar šalies lygmens konkurencingumo vertinimo metodai – pakankamai nedidelio skaičiaus šalių ar vienos šalies regionų bendro konkurencingumo ir ekonomikos augimo kompleksinę analizę bei tarpusavio palyginimą (Bruneckienė, 2010).

Štai, A. Liučvaitienė, K. Peleckis (2011), pateikia įvairius metodus, naudojamus konkurencingumo tyrimui, tačiau dažniausia jie yra naudojami kaip atskiri būdai įvertinant šalies, produkto ir pan. konkurencingumą. Mokslininkai juos suskirstė į šias grupes:

1) Įvairiapusis, visų šalies ūkio šakų arba kurios nors vienos šakos konkurencingumo įvertinimas. Sudarius nagrinėjamos šakos (-ų) konkurencingumą apibūdinančių rodiklių sistemą arba vieną kompleksinį rodiklį, nustatomas šakos (-ų) konkurencingumas tarptautinėse rinkose. Šio tyrimo tikslas - nustatyti konkurencingus šalies ūkio sektorius bei įvertinti jų plėtros perspektyvas tarptautinėse rinkose. Tam gali būti naudojami statistiniai duomenys apie užsienio prekybos rodiklius (eksporto ir importo apimtys, grynosios pajamos iš užsienio prekybos ir pan.) bei atskirų pramonės šakų veiklos ir finansiniai rodikliai (darbo produktyvumo, produkcijos apimtys, pridėtinės vertės rodikliai, investicijų apimtys, aukštos kvalifikacijos darbuotojų santykinė dalis ir pan.);

2) Gamybinių grupių analizė, kuomet analizuojami pasirinkto sektoriaus ryšiai su kitais sektoriais. Ji apima ne tik konkrečios ūkio šakos subjektus, bet ir gamybos procese būtinų prekių ir paslaugų tiekėjus;

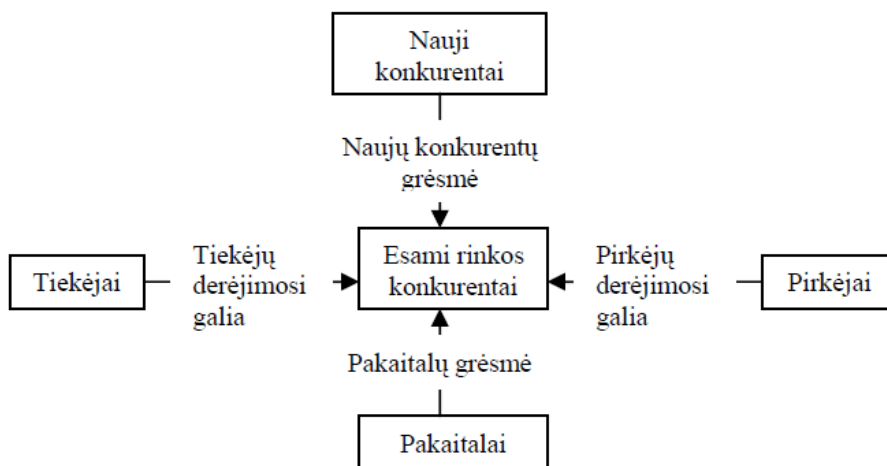
3) Atskiro produkto (prekės) konkurencingumo nustatymas. Analizuojant atskiro produkto konkurencingumą naudojama subjekto ūkyje ir vidutiniškai šakoje pagamintos produkcijos apimtys;

4) Veiklos aplinkos įvertinimas. Gali būti atliekami specialūs ūkio šakos veiklos aplinkos įvertinimai, taip pat naudojant šalies, kaip ekonominio vieneto, konkurencingumo įvertinimai. Pastarasis tyrimas leidžia atskleisti agreguotus gyvenimo lygio, užsienio prekybos, darbo jėgos potencialo, infrastruktūros sąlygų ir kitus rodiklius, kurie parodo, kokia aplinka sudaroma šalyje konkrečiai ūkio šakai plėtoti. Vienas ar keli atskiri ūkio subjektai konkurencinio pranašumo nesukuria, todėl išorinės aplinkos veiksniai tampa labai svarbūs. Vis dažniau naudojami rodikliai, atspindintys inovacijų, informacinių ir ryšio technologijų lygį, mokslo ir ūkio šakų sąryšį.

Atsižvelgiant į aukščiau pateiktų konkurencingumo vertinimo metodų ypatumus, galima teigti, kad jie vertina skirtingus aspektus, t. y. nėra vienas vertinimo metodas taikomas, siekiant įvertinti tiek ūkio ūkininko produkto kainą, tiek našumą ir pan.

Taip pat, pastebėta, jog mokslinėje literatūroje labai dažnai yra minimas M. Porter (1990) pateiktas „Deimanto“ modelis, kuris tinka įmonės, šalies ar pramonės šakos / segmento konkurencingumui tirti (Mitkutė, Nagreckaitė, 2010). Taigi, pagal M. Porterio (1990) „Deimanto“ modelį, konkurencijos esmė

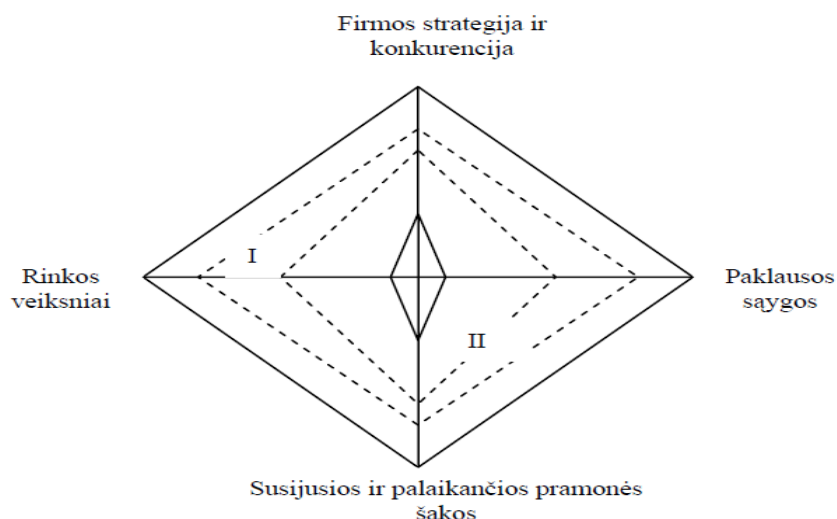
tiesios, tiesios tarptautiniėje rinkoje parduodant prekes ar paslaugas sudaro penkios pagrindinės jėgos bei jų sąveika: nauji konkurentai, pakaitalai, pirkėjai, tiekėjai bei jau rinkoje esantys konkurentai (žr. 5 pav.).

5 pav. Penkių konkurencinių jėgų modelis (Mitkutė, Nagreckaitė, 2010)

Iš 5 paveikslo matyti, kad kiekviena iš šių penkių jėgų turi savo struktūrinius veiksnius (tiekėjų derėjimosi galia, pirkėjų derėjimosi galia, pakaitalų grėsmė, naujų konkurentų atėjimo grėsmė, jau esama rinkos konkurencija), kurie lemia tiek pramonės, tiek šalies konkurencingumo pokyčius. Norint įgyti konkurencinį pranašumą bei sumažinti trūkumus verta labai atidžiai išanalizuoti kiekvieną iš šių veiksmių bei jų sudaromąsias dalis (Mitkutė, Nagreckaitė, 2010). Galima teigti, kad šis M. Porterio (1990) metodas nėra labai išsamus, jis labiau analizuoja tik vidinius konkurenciją lemiančius veiksnius, t. y. padeda atskleisti, kuriuose sektoriuose šalis, pramonė ar įmonė turi konkurencinių pranašumų ir kur ar kaip geriausiai juos panaudoti, todėl kartais reikia kitokio modelio konkurencingumui tirti.

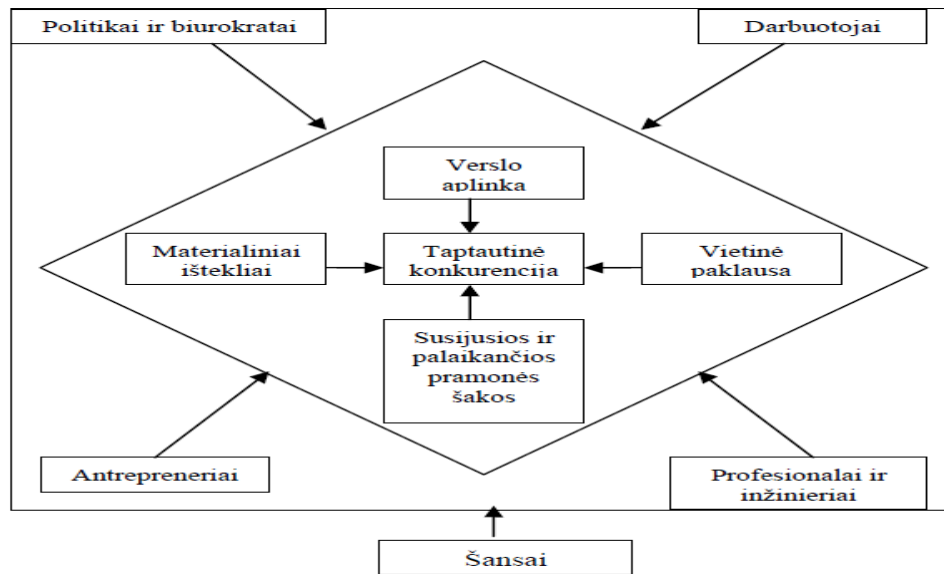
Mokslinėje literatūroje teigiama, kad M. Porterio penkių konkurencinių jėgų modelis labiau tinka tarptautinei rinkos konkurencijai. Atsižvelgiant į tai, kad baigiamojo darbo tema yra labiau akcentuojama į nacionalinę konkurenciją ir Europos Sąjungos paramą, kurią galima prilyginti užsienio investicijoms, reikalinga analizuoti kitus, labiau tinkančius metodus. Vienas iš tokių gali būti apibendrintas „dvigubo deimanto“ modelis, kuris analizuoja nacionalinę ir globalinę rinką (Mitkutė, Nagreckaitė, 2010). Tokio modelio svarbą pabrėžė G. Mitkutė, L. Nagreckaitė (2010) cituojant Moon, Rugman ir Verbeke (1995) (žr. 6 pav.).

6 pav. Apibendrintas dvigubo Deimanto modelis (Mitkutė, Nagreckaitė, 2010).

Kaip matyti iš 6 paveikslo, punktyrais pažymėti du Deimantai (I ir II), esantys tarp nacionalinio ir globalinio deimantų, rodo, šiuo atveju, dviejų įmonių, pramonės šakų ar segmentų sugebėjimą konkuruoti tarptautinėje rinkoje (Mitkutė, Nagreckaitė, 2010). Autorių teigimu „punktyriniai Deimantai parodo šalies konkurencingumą tarptautinėje rinkoje, apibrėžtą nacionaline ir globalia rinka. Punktyrinių Deimantų dydis, t. y. gebėjimas konkuruoti priklauso nuo paklausos sąlygų, susijusių ir palaikančių pramonės šakų, rinkos veiksnių ir įmonės strategijos. Būtent todėl, šiame modelyje buvo panaudoti du punktyriniai Deimantai, leidžiantys geriau suvokti, jog skirtingus subjektus skirtingai įtakoja rinkoje veikiančios jėgos ir kad skirtingų subjektų gebėjimas konkuruoti rinkoje yra nevienodas. Iš to seka, kad tarpiniai Deimantai, veikiami įvairių jėgų, visuomet kinta nacionalinės ir tarptautinės rinkos ribose“. Iš to galima teigti, kad šis modelis leidžia įvertinti labai svarbų konkurencingumo veiksnį – užsienio investicijas.

Mokslinėje literatūroje yra randama ir kitų, nacionalinį konkurencingumą vertinamų metodų. G. Mitkutė, L. Nagreckaitė (2010) cituojant Cho (2000) pažymėjo, jog nacionalinį konkurencingumą reikalinga analizuoti per skirtingus žmogiškuosius ir fizinius veiksnius. Žmogiškuosius veiksnius sudaro: darbuotojai, politikai ir biurokratai, antreprenieriai ir profesionalai. Fizinius veiksnius sudaro: materialiniai ištekliai, vietinė paklausa, susijusios ir palaikančios pramonės šakos bei kita verslo aplinka (Mitkutė, Nagreckaitė, 2010). Pasak G. Mitkutės, L. Nagreckaitės (2010), šis modelis yra plačiausias, t. y. apima ir analizuoja daugiausiai veiksnį, įtakančių konkurencingumą bei gaunami tikslesni, išsamesni tyrimų rezultatai (žr. 7 pav.).

7 pav. Devynių veiksnių modelis (Mitkutė, Nagreckaitė, 2010)

Iš 7 paveikslo matyti, kad reikalinga išsiaiškinti tiek fizinius, tiek žmogiškuosius veiksnius, kurie leidžia identifikuoti kas stipriau veikia konkurencingumą. Kaip matyti iš 7 paveikslo, šansai yra nenuspėjami pokyčiai rinkoje, kurie vyksta nuolatos (Mitkutė, Nagreckaitė, 2010). Galima teigti, kad šis modelis yra labai išsamus ir galima numatyti daugelį aspektų.

Vadybos literatūroje kiek kitaip nei prieš tai pateiktuose metoduose D. Depperu ir D. Cerrato (2005) siūlo konkurencingumo metodiką grupuoti pagal prigimtį (kaip pasekmė ar kaip varomoji jėga) ir pagal būdą (žr. 8 pav.).

		<i>Požiūris</i>	
		Statiškas (ištekliai)	Dinamiškas (procesai)
<i>Konkurencingumo prigimtis</i>	Varomoji jėga	Resursais paremta teorija	Kompetencija paremta teorija
	Pasekmė	Finansiniai rodikliai, rinkos dalis ir kiti nefinansiniai parametrai	Pelningumo tendencija, rinka paremti ir kiti rodikliai

8 pav. Konkurencingumo metodas grupuojamas pagal prigimtį ir būdą (Depperu, Cerrato, 2005)

Iš 8 paveikslo matyti, kad vertikalioji ašis atspindi požiūrį į tai, ar konkurencingumas yra priklausomas ar nepriklausomas kintamasis (Vaicekauskas, 2011). Anot T. Vaicekausko (2011), pirmuoju

atveju konkurencingumas yra matomas kaip varomoji įmonės veikimo jėga, daugiau analizuojamas pats procesas, o antruoju atveju daugiau dėmesio skiriama konkurencingumo pasekmių analizei. Horizontalioji ašis atspindi konkurencingumo šaltinių ir paties proceso dinamiškumą (Vaicekuskas, 2011). B. R. Bhardwaj, K. Sushil (2007) teigia, kad analizuojant konkurencingumą reikia atsižvelgti į žinias, reputaciją, prekės ženklą ir pan. Procesų, tokių kaip naujų galimybių išvėgimas ir pripažinimas, informacijos paieška, išteklių įgijimas ir kaupimas, įtraukimas į analizę atskleidžia dinaminį konkurencingumo pobūdį (Bhardwaj, Sushil, 2007).

Apibendrinant konkurencijos vertinimo metodus, galima teigti, kad vadybos literatūroje jų yra daugybė. Tačiau, pastebima, kad kai kurie tinka labiau tarptautinei konkurencijai vertinti, kiti nacionalinei. Taip pat vieni tiria konkurencingumą tik pagal vidines savybes, kiti įtraukia ir investicijas, t. y. Europos Sąjungos finansinę paramą. Todėl, galima teigti, kad šiuolaikinė rinka, tobulėjančios technologijos, ekonomikos dėsniai, verslo sparta reikalauja konkurencingumo vertinimo modelių modifikacijų, progresavimo ar tobulėjimo. Galima teigti, jog tai dar viena prielaida, jog konkurencingumo tematika vis dar yra aktuali mokslininkų tyrimuose.

2.4. Finansinės paramos poveikis konkurencingumo didinimui ištyrimo lygis

Mokslininkų atliktuose tyrimuose apie finansinės paramos poveikį konkurencingumui teigiama, kad Europos Sąjungos finansinės paramos išmokų, skiriamų pagal Lietuvos Kaimo plėtros 2007–2013 m. programos II krypties priemones „Išmokos ūkininkaujantiems vietovėse su kliūtimis, išskyrus kalnuotas vietoves“ ir priemones „Agrarinės aplinkosaugos išmokos“ ekologinio ūkininkavimo programą, reikšmė generuojant pajamas svaresnė: didesniuose ūkiuose ir, atitinkamai, gaunančiuose didesnes išmokas, taip pat ūkiuose, kuriuose ūkininkavimas užima visą darbo laiką, ir ūkiuose, kuriuose šeimos pragyvenimo pagrindinis šaltinis yra pajamos iš žemės ūkio veiklos. Atvirkščiai, gerokai menkesnė ji yra: mažuose ūkiuose ir, atitinkamai, ūkiuose, gaunančiuose mažai kompensacinių išmokų, taip pat ūkiuose, kuriuose veikla žemės ūkyje užima ne visą darbo laiką bei tokiuose, kuriuose žemės ūkis nėra pagrindinis pragyvenimo šaltinis (Vitunskienė, Baltušienė, 2012).

Siekiant gerinti konkurencingumo potencialą ir ekonominę aplinką, 2007–2013 m. Lietuvoje buvo investuojamos Europos Sąjungos finansinės paramos lėšos. Vadovaujantis Europos Sąjungos programavimo dokumentais buvo parengta Lietuvos 2007–2013 m. Europos Sąjungos struktūrinės paramos panaudojimo strategija, kurioje numatytos investicijos pagal tris prioritetas:

- 1) produktyvūs žmogiškieji ištekliai žinių visuomenei;
- 2) konkurencinga ekonomika;

3) gyvenimo kokybė ir sanglauda (Europos Sąjungos struktūrinės paramos poveikio Lietuvos konkurencingumui vertinimas, 2015). Todėl, atsižvelgiant į baigiamojo darbo tikslą, analizuojama antroji prioritentinė kryptis – konkurencinga ekonomika.

2007–2013 m. į šalies ekonomiką investavus 2,7 mlrd. EUR buvo sukurta 3,2 mlrd. EUR BVP (arba 2,8 mlrd. EUR bendrosios pridėtinės vertės) nominaliaja išraiška. Paramos poveikio 2007–2013 m. efektyvumo koeficientas (investicijų grąža) nominalus BVP (žr. 6 lentelė).

6 lentelė. Konkurencingumo didinimui išmokėtos ES struktūrinės paramos poveikis pagrindiniams makroekonominiams rodikliams

Metai	ES parama, mln. EUR	Poveikis (to meto kainomis)						
		BVP mln. EUR	Bendram kapitalo formavimui, mln. EUR	Namų ūkių vartojimui, mln. EUR	Vyriausybės vartojimui, mln. EUR	Eksportui, mln. EUR	Importui, mln. EUR	BVP, mln. EUR
2007	0	0	0	0	0	0	0	0
2008	191,3	30,0	28,2	3,5	0,4	7,7	9,9	26,7
2009	462,2	285,4	253,5	120,0	23,2	109,3	220,7	253,2
2010	446,9	495,3	369,5	272,3	62,1	26,9	235,7	439,4
2011	446,9	645,3	265,1	366,1	87,0	228,5	301,4	572,5
2012	568,0	761,7	328,5	429,7	106,3	353,1	456,0	675,8
2013	657,0	1000,6	570,9	556,6	136,5	292,8	556,4	887,7
2007-2013	2772,5	3218,6	1816,0	1748,5	415,7	1018,6	1780,4	2855,4
2014	719,8	1163,3	567,5	669,6	167,9	253,9	495,8	1032,0
2015	405,3	1359,8	540,4	804,1	199,8	562,7	747,2	1206,4
2007-2015	3897,7	5741,7	2924,1	3222,3	783,4	1835,3	3023,5	5093,8
2007-2020	3897,7	9119,7	3771,9	5308,8	1400,5	2997,6	4359,2	8090,7

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Europos Sąjungos struktūrinės paramos poveikio Lietuvos konkurencingumui vertinimą (2015).

Iš lentelės matyti konkurencingumo didinimui skirtų Europos Sąjungos struktūrinės paramos lėšų poveikis atskiriems BVP komponentams. Didžiausią tiesioginį poveikį parama turėjo bendrosioms investicijoms (bendrojo pagrindinio kapitalo formavimui). Europos Sąjungos struktūrinės paramos poveikio Lietuvos konkurencingumui vertinimo ataskaitoje (2015) teigiama, kad „dėl išaugusių bendrųjų investicijų didėjo ir vidaus (namų ūkių ir Vyriausybės) vartojimas. Iki 2015 m. pagrindinio kapitalo formavimui dėl Europos Sąjungos struktūrinių fondų paramos papildomai bus skirta 2,9 mlrd. EUR, o iki 2020 m. prognozuojama iš viso pritraukti beveik 3,7 mlrd. EUR papildomų investicijų. Europos Sąjungos parama 2007–2015 m. gerokai padidins ir namų ūkių vartojimą – apie 3,2 mlrd. EUR (nominaliaja išraiška), o kartu su prognoze iki 2020 m. – 5,3 mlrd. EUR. Kita vertus, vyriausybės vartojimo išlaidų papildoma dalis yra gan menka: ji iki 2015 m. sieks tik apie 0,7 mlrd. EUR. Viešajame sektoriuje Europos

Sąjungos paramos lėšos buvo nukreiptos ne tiek į papildomos pridėtinės vertės ir darbo vietų kūrimą, o į efektyvesnę (energetinę, išteklių panaudojimo prasme) ir kokybiškesnę esamų paslaugų teikimą. Ilguoju laikotarpiu tokios investicijos taip pat duos naudos, nes leis pritraukti kvalifikuotą ir našiai dirbančią darbo jėgą“. Pagal Europos Sąjungos struktūrinės paramos poveikio Lietuvos konkurencingumui vertinimo ataskaitą (2015) teigiama, kad „dėl Europos Sąjungos paramos atsirandanti papildoma vidaus vartojimo ir materialinių investicijų paklausa augina importą, kuris yra esminis galutinio vartojimo ir investicinių prekių pasiūlos padidėjimo šaltinis. Importo augimas iš dalies slopina BVP augimą, kadangi didelę dalį minėtų išlaidų investicijoms sudaro į infrastruktūros didinimą nukreiptos lėšos, kurios trumpuoju laikotarpiu mažiau skatina papildomą eksportą – jį stipriau veikia paklausos pokyčiai užsienio rinkose (ypač Rusijos ir Vokietijos importo dinamika). Dėl šios priežasties 2007–2015 m. Europos Sąjungos struktūrinės paramos poveikis Lietuvos prekybos balansui yra neigiamas. Nagrinėjamu laikotarpiu dėl Europos Sąjungos struktūrinės paramos importas (to meto kainomis) papildomai augo 3,02 mlrd. EUR, o eksportas –1,8 mlrd. EUR“.

Pagal atliktus tyrimus mokslinėje literatūroje taip pat teigiama, kad Europos Sąjungos paramos lėšų įsisavinimo ūkyje taikymas parodo, kad ekonominio gyvybingumo rodiklių apskaičiavimas yra nesudėtingas ir kiekvienas ūkininkas gali tai apsiskaičiuoti siekiant konkuruoti rinkoje. Platesnis rodiklių naudojimas leidžia išsamiau ir tiksliau išanalizuoti turto valdymo efektyvumo rodiklių, trumpalaikio ir ilgalaikio mokumo kitimą ir pelningumo analizę, pagal kurią galima laviruoti konkurencingumo poveikį (Tamulaitytė, 2015). Anot autorės atliko tyrimo, Europos Sąjungos finansinės paramos poveikį konkurencingumo didinimui turi tik tie ūkiai, kurie yra tikrai pasiryžę ir tikrai siekia paramos, kaip puikios galimybės savo verslo plėtrai.

Taip pat mokslinėje literatūroje randama nemažai darbų, susijusių su Europos Sąjungos finansinės paramos poveikiu konkurencingumo didinimui skirtinguose regionuose. Pavyzdžiui, T. Marsden, R. Sonnino (2008) yra analizavęs ūkininkų ūkių didinimo privalumus bei veiksnius Jungtinėse Valstijose. K. Hoggart, H. Buller, R. Black (2014) atliko tyrimus, susijusius su pagrindinėmis Europos Sąjungos taisyklėmis, siekiant gauti finansinę paramą iš struktūrinių fondų; I. Šiaulytė (2014), V. Tamulaitytė (2015), yra tyrusios ūkininkų ūkio konkurencingumo didinimo aspektus Kauno apskrities ir Marijampolės apskrities Europos Sąjungos finansinės paramos poveikį. Tačiau, kaip matyti iš 1 paveikslo, galima teigti, kad šios apylinkės yra vienos iš daugiausiai finansinės paramos gaunančių apylinkių, o mokslinių darbų analizuojamų kodėl Alytaus apskrityje yra gaunama tiek nedaug finansinių lėšų konkurencingumui didinti nėra analizuojama, todėl tyrimui ir buvo pasirinktas šis regionas.

3. TYRIMO METODOLOGIJA

Šio darbo tyrimo tikslas - šios dalies pagrindinis tikslas – remiantis teorinėje dalyje aptartais konkurencijos vertinimo rodikliais bei metodais, išanalizuoti Alytaus apskrities ūkininkų ūkio Europos Sąjungos finansinės paramos poveikį didinant konkurencingumą.

Pagal Nacionalinės mokėjimo agentūros prie Žemės ūkio ministerijos statistinius duomenis 2007 – 2013 m. Alytaus apskrities jaunųjų ūkininkų įsikūrimui buvo skiriama 179 392 Lt, žemės ūkio valdų modernizavimui skirta 906 709 Lt, žemės ūkio produktų perdirbimui ir pridėtinės vertės didinimui – 308 527 Lt, pusiau natūriniam ūkiui skirta 244 473 Lt. Tai vienas iš mažiausiai finansinės paramos lėšų šiuo laikotarpiu gavęs regionas (žr. 1 pav.). Todėl, tampa aktualu išsiaiškinti kaip šio regiono ūkininkų ūkiai didina savo konkurencingumą. Taip pat, pagal Alytaus savivaldybės 2007 – 2013 m. strateginės plėtros planą (2007) buvo numatyta prioritetai susiję su konkurencingumo didinimu: didinti rajono verslo įmonių konkurencingumą ir vystyti subalansuotą žemės ūkio ir kaimo plėtrą. Siekiant išsiaiškinti ar pavyko Alytaus apskrities ūkininkų ūkiams padidinti konkurencingumą, suformuluoti šie tyrimo uždaviniai:

Naudojant empirinį tyrimą atsakyti į tiriamuosius klausimus:

1. Pagal Z. Koloszko-Chomentowska (2012), Europos Sąjungos finansinė parama skirta ūkininkų ūkiams plėtoti savo produkciją, investicinius veiksmus bei gamybos potencialią. Ar galima teigti, kad Europos Sąjungos finansinė parama didina ūkininkų ūkių konkurencingumą rinkoje?

2. Pagal A. Gapšį (2013), konkurencingumo lygis priklauso nuo rinkos situacijos. Todėl, svarbu sužinoti ar ūkininkų ūkių produkcijos plėtojimas bei investiciniai veiksniai didina konkurencingumą rinkoje?

3. Kokios priemonės daugiausiai paveikia konkurencingumo didėjimą ūkininkų ūkiuose, kuriuose auginama skirtinga produkcija?

Tyrimui buvo pasirinktas kokybinis ir kiekybinis tyrimo metodai – interviu ir apklausa. Kokybinio tyrimo paradigmos pasirinkimą nulėmė tyrimo objekto – Europos Sąjungos parama ūkininkų ūkio konkurencingumo didinimui – specifika bei teorinėje baigiamojo darbo dalyje aprašyta metodologija. Šiuo metodu buvo siekiama suprasti Europos Sąjungos paramos svarbą bei konkurencingumo aspektus, nes struktūrizuotas interviu suteikia ne tokią griežtą atmosferą tarp klausinėjančio ir respondento, jo metu galima gauti išsamesnę informaciją ir sužinoti tyrimui svarbius aspektus. Kiekybinis tyrimo metodas buvo pasirinktas dėl galimybės apklausti didesnę respondentų skaičių nei kokybinio tyrimo metu bei gauti tikslesnius ir labiau reprezentatyvius rezultatus. Be to, absoliuti dauguma tyrimų, atliktų šioje srityje bei nagrinėtų literatūros analizės dalyje pasitelkdavo būtent šį tyrimo metodą.

3.1. Kokybinio tyrimo pagrindimas

Struktūrizuoto interviu klausimynas buvo sudaromas siekiant sužinoti esminius ūkininkų ūkių aspektus. Pradedant interviu buvo iš pradžių pristatoma kokybinio tyrimo tikslas. Interviu klausimyne buvo 8 klausimai, kurių bendrasis tikslas buvo gauti išsamią informaciją apie ūkininko ūkio sukauptą patirtį ir paties ūkininko požiūrį į Europos Sąjungos finansinę paramą bei ūkininko ūkio konkurencingumą. Visi interviu klausimai ir jiems keliami tikslai pateikiami 7 lentelėje.

7 lentelė. Interviu klausimai ir jų tikslai

Interviu klausimas	Interviu klausimo tikslas
1. Kiek laiko užsiimate ūkininkavimu?	sužinoti ar ūkininkų ūkiai turėjo pakankamai laiko įsitvirtinti rinkoje.
2. Kokia ir kada pasinaudojote Europos Sąjungos finansine parama?	išsiaiškinti pagal kurią programą ūkininkų ūkiai pasinaudojo finansine parama, kad būtų galima toliau šiuos duomenis panaudoti kiekybinio tyrimo metu.
3. Kaip manote ar suteikta parama padėjo Jums tapti konkurencingesniais rinkoje? Kodėl?	sužinoti ūkininkų nuomonę apie konkurencingumo aspektus.
4. Ar jaučiate didelę konkurenciją kitų ūkininkų ūkių? Kaip tai pasireiškia?	nustatyti konkurencingumo priežastis bei kaip jį vertina pasirinkti ūkininkai.
5. Kaip Jūs įvertinate kokioje vietoje pagal konkurencingumą yra Jūsų ūkis?	
6. Ar atsižvelgiate į kokius nors vertinimo rodiklius, veiksnius, metodus prieš prašant Europos Sąjungos finansinės paramos ar siekiant didinti konkurencingumą? Kokius?	
7. Koks Europos Sąjungos finansinės paramos poveikis ūkininko ūkio konkurencingumo didinimui? Kaip tas poveikis pasireiškia Jūsų ūkyje?	sužinoti kaip ūkininkai vertina Europos Sąjungos paramą ir jos įtaką ūkiui.
8. Ką reiktų keisti, kad poveikis būtų didesnis?	išsiaiškinti respondentų keliamus lūkesčius, nustatyti tobulintinas sritis.

Kokybinio tyrimo tikslo pasiekimui buvo pasirinkta 3 ūkininkų ūkiai, dėl tikslesnių ir išsamesnių rezultatų, apklausa žodžiu. Ūkininkai pasirinkti, atsižvelgiant į tai kad visi jie yra bent kartą pasinaudoję Europos Sąjungos ūkininkams teikiama parama, turi ne mažesnę kaip 5 metų ūkininkavimo patirtį ir tikėtina, kad turėjo pakankamai laiko įsigilinti į ūkininkavimo specifiką bei įvertinti tam tikrus ūkininko ūkiui būdingus privalumus ar trūkumus. Šie 3 ūkininkų ūkiai panašūs savo ūkio ekonominio dydžio vieneto (EDV) dydžiu ir gali būti vadinami vidutinio stambumo ūkiais. Tačiau minėti ūkiai skiriasi savo veiklos sritimi, pasirinkta augalininkystės, gyvulininkystės, ir mišrus ūkininkų ūkiai. Iš kiekvieno respondento imta interviu, siekiant sužinoti jų nuomonę apie Europos Sąjungos finansinės paramos poveikį konkurencingumui. Interviu vyko iš anksto užduodant parengtus klausimus. Klausimai pateikti ta tvarka, kuri nurodyta klausimyne, bet yra klausimų, kurie buvo keičiami atsižvelgiant į informanto

atsakymų gilumą, arba užduodami papildomai, kas leido daugiau gauti informacijos apie tyrimo tikslą (žr. 1 priedas).

Tyrimo analizei taikytas kokybinis turinio (*content*) analizės metodas. Kokybinė turinio (*content*) analizė atlikta remiantis V. Žyžiūnaitės (2011) pateikta Collaizi modifikuota metodika. Pagal ją buvo atlikta tokie interviu apdorojimo būdai:

- a) Interviu tekstas iš diktofono perkeltas į kompiuterį;
- b) Informanto tekstas transformuotas į Word'o dokumentą, paverčiant tekstu;
- c) Daug kartų informanto skaityti atsakymų aprašai, manifestiškai išskiriant esmines kategorijas pagal pagrindinius žodžius;
- d) Identifikuoti prasminiai elementai, kai kategorijų turinys skaidomas išskiriant jų elementus;
- e) Prasminiai elementai suskirstyti į subkategorijas;
- f) Interpretuoti interviu turinio duomenys, suformuluojant kategorijas ir subkategorijas.

3.2. Kiekybinio tyrimo pagrindimas

Klausimyno įžanginėje dalyje buvo nurodytas apklausos tikslas bei pabrėžiamas tyrimo konfidencialumas ir anonimiškumas. Kai kurie klausimai buvo uždari, kadangi respondentams dažniausiai būna patogiau pasirinkti tarp pateiktų alternatyvų, o kai kurie buvo ranguojami pagal Likerto skalę.

Klausimyne buvo 12 klausimų. Visos klausimyne naudojamos matavimo skalės yra standartizuotos bei buvo atrinktos iš kitų konkurencingumo vertinimo tyrimų. Renkantis tarp galimų alternatyvų buvo vadovaujama tuo, kiek matavimo skalės yra pripažintos bei naudojamos kitų tyrėjų. Svarbiausias kriterijus, savaime suprantama, buvo matavimo skalės atitikimas šio darbo pobūdžiui bei keliamiems tikslams (žr. 8 lentelė).

8 lentelė. Anketos klausimai pagal klausimų pobūdį, tipą ir siekiamus tikslus

Klausimo pobūdis	Klausimų tipas	Anketos klausimas	Anketos klausimo tikslas
Kontroliniai klausimai	Uždaro tipo su pasirenkamu atsakymo variantu bei atviro tipo su atsakymo įrašymu	1. Jūsų ūkio dydis (Įrašykite)	Šiais klausimais siekiama suskirstyti respondentus į tam tikras grupes, siekiant nustatyti pagrindinius ūkininkų ūkių skirtumus.
		2. Nuo ūkininkavimo pradžios Jūsų ūkio dydis (ha)	
		3. Kokios rūšies produktus teikia Jūsų ūkis?	
		4. Kokie motyvai Jus paskatino imtis ūkininkavimo?	

Europos sąjungos finansinės paramos vertinimas	Uždaro tipo su pasirinkamu atsakymo variantu	5. Kokia Europos Sąjungos finansinė parama teko pasinaudoti?	Šiais klausimais siekiama išsiaiškinti ar visi respondentai pasinaudojo vienoda Europos Sąjungos finansinės paramos programa bei ar panaudojo gautas lėšas pagal tikslą
		6. Kur panaudojote skirtą Europos Sąjungos finansinę paramą?	
Ūkininkų ūkių konkurencingumo pokyčio vertinimas	Uždaro tipo su pasirinkamu atsakymo variantu bei Uždaro tipo su būtinybe įvertinti teiginius Likerto skalėje nuo visiškai nesutinku iki visiškai sutinku	7. Kaip gauta parama įtakojo Jūsų ūkio vystymąsi? (sudaryta pagal E. Meilienė, V. Snieška (2010)).	Respondentų prašoma įvertinti veiksnius, kurie padėjo išplėsti ūkio dydį bei produkcijos apimtį.
		8. Vertinant konkurencingumą svarbu nustatyti tam tikrus rodiklius. Įrašykite Jūsų ūkio duomenis (sudaryta pagal A. Gapšį (2013)).	Respondentų prašoma nurodyti savo ūkio duomenis, jog būtų galimybė apskaičiuoti kiekvieno iš jų konkurencingumo lygį bei palyginti tarpusavyje.
		9. Įvertinkite teiginius, susijusius su Jūsų produkto konkurencingumu (sudaryta pagal A. Gapšį (2013); J. Burneckienė (2013); A. Liučvaitienė, K. Peleckis (2011)).	Respondentų prašoma įvertinti 9 teiginius, kurių tikslas išsiaiškinti ar ūkininkų ūkiams yra aktualu konkurencingumas bei kaip tai susiję su jų gaminamu / auginamu produktu.
		10. Pasirinkite veiksnius, kurie riboja Jūsų ūkio konkurencingumą? (sudaryta pagal G. Mitkutė, L. Nagreckienė (2010); d. Depperu, D. Cerrato (2005)).	Šiuo klausimu siekiama sužinoti respondentų nuomonę apie konkurencingumo pokyčius lemiančias aplinkybes.
		11. Pasirinkite veiksnius, kurie didina Jūsų ūkio konkurencingumą? (sudaryta pagal T. Vaicekuskas (2011); B. R. Bhardwaj, K. Sushil (2007); Vitkunsienė, Baltušienė (2012)).	
		12. Didinant ūkių konkurencingumą, Jūsų nuomone tikslinga būtų (sudaryta pagal I. Šiaulytė (2014), V. Tamulaitytė (2015)).	Siekiama išsiaiškinti respondentų nuomonę kaip tikslinga būtų didinti ūkio konkurencingumą.

Šaltinis: sudaryta autorės.

Šio darbo tikslų pasiekimui buvo atlikta 15 Alytaus apskrities ūkininkų ūkių apklausa. 15 ūkininkų ūkių imtis buvo pasirinkta vien tik dėl to, kad jie yra pasinaudoję Europos Sąjungos finansinės paramos programa nuo 2007 – 2013 metų bei dėl to, kad pagal jiems būdingą EDV gali būti vadinami vidutinio stambumo ūkiais (visų respondentų EDV reikšmė yra ne mažesnė kaip 4). Apklausa buvo atlikta 2015 m. lapkričio 15 d. Jos metu respondentai atsakė į klausimus, kurie buvo pateikiami jiems ūkininkų suvažiavimo metu.

Klausimyno patikimumui apskaičiuoti buvo naudojama Panioto formulė, siekiant apskaičiuoti reprezentatyvią imtį. Respondentų imtis skaičiuota pagal V. I. Paniotto formulę:

$$n = \frac{1}{\Delta^2 + \frac{1}{N}}$$

čia: n – imties dydis (reikiamas apklausti ūkininkų ūkių skaičius);

Δ - leidžiamas paklaidos dydis (socialinių mokslų tyrimuose standartine paklaida laikoma 5 %, kurią gauname su 0,95 tikimybe);

N – tiriamos visumos dydis (42 Alytaus apskrities ūkininkų ūkių skaičius).

Tyrimas buvo orientuotas į Alytaus apskrities ūkininkų ūkius, kurie yra pasinaudoję Europos Sąjungos finansine parama.

Reikalinga apklausti ūkininkų:

$$1 / (0,05 \times 0,05) + 1/42 = 38$$

Iš viso reikėtų apklausti 38 Alytaus apskrities ūkininkus, pasinaudojusius Europos Sąjungos finansine parama. Tačiau, dėl duomenų tikslumo buvo atmesti ūkininkų ūkiai, kurie plėtoja ekologišką produkciją bei kurie yra pasinaudoję Europos Sąjungos finansine parama iki 2007 m., t. y. buvo labiau orientuojami į jaunesnius ūkininkus, siekiant tiksliau nustatyti tyrimo rezultatus bei siekiant, jog konkurencingumo didinimo poveikis būtų analizuojamas vadovaujantis naujesniais duomenimis bei naujesniais Europos Sąjungos finansinės paramos ūkininkų ūkiams reikalavimais. Apklausą atliko šio darbo autorė. Išdalinta 15 anketų ūkininkams. Grįžtamumas 100 %.

Gautų duomenų statistinei analizei buvo naudojama įvairūs statistinės analizės metodai:

1) Bendrai gautų duomenų analizei buvo naudojami tradiciniai aprašomosios statistikos rodikliai (vidurkiai, standartiniai nuokrypiai, medianos);

2) Europos Sąjungos finansinės paramos ryšiui su konkurencingumo didinimu vertinimui naudota daugianarė koreliacija. Šis statistinis metodas buvo pasirinktas dėl jo privalumų lyginant su kanoninės koreliacijos koeficientų skaičiavimais. Visų pirma daugianarė koreliacija gali būti naudojama net ir turint keletą priklausomų kintamųjų. Taip pat svarbu paminėti, kad daugianarė koreliacija nurodo ne tik ryšio tarp kintamųjų rinkinių stiprumą, bet ir ryšio kryptį;

3) Siekiant nustatyti priežastinius ryšius tarp tiriamų elementų buvo pasitelkta regresinė analizė. Pasirinktas statistinio reikšmingumo lygmuo buvo 0,05, tad ryšys buvo laikomas statistiškai reikšmingu, jeigu kriterijaus reikšmingumas buvo mažesnis už jį.

4. ALYTAUS APSKRITIES ŪKININKŲ ŪKIO KONKURENCINGUMO DIDINIMO NAUDOJANT EUROPOS SĄJUNGOS FINANSINĘ PARAMĄ ANALIZĖ

4.1. Kokybinio tyrimo rezultatai

Kokybinio tyrimo (interviu) tikslas buvo nustatyti ar Europos Sąjungos finansinė parama didina ūkininkų ūkio konkurencingumą. Interviu metu gautų duomenų analizė buvo atlikta pagal V. Žyžiūnaitės (2011) modifikuotą metodiką (žr. 9 lentelė). Ši metodika buvo formuojama iš visų trijų interviu metu gautų rezultatų. Buvo vertinama kiekvieno ūkininko interviu metu gauti rezultatai, išskiriant iš jų dažniausiai pasikartojančius teiginius iš kiekvieno jiems pateikto klausimo. Toliau šie klausimai buvo grupuojami į tam tikras grupes, t. y. Europos Sąjungos finansinės paramos poveikis, kitų ūkininkų konkurencingumo poveikis, vertinimo rodiklius, nustatančius konkurencingumo lygį bei veiksnius, kurie didina konkurencingumo poveikį. Kaip interviu metu gauti rezultatai yra apibendrinti, pateikiama lentelėje (žr. 9 lentelė).

9 lentelė. Interviu duomenų pateikimas

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Ūkininkų ūkio konkurencingumas	Europos Sąjungos finansinės paramos poveikis	...įsigijau traktorių su fiskaliniu krautuvu (1 informatas)...dengė tik 30 proc. naujo traktoriaus vertės (2 informatas)... įsigijau traktorių (3 informatas)...
	Kitų ūkininkų konkurencingumo poveikis	... didėja žemės nuomos kaina (1 informatas)... nuolat augančios žemės nuomos kainos (2 informatas)... nelabai jaučiasi (3 informatas)...
	Vertinimo rodikliai, nustatantys konkurencingumo lygį	... konsultavausi, kad atitiktų reikalavimus (1 informatas)... paramos reikalavimai (2 informatas) ... į paramos teikimo taisykles (3 informatas)...
	Veiksniai, kurie didintų konkurencingumo poveikį	Supaprastinti taisykles ES paramos gavimui (1 informatas)... didinti finansuojamas sumas (2 informatas) ... daugiau dėmesio skirti tam tikram sektoriaus ūkiams, keisti taisykles (3 informatas)...

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal V. Žyžiūnaitę (2011).

Pagal 9 lentelėje pateiktus duomenis, galima teigti, kad interviu metu buvo išsiaiškinta ūkininkų nuomonė apie Europos Sąjungos finansinės paramos poveikį bei konkurencingumą tarp kitų ūkių. Iš trijų interviu metu apklausių ūkininkų, du iš jų pasinaudojo Europos Sąjungos finansinės paramos „Ūkininkų ūkių valdų modernizavimas“ programa, o kitas – „Jaunųjų ūkininkų plėtros“ programa (žr. 1, 2, 3 priedai). Vadovaujantis šiais rezultatais, anketoje buvo pateikiamas klausimas, siekiant išsiaiškinti ar visi ūkininkų ūkiai pasinaudojo Europos Sąjungos finansinėmis paramomis.

Taip pat kokybinio tyrimo rezultatai parodė, jog kiekvienam ūkininkui Europos Sąjungos finansinė parama suteikė galimybę įsigyti modernesnę techniką, kuri didina našumą ir leidžia būti

konkurencingumams tarp kitų ūkininkų ūkių. Todėl, pasinaudojant šiais rezultatais, buvo siekiama išsamiau išsiaiškinti kaip kiti ūkininkų ūkiai pasinaudojo Europos Sąjungos skirta finansine parama, ar tai lėmė jų ūkio konkurencingumo lygio didėjimą.

Interviu metu, taip pat išsiaiškinta, jog ūkininkų ūkiai konkurencingumą jaučia pagrinde per didėjančias žemės plotų nuomos kainas (žr. 1, 2, 3 priedai). Tai reiškia, jog reikalinga iš produkcijos gauti pakankamai lėšų, kad būtų galimybė didinti turimą ūkį. Tačiau, kaip interviu su K. Ž. parodė, tai priklauso nuo ūkininkavimo sektoriaus, nes, pavyzdžiui, užsiimant gyvulininkyste žemės plotų didinimas nėra toks svarbus (žr. 1 priedas). Interviu metu buvo išsiaiškinta, jog nei vienas ūkininkas prieš teikdamas Europos Sąjungai finansinės paramos paraišką nesivadovauja jokiais konkurencingumo rodikliais. Kiekvienas iš jų stengiasi atitikti tik keliamus Europos Sąjungos finansinės paramos reikalavimus arba taisykles (žr. 1, 2, 3 priedai). Todėl, anketinės apklausos metu buvo siekiama apskaičiuoti kiekvieno ūkininko ūkio konkurencingumo lygį, paneigti arba patvirtinti, jog kiekvienas ūkininko ūkis privalo vadovaujantis konkurencingumo vertinimo rodikliai kiekvienais metais apskaičiuoti kokioje pozicijoje yra.

Kokybinio tyrimo rezultatai taip pat parodė, jog kiekvienas iš ūkininkų mano, jog Europos Sąjungos finansinės paramos poveikis yra labai didelis. Jie išskyrė šiuos Europos Sąjungos finansinės paramos poveikio ūkininkų ūkiams aspektus:

- 1) Naujos technikos įsigijimas;
- 2) Ūkio našumo didinimas;
- 3) Ūkio plėtojimas;
- 4) Įsipareigojimas tęsti veiklą;
- 5) Kruopštus ūkininkų ūkių apskaitos vedimas;
- 6) Pastatų renovacija.

Tačiau, kokybinio tyrimo rezultatai, taip pat parodė, jog nei vienas ūkininkas nėra patenkintas Europos Sąjungos finansinės paramos suteikimu. Respondentai įvardino dvi pagrindines problemas:

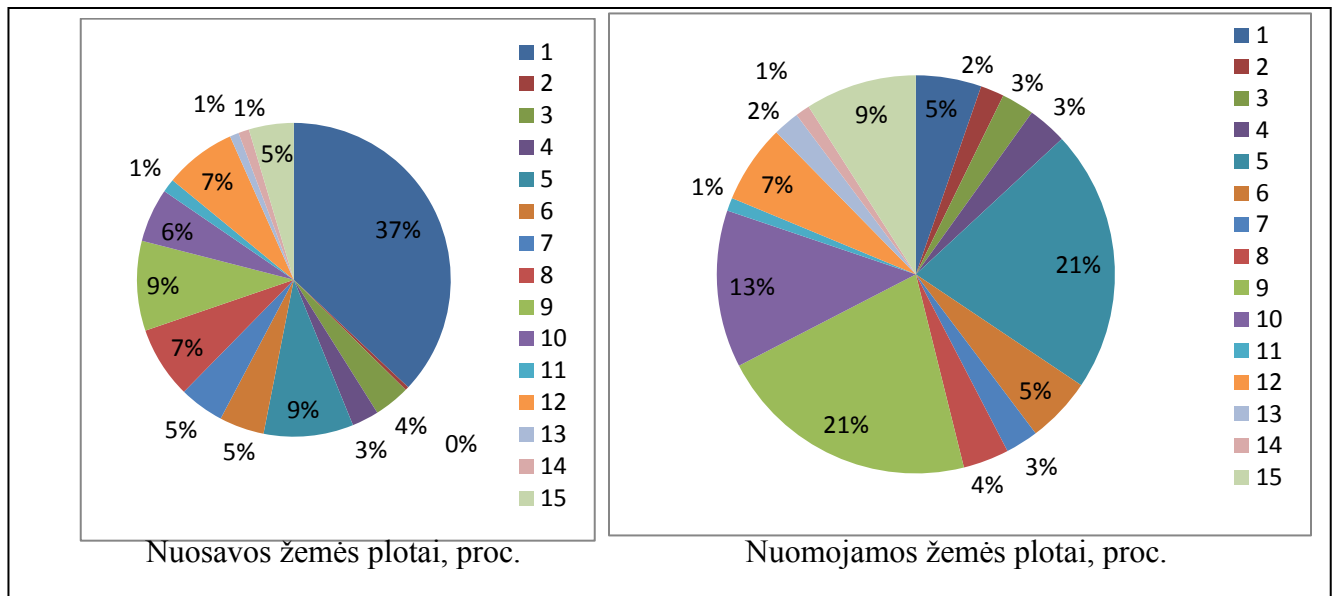
- 1) Europos Sąjungos finansinė parama neatsižvelgia į visų ūkininkų ūkių sektoriaus plėtojimą;
- 2) Europos Sąjungos finansinės paramos teikimo taisykles ir reikalavimus būtina keisti, jas pakeičiant labiau priimtinesnėmis visiems ūkiams.

Apibendrinant galima teigti, jog kokybinio tyrimo rezultatai leido tolimesniam tyrimui nustatyti esmines problemines sritis, t. y. konkurencingumo lygio apskaičiavimui, išsiaiškinti ar Europos Sąjungos finansinė parama konkurencingumą didina tik per naujos technikos įsigijimą, patvirtinti arba paneigti kokybinio metu išskirtas Europos Sąjungos finansinės paramos poveikio prielaidas ir pan.

4.2. Kiekybinio tyrimo rezultatai

Šioje dalyje pateikiami Alytaus apskrities ūkininkų ūkių anketų rezultatai (15 anketų apžvalga).

Kaip sustiprinti konkurencinį pranašumą yra vienas esminių klausimų, tačiau pirmiausiai prieš analizuojant ūkių konkurencingumo lygį, reikalinga įvertinti ūkininkų ūkiams vieną iš esminių faktorių – nuosavybės teise priklausančius ir nuomojamus žemės plotus, nuo kurių priklauso ir produkcijos apimtis. Galima teigti, jog tai yra vienas iš ūkininkų ūkių konkurencingumo faktorių, nes kuo daugiau realizuoja produkcijos, tuo labiau jie gali konkuruoti rinkoje. Respondentų atsakymai pateikiami 9 paveiksle (žr. 9 pav.). Nuo 1 iki 15 pateikiamos 9 paveiksle reikšmės simbolizuoja kiekvieną ūkininko ūkį individualiai.

9 pav. Nuosavų ir nuomojamų žemės plotų pasiskirstymas (ha)

Kaip matyti iš 10 lentelės, visiems apklaustiesiems ūkininkams pagal nuosavybės teisę priklauso 1081 ha žemės, o nuomojamos žemės plotai sudaro 1878 ha. Vadinasi, ūkininkų ūkiai nuomojasi 797 ha daugiau nei jiems priklauso pagal nuosavybės teisę. Pagal šiuos rezultatus, galima teigti, jog jie papildomai turi išleisti uždirbamų pajamų iš realizuojamos produkcijos sumokant nuomos mokesť. Siekiant, smulkiau išanalizuoti, kuris ūkininkas turi sumokėti daugiau nuomos už žemės plotus, buvo apskaičiuojama procentais nuosavos ir nuomojamos žemės pasiskirstymas. Tai parodė, jog daugiausiai už nuomojamos žemės plotą sumoka nuomos mokesť antrasis ūkininkas, o mažiausiai pirmasis ūkininkas.

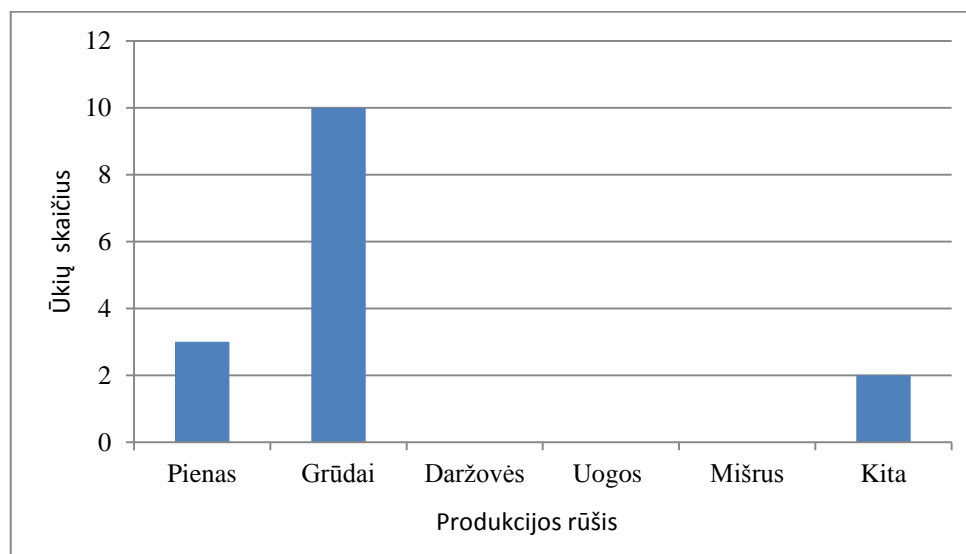
Nors rezultatai yra akivaizdūs, tačiau buvo pasinaudota turimais duomenimis ir galimybe paieškoti sąsajų tarp nuosavos žemės plotų (ha) ir nuomojamos žemės plotų (ha). Tam buvo pasitelkta daugianarė regresija (angl. multiply regression) (žr. 10 lentelė).

10 lentelė. Apibendrinti nuosavo žemės ploto ir nuomojamo žemės ploto daigianarės regresijos analizės rezultatai

Kas su kuo koreliuojama		Koreliacijos reikšmingumas	Įvertis a	Įvertis b	Reikšmingumas
Nuosavos žemės plotas	Nuomojamos žemės plotas	0,21	0,27	105,5	0,98

Iš 10 lentelės matyti, jog statistinė analizė patvirtino reikšmingą ryšį tarp nuosavos žemės plotų (ha) ir nuomojamų žemės plotų (ha). Todėl, šiuo atveju, galima teigti, jog nuomojamos žemės plotų skaičius (ha) nuosavos žemės plotų skaičiaus (ha) atžvilgiu padidėja 105,5 karto. Šis klausimas taip pat yra pagrindžiamas ir respondentų nuomone apie jų ūkio padidėjimą (ha). Iš visų respondentų net 46,7 proc. pasirinko, jog jų ūkis padidėjo daugiau negu 2 kartus (žr. 5 priedas).

Antrasis svarbus veiksnys, prieš pradėdant analizuoti ūkininkų ūkio konkurencingumo didėjimą dėl Europos Sąjungos finansinės paramos – produkto rūšis. Šis faktorius yra svarbus todėl, jog konkurencingumas gali būti lyginamas tik tarp tos pačios rūšies produktų. Kaip parodė tyrimo rezultatai, Alytaus apskrities ūkininkų ūkių auginama produkcija yra įvairi, t. y. pienas, įvairios rūšies grūdai, žirniai ir griekiai (žr. 10 pav.).

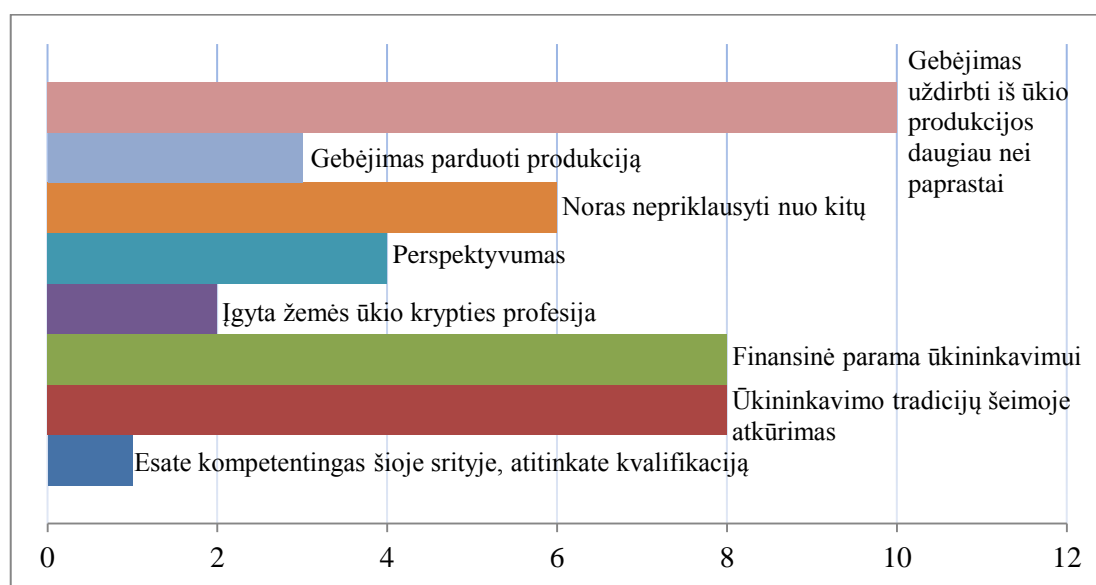

10 pav. Ūkininkų ūkių produktų rūšių pasiskirstymas

Taigi, iš 10 paveikslo matyti, jog Alytaus apskrities ūkininkai augina grūdinę produkciją, kurie sudaro 66,7 proc. visų apklaustų ūkininkų. Trigubai mažiau ūkininkų ūkiai realizuoja pieno produkciją, kurie sudaro 20 proc. visų respondentų. Na, ir tik 2 ūkininkų ūkiai verčiasi kitokiomis produktų rūšimis, t. y. griekiais ir žirniais, kurie sudaro tik 13,3 proc. visų ūkininkų ūkių. Taip pat, kaip matyti iš 10 paveikslo, analizuojamame regione nei vienas ūkininkas neaugina daržovių, uogų arba mišrios produkcijos. Toliau

atliekant tyrimo rezultatų apibendrinimą nebus išskiriama žirniai, griekiai, kvietrugiai į skirtingas rūšis. Juos visus laikysime grūdine kultūra.

Taip pat, siekiant nustatyti ūkininkų ūkių skirtumus bei pranašumus, neatsižvelgiant į skirtingą produkcijos realizavimą, buvo siekiama sužinoti veiksnius, kurie paskatino asmenis imtis ūkininkavimo veiklos. Visuomenėje vis dažniau bandoma plėtoti žemės ūkį, siekiant uždirbti iš realizuojamos produkcijos daugiau pajamų nei paprastai. Kartais tai būna tėvų „palikimas“ arba siekiama gauti didesnę Europos Sąjungos finansinę paramą tampant jaunuoju ūkininku. Todėl, buvo aktualu sužinoti kokie veiksniai lėmė Alytaus apskrities ūkininkus pradėti imtis ūkininkavimo veiklos (žr. 11 pav.). Šiame klausime respondentai galėjo rinktis daugiau nei vieną alternatyvą.

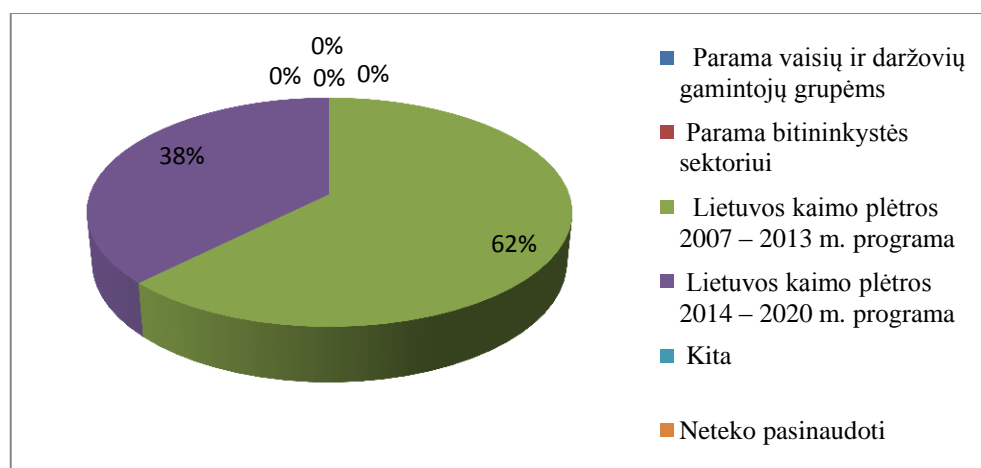

11 pav. Ūkininkavimą skatinančių veiksnių pasiskirstymas

Iš 11 paveikslu matyti, jog pagrindinis veiksnys, kuris lemia ūkininkavimo veiklą yra gebėjimas uždirbti daugiau pajamų nei paprastai. Šį atsakymo variantą pasirinko 23,8 proc. visų respondentų. Kiek mažiau nei pirmasis veiksnys, pasirinkimą ūkininkauti lemia du veiksniai, t. y. ūkininkavimo tradicijų šeimoje atkūrimas (pasirinko 8 respondentai, kurie sudaro 19 proc.) bei Europos Sąjungos finansinė parama ūkininkavimui (pasirinko 8 respondentai, kurie sudaro 19 proc.). Mažiausiai lemiantis ūkininkų pasirinkimą plėtoti ūkio veiklą paskatino turima kompetencija šioje srityje. Tai pasirinko tik 1 iš respondentų, kurio apsisprendimas sudaro tik 2,4 proc. Taip pat, pastebima, jog iš visų apklaustųjų tik du iš visų respondentų yra įgiję žemės ūkio išsilavinimą. Tai leidžia teigti, jog jie žino įvairias žemės ūkio plėtojimo galimybes geriau, nei kiti ūkininkų ūkiai, todėl jų ūkininkavimo veiklos plėtojimas turėtų būti pelningesnis nei kitų ūkininkų.

Kaip matyti iš 11 paveikslo, respondentai nemano, jog svarbiausiais veiksniais, lemiančiais polinkį į ūkininkavimą, galėtų būti gaminamos geros kokybės produkcija, sparčiai didėjanti produktų paklausa, galimybė konkuruoti rinkoje su mažais ūkiais bei didesnės žemės ūkio produkcijos kainos. Galima teigti, jog Alytaus apskrities ūkininkai nėra itin konkuruojantys tarpusavyje, nes jie nesiekia gaminti geresnės produkcijos nei kiti ūkininkai ir pan. Apibendrinant šį klausimą galima daryti išvadą, jog vienas iš svarbiausių veiksnių, lemiančių ūkininkavimo pradžia, o vėliau ir nuolatinį šios veiklos plėtojimą, yra Europos Sąjungos finansinė parama.

Kaip išsiaiškinome teorinėje baigiamojo darbo dalyje, Europos Sąjungos finansinę paramą skiria įvairioms programoms, kurių tikslai taip pat yra skirtingi. Todėl, siekiant sugrupuoti visus apklaustus ūkininkus pagal Europos Sąjungos finansinės paramos programų siūlomas lėšas, buvo siekiama išsiaiškinti kokia Europos Sąjungos finansinės paramos programa pasinaudojo ūkininkai (žr. 12 pav.).

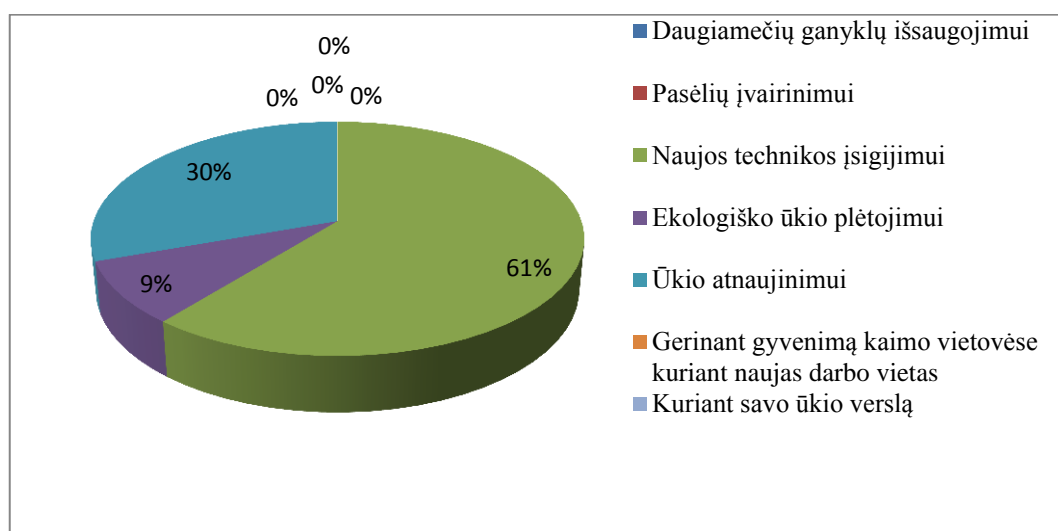

12 pav. Europos Sąjungos finansinės paramos pasiskirstymas ūkininkų gretose, proc.

Iš 12 paveikslo matyti, jog 10 respondentų, kurie sudaro 62 proc. pasinaudojo Europos Sąjungos finansine parama „Lietuvos kaimo plėtros 2007 – 2013 m. programa“. Likusi dalis ūkininkų, t. y. 5 respondentai arba 38 proc., pasinaudojo Europos Sąjungos finansine parama „Lietuvos kaimo plėtros 2014 – 2020 m. programa“. Taip pat, rezultatai parodė, jog vienas iš penkiolikos ūkininkų pasinaudojo ir Europos Sąjungos finansine parama „Lietuvos kaimo plėtros 2007 – 2013 m. programa“ bei Europos Sąjungos finansine parama „Lietuvos kaimo plėtros 2014 – 2020 m. programa“. Galima daryti išvadą, jog tyrime dalyvaujantys ūkininkų ūkiai yra naujai sukurti ir pagal šių pasinaudotų programų tikslus yra įsipareigoję artimiausius penkis metus vis dar vykdyti ūkininkavimo veiklą bei plėsti savo produkcijos apimtį.

Toliau pagal tyrime pateiktus klausimus, iš respondentų buvo siekiama sužinoti ar tikslingai Alytaus apskrities ūkininkų ūkiai panaudoja Europos Sąjungos finansinę paramą, gautą pagal Europos Sąjungos

finansinė parama „Lietuvos kaimo plėtros 2007 – 2013 m. programa“ bei Europos Sąjungos finansinė parama „Lietuvos kaimo plėtros 2014 – 2020 m. programa“. Respondentams buvo pateikiami keli atsakymų variantai, kurie parengti pagal Europos Sąjungos finansinės paramos siūlomų programų tikslus, t. y. daugiamečių ganyklų išsaugojimas, pasėlių įvairinimas, naujos technikos įsigijimas, ekologiško ūkio plėtojimas, ūkio atnaujinimas, gerinti gyvenimą kaimo vietovėse, kuriant naujas darbo vietas, kurti savo ūkio verslą ir pan. Kaip pasiskirstė ūkininkų nuomonės pateikiama 13 paveiksle (žr. 13 pav.).

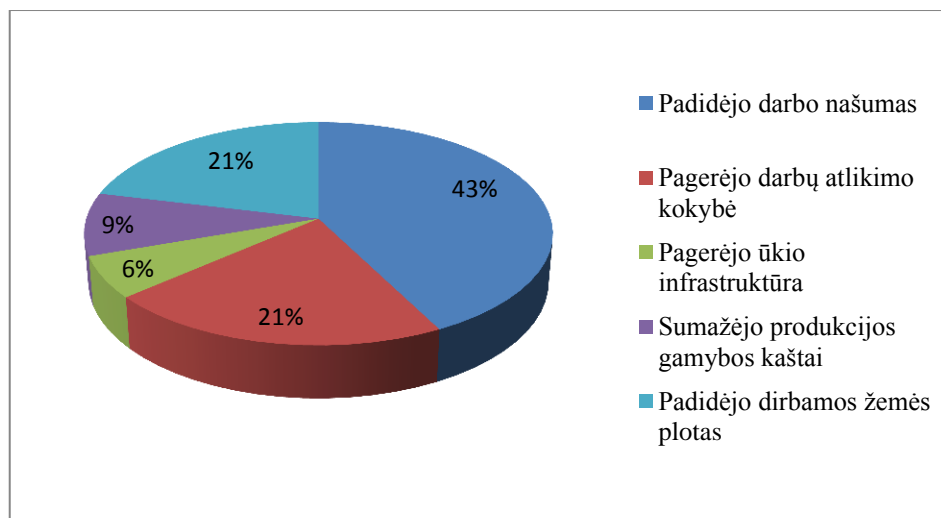

13 pav. Europos Sąjungos finansinės paramos lėšų pasiskirstymas, proc.

Iš 13 paveikslo matyti, jog Europos Sąjungos finansinės paramos lėšos daugiausiai buvo panaudojamos naujos technikos įsigijimui (pasirinko 14 respondentų arba 61 proc.). Kaip rodo tyrimo rezultatai, dvigubai mažiau respondentų, t. y. 30 proc. arba 7 ūkininkai, gautas lėšas panaudojo ūkio atnaujinimui. Ekologiško ūkio plėtojimui finansines lėšas panaudojo tik 2 respondentai. Nei vienas ūkininkas finansinių lėšų, skirtų Europos Sąjungos pagal siūlomas programas, nepanaudojo daugiamečių ganyklų išsaugojimui, pasėlių įvairovei arba jų sėklos atnaujinimui, gerinant gyvenimą kaimo vietovėse bei kuriant savo ūkio verslą. Todėl, galima teigti, jog ūkininkų ūkiai projektus dėl Europos Sąjungos finansinės paramos skyrimo rašė dėl naujos technikos įsigijimo bei ūkio atnaujinimo. Kas leidžia daryti prielaidą, jog jie siekia našesnės bei efektyvesnės produkcijos realizacijos. Taip pat, galima daryti išvadą, jog nei vienas ūkininkas Europos Sąjungos finansinių lėšų nepanaudojo, jog išsiskirtų iš kitų konkurentų, pavyzdžiui, savo produkcija. Visiems respondentams svarbiausia įsigyti naujesnę ir modernesnę techniką.

Išanalizavus ūkininkų Europos Sąjungos finansinės paramos lėšų paskirstymą, šiuo tyrimu buvo taip pat buvo siekiama išanalizuoti kaip Europos Sąjungos finansinė parama įtakojo jų ūkių dydį. Pasak E. Meilienės ir V. Sniečkos (2010), didžiausi ūkininkų ūkių pokyčiai pastebimi dėl gebėjimo parduoti produkciją, gebėjimu savo produkcija pritraukti vartotoją, gebėjimu prisitaikyti prie paklausos bei

gebėjimu uždirbti. Todėl, šiuo klausimu, taip buvo siekiama patvirtinti arba paneigti jų atliktų tyrimų rezultatus, t. y. nustatyti ar Alytaus apskrities ūkininkams Europos Sąjungos finansinė parama padeda įgyvendinti šiuos veiksnius. Tyrimo rezultatai pateikiami 14 paveiksle (žr. 14 pav.). Atsakant į šį klausimą respondentai taip pat galėjo rinktis iš daugiau nei vienos alternatyvos.

14 pav. Europos Sąjungos finansinės paramos poveikis ūkininkų ūkiams, proc.

Iš 14 paveikslo matyti, jog Europos Sąjungos finansinė parama ūkininkų ūkiamas suteikė tik teigiamus aspektus. Vienas iš tokių aspektų yra darbo našumo padidėjimas (pasirinko 43 proc. 14 respondentų). Taip pat, kaip rezultatai rodo, dėl naujos technikos įsigijimo pagerėjo darbų atlikimo kokybė bei padidėjo dirbamos žemės plotai. Kaip matyti iš 14 paveikslo, Europos Sąjungos finansinė parama neturėjo didelės įtakos sumažinant produkcijos gamybos kaštus (pasirinko 9 proc. arba 3 ūkininkai) bei ūkių infrastruktūros gerinimui (pasirinko 6 proc. arba 2 respondentai). Atsižvelgiant į E. Meilienės, V. Sniečkos (2010) teiginius, galima teigti, jog ūkininkai sugeba parduoti daugiau produkcijos bei gebėjimu uždirbti. Todėl, galima teigti, jog E. Meilienės ir V. Sniečkos (2010) teiginiai pasitvirtino. Apibendrinant šiuos tyrimo rezultatus, galima teigti, jog siekiant ūkininkams didinti konkurencingumą, Europos Sąjungos finansinė parama nors ir ne daug, bet vis dėlto suteikia galimybes, nes didėja dirbamos žemės plotai ir darbo našumas, kas leidžia pagaminti didesnius kiekius, kokybiškesnės ir greičiau realizuojamos produkcijos.

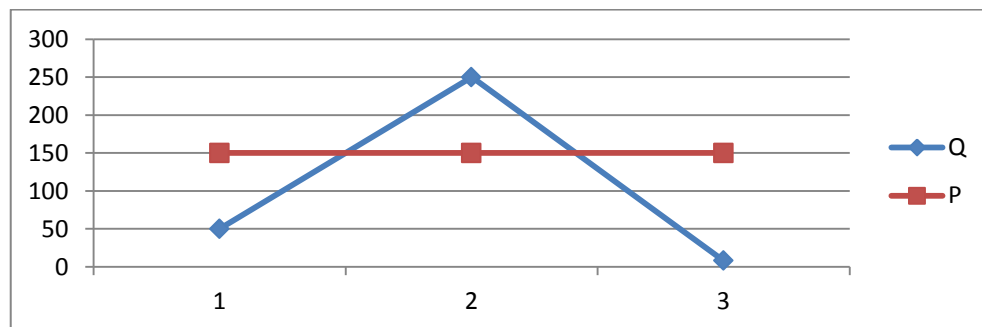
Siekiant pagrįsti teorinėje baigiamojo darbo dalyje A. Gapšio (2013) pateikiamą ūkininkų ūkių konkurencingumo lygį, buvo siekiama išsiaiškinti kiekvieno individualiai ūkininko produkcijos gamybos apimtį bei pardavimo apimtį, pardavimo kainą, importo bei eksporto produkcijos kiekį ir kainą. Kaip rodo tyrimo rezultatai, ūkininkų ūkių auginama produkcija yra skirtinga, todėl tikslinga pieno produkcijos bei grūdų produkcijos konkurencingumo lygį analizuoti atskirai. Kaip pasiskirstė skirtingos rūšies produkciją gaminančių ūkininkų rezultatai pateikiama 11 lentelėje (žr. 11 lentelė).

11 lentelė. Pieno ir grūdų konkurencingumą matuojančių rodiklių apibendrinti rezultatai

Rūšis	Gamybos apimtis, t	Pardavimo apimtis, t	Pardavimo kaina, Eur
Pienas	50	50	150
	250	250	150
	8	8	150
Vidurkis	102,67	102,67	150
Grūdai	500	480	140
	100	100	170
	800	800	160
	1000	1000	170
	200	200	200
	200	200	300
	200	200	120
	2000	2000	170
	400	400	170
	300	300	170
	150	150	120
	3000	3000	190
Vidurkis	737,5	735,83	173,33

Iš 11 lentelės matyti, jog vidutinė pieno gamybos apimtis ir pardavimo apimtis vidutiniškai per 2 metų laikotarpį yra lygi ir sudaro 102,67 t. Taip pat ir vidutinė produkcijos kaina nesiskiria ir išlieka stabili, t. y. 150 Eur / t. Analizuojant grūdines kultūras, kiekvienas ūkininkas vidutiniškai per 2 metų laikotarpį užaugina 737,5 t, o realizuoja vidutiniškai 735,83 t už 173,33 Eur / t. Šie rezultatai rodo, jog pelningiau yra auginti grūdinę kultūrą nei gaminti pieno produkciją. Tačiau, siekiant tiksliau nustatyti konkurencingumo lygį, pateikiama apsirūpinimo produktais, pasiūla ir paklausa bei produktyvumas.

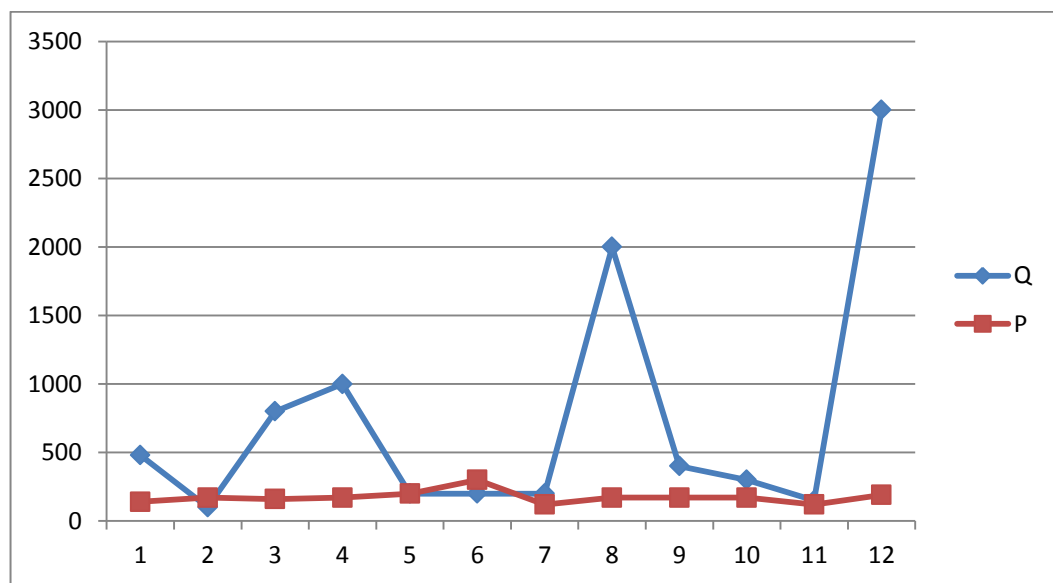
Taigi, vadovaujantis A. Gapšio (2013) pateikta apsirūpinimo produktais formule, galima teigti, jog visų ūkininkų šis rodiklis siekia 1 arba virš 1. Todėl, galima teigti, jog kiekvienas ūkininkas įvykdo savo tikslus. Analizuojamos pieno ir grūdų pasiūlos ir paklausos kreivės pateikiamos 15 ir 16 paveiksluose (žr. 15, 16 pav.).

15 pav. Pieno produkcijos pasiūla ir paklausa

Kaip matyti iš 15 paveikslo pasiūlos ir paklausos kreivės kertasi dviejuose taškuose. Tai rodo parduodamos produkcijos ir kainos pusiausvyrą. Iš 15 paveikslo matyti, jog tarp 1 ir 2 ūkininkų

parduodamos produkcijos pasiūla kyla, kas reiškia, jog dėl antrojo ūkininko gali būti keliamos kainos arba atsirasti pieno produktų deficitas. Priešingu atveju, kai pasiūlos kreivė yra žemiau kainos, rodo, jog dėl 1 ir 3 ūkininkų ūkių realizuojamos produkcijos kiekio gali kilti kainos.

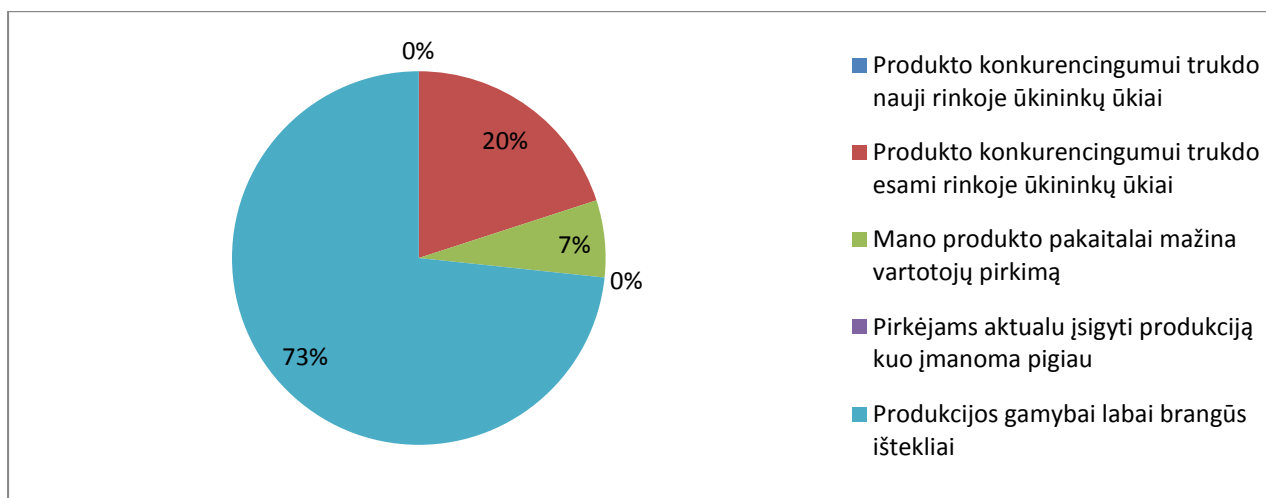

16 pav. Grūdinės produkcijos pasiūla ir paklausa

Iš 16 paveikslo matyti, jog pasiūlos kreivė ties 2 ūkininku, 5 ir 6 ūkininkais yra žemiau. Visų kitų ūkininkų pasiskirstymas vyrauja virš paklausos kreivės. Tai rodo, jog esant visų ūkininkų tokiam produkcijos kiekiui, galėtų kilti produkcijos kaina ir atvirkščiai arba atsirasti rinkoje grūdų deficitas. Tačiau tokia situacija mažai tikėtina, kadangi šie 15 ūkininkų nėra pajėgūs taip stipriai paveikti globalios grūdų rinkos. Kaip matyti iš 16 paveikslo, daugiausiai produkcijos realizuoja 12 ūkininkas, todėl rinkoje grūdų kainos nedidės, nes atsiranda ūkininkų, kurie pasiekia tam tikrus tikslus.

Apibendrinant kiekvieno ūkininko konkurencingumo lygį, vadovaujantis atliktais skaičiavimais, galima teigti, jog pieno sektoriuje yra aukščiausias konkurencingumo lygis 2 ūkininko, vidutinis 1 – ojo, o žemiausias 3. Grūdinės kultūros sektoriuje konkurencingumo lygis yra aukščiausias 12 ūkininko, o žemiausias 5 ūkininko.

Toliau analizuojant ūkininkų konkurencingumą, siekiant įvertinti ar Europos Sąjungos finansinė parama jį didina, respondentams buvo pateikiami keli variantai, jog jie individualiai įvertintų jų produkto konkurencingumą (žr. 17 pav.).

17 pav. Ūkininkų ūkių produktų konkurencingumo pasiskirstymas, proc.

Iš 17 paveikslo matyti, jog ūkininkų ūkiai visiškai nesutinka su pateiktais teiginiais, vertinančiais jų produkto konkurencingumą: produkcijos gamybai labai brangūs ištekliai (pasirinko 4 ūkininkai), žinių stoka mažina konkurencingumą (pasirinko 3 ūkininkai). Produkto konkurencingumą ranguojant pagal „nesutinku“, ūkininkų nuomonės pasiskirstė: produkto konkurencingumui trukdo nauji rinkoje ūkininkų ūkiai, keliami dideli Europos Sąjungos reikalavimai (pasirinko po 3 respondentus), produkto konkurencingumui trukdo esami rinkoje ūkininkų ūkiai, pirkėjams aktualų produktą įsigyti kuo mažesne kaina, maža Europos Sąjungos finansinė parama (pasirinko po 1 respondentus), produktų pakaitalai mažina produktų pirkimą, produkcijos gamybai labai brangūs kaštai (pasirinko po 4 respondentus), nepakankamas finansinių išteklių turėjimas (pasirinko 2 respondentai), žinių stoka (pasirinko 6 respondentai). Produkto konkurencingumą ranguojant pagal „neturiu nuomonės“, respondentų atsakymai pasiskirstė: produkto konkurencingumui trukdo nauji rinkoje ūkininkų ūkiai, produkto konkurencingumui trukdo esami rinkoje ūkininkų ūkiai, pirkėjams aktualu įsigyti produkciją kuo įmanoma pigiau, maža Europos Sąjungos finansinė parama nesuteikia galimybės plėtoti produkciją (pasirinko po 1 respondentą), žinių stoka mažina konkurencingumą (pasirinko 2 respondentai), produkto pakaitalai mažina vartotojų pirkimą (pasirinko 6 respondentai). Produkto konkurencingumą ranguojant pagal „sutinku“ rezultatai pasiskirstė: produkto pakaitalai mažina vartotojų pirkimą (pasirinko 1 respondentas), produkto konkurencingumui trukdo esami rinkoje ūkininkų ūkiai, pirkėjams aktualu įsigyti produkciją kuo įmanoma pigiau (pasirinko po 5 respondentus), produkcijos gamybai labai brangūs ištekliai (pasirinko 4 respondentai), nepakankamas finansinių išteklių turėjimas, keliami dideli Europos Sąjungos reikalavimai, žinių stoka mažina konkurencingumą (pasirinko po 3 respondentus), maža Europos Sąjungos finansinė parama nesuteikia galimybės plėtoti produkciją (pasirinko 7 respondentai). Vertinant produkto konkurencingumą pagal ūkininkų „visiškai sutinku“ rangavimą, rezultatai pasiskirstė: produkto

konkurencingumui trukdo nauji rinkoje ūkininkų ūkiai (pasirinko 11 respondentų), nepakankamas finansinių išteklių turėjimas (pasirinko 10 respondentų), keliama dideli Europos Sąjungos reikalavimai (pasirinko 9 respondentai), produkto konkurencingumui trukdo esami rinkoje ūkininkų ūkiai, pirkėjams aktualu įsigyti produkciją kuo įmanoma pigiau (pasirinko po 8 respondentus), produkcijos gamybai labai brangūs išteklių turėjimas (pasirinko 7 respondentai), maža Europos Sąjungos finansinė parama nesuteikia galimybės plėtoti produkciją (pasirinko 5 respondentai), žinių stoka mažina konkurencingumą (pasirinko po 1 respondentą).

Siekiant tikslingiau įvertinti ūkininkų teiginių pasirinkimą buvo paskaičiuoti vidurkiai, standartiniai nuokrypiai, medianos ir atliktas rangavimas pagal vidutinius vertinimus (mažos vidurkių reikšmės rodo aukštą konkurencingumą, tuo tarpu aukštos identifikuoja problemines sritis).

12 lentelė. Ūkininkų ūkių nuomonių pasiskirstymas apie konkurencingumą rangavimas pagal vidutinius vertinimus

Teiginiai apie konkurencingumą	N	Vidurkis	Stand. Nuokrypis	Mediana
Produkto konkurencingumui trukdo nauji rinkoje ūkininkų ūkiai	15	3	2,4	1
Produkto konkurencingumui trukdo esami rinkoje ūkininkų ūkiai	15	3	1,75	1
Mano produkto pakaitalai mažina vartotojų pirkimą	15	3	1,26	4
Pirkėjams aktualu įsigyti produkciją kuo įmanoma pigiau	15	3	1,75	1
Produkcijos gamybai labai brangūs išteklių turėjimas	15	3	1,61	4
Nepakankamas finansinių išteklių turėjimas	15	3	2,17	2
Keliama dideli Europos Sąjungos reikalavimai	15	3	1,9	3
Žinių stoka mažina konkurencingumą	15	3	1,08	3
Maža Europos Sąjungos finansinė parama nesuteikia galimybės plėtoti produkciją	15	2,8	1,62	1

Iš 12 lentelės matyti, jog ūkininkų nuomone maža Europos Sąjungos finansinė parama nesuteikia galimybės plėtoti produkciją, kas stabdo ūkių konkurencingumą (vid. 2,8; stand. nuokrypis 1,62). Likusių teiginių vidurkiai pasiskirstė lygiai, tačiau skiriasi standartiniai nuokrypiai. Atsižvelgiant į tai, galima daryti išvadą, jog ūkių produktų konkurencingumą stabdo žinių stoka. Taip pat ir produktų pakaitalai, kuriuos vartotojai gali įsigyti pigiau nei iš ūkininkų.

Vadovaujantis M. Porterio (1990) „Deimanto“ modeliu konkurencijos esmę parodo nauji konkurentai, pakaitalai ir pan. (Mitkutė, Nagreckaitė, 2010). Todėl, galima teigti, kad ūkininkų ūkiai iš penkių mokslininko pateikiamų jėgų, analizuojančių konkurencingumą, patenkina iš esmės tik tris: investicijas, pakaitalus ir mokymąsi.

Siekiant atskleisti konkurencingumą ribojančius veiksnius, ūkininkams buvo pateikiama įvertinti devynis veiksnius, kurie jų nuomone trukdo konkuruoti tarp kitų ūkininkų. Kaip pasiskirstė ūkininkų nuomonės galima pamatyti 18 paveiksle (žr. 18 pav.).

18 pav. Ūkininkų nuomonių pasiskirstymas apie veiksnius, ribojančius konkurencingumą, vnt.

Taigi, iš 18 paveikslo matyti, kad ūkininkai mano, jog svarbiausias veiksnys yra darbo jėgos kainos (pasirinko 18,9 proc. arba 10 respondentų). Kiek mažiau reikšmingas veiksnys –lėšų nepakankamumas modernizavimui (pasirinko 17 proc. arba 9 respondentai). Trečioje vietoje, kaip matyti iš 18 paveikslo, darbuotojų kvalifikacija (pasirinko 15,1 proc. arba 8 respondentai). Ketvirtoje vietoje – sėklų kainos, informacijos apie rinkas trūkumas ir didėjantys reikalavimai produkcijos kokybei (pasirinko, 11,3 proc. arba 6 respondentai). Penktoje vietoje – biurokratinės kliūtys (pasirinko 9,4 proc. arba 5 respondentai). Šeštoje vietoje – didėjantys reikalavimai maisto saugai (pasirinko 3,8 proc. arba 2 respondentai). Na, ir mažiausiai, ūkininkų nuomone, ribojantis konkurenciją veiksnys yra išteklių kainos (pasirinko 1,9 proc. arba 1 respondentas).

Siekiant tiksliau nustatyti ūkininkų nuomonės buvo paskaičiuoti vidurkiai, standartiniai nuokrypiai, medianos ir atliktas rangavimas pagal vidutinius vertinimus (mažos vidurkių reikšmės rodo aukštą konkurencingumą ribojantį veiksni, tuo tarpu aukštos identifikuoja problemines sritis) (žr. 13 lentelė).

13 lentelė. Ūkininkų ūkių nuomonių pasiskirstymas apie konkurencingumą mažinančius veiksnius rangavimas pagal vidutinius vertinimus

Teiginiai apie konkurentingumo mažinimą	N	Vidurkis	Stand. Nuokrypis	Mediana
Sėklų kainos	15	0,4	1,45	1
Darbo jėgos kainos	15	0,67	2,41	1

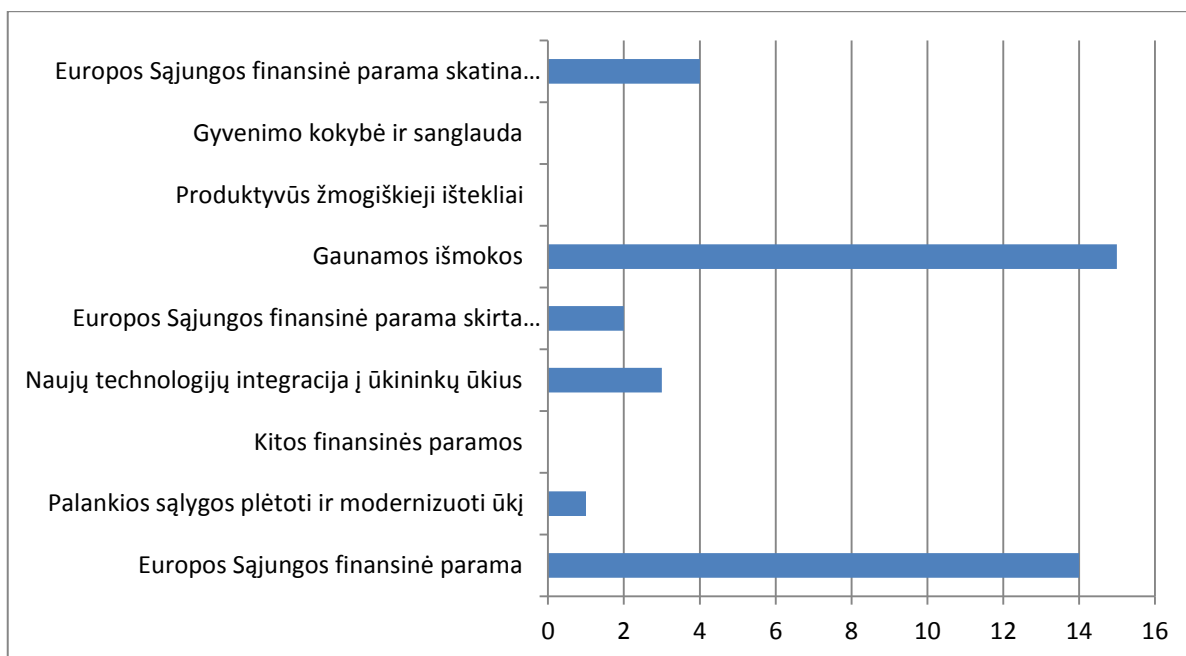
13 lentelės tęsinys

Energetinių išteklių kainos	15	0,07	0,24	1
Darbuotojų kvalifikacija	15	0,53	1,93	1
Lėšų modernizavimui stoka	15	0,6	2,17	2
Didėjantys reikalavimai produkcijos kokybei	15	0,4	1,45	1
Didėjantys reikalavimai maisto saugai	15	0,13	0,48	1
Informacijos apie rinkas stoka	15	0,4	1,45	1
Biurokratinės kliūtys	15	0,33	1,21	2

Iš 13 lentelės matyti, jog darbo jėgos kainos yra taip pat, kaip ir pavaizduota 17 paveiksle, pagrindinis konkurencingumą ribojantis veiksnys (vid. 0,67; stand. nuokrypis 2,41). Toliau pagal eiliškumą, kuris matyti iš 13 lentelės, rezultatai pasitvirtino taip: lėšų modernizavimui stoka (vid. 0,6; stand. nuokrypis 2,17), darbuotojų kvalifikacija (vid. 0,53; stand. nuokrypis 1,93), sėklų kainos, didėjantys reikalavimai produkcijos kokybei, informacijos apie rinkas stoka (vid. 0,4; stand. nuokrypis 1,45), biurokratinės kliūtys (vid. 0,33; stand. nuokrypis 3,3), didėjantys reikalavimai maisto saugai (vid. 0,13; stand. nuokrypis 0,48), energetinių išteklių kainos (vid. 0,07; stand. nuokrypis 0,24). Galima teigti, jog konkurencingumą ribojančių veiksnių rangavimas pagal vidurkius tik patvirtino 17 paveiksle pateiktus rezultatus.

Teorinėje dalyje analizavus G. Mitkutės, L. Nagreckaitės (2010) tyrimo rezultatus, pagal kuriuos teigiama, jog konkurencingumą ribojančius veiksnius reikalinga analizuoti tiek iš fizinės, tiek iš žmogiškosios pusės, siekiant nustatyti ar yra priklausomas ar nepriklausomas kintamasis. Pagal gautus šio tyrimo rezultatus, galima teigi, jog autorių nuomonė pasitvirtino, nes ūkininkų nuomonių pasiskirstymas pakankamai įvairus. Kaip rezultatai rodo, ūkininkai mano, jog svarbiausi veiksniai ribojantys konkurencingumą yra žmogiškieji, o mažiausiai, t. y. išteklių kainos, materialiniai. Nors, modernizavimui trūkstamas lėšas kai kurie ūkininkai įvertino vidutiniškai, kas rodo, jog tai lemia ir žmogiškieji ir fiziniai veiksniai.

Siekiant išsiaiškinti veiksnius, kurie didina ūkininkų ūkių konkurencingumą, buvo pateikiami devyni variantai, kuriuos galėjo rinkti kiekvienas ūkininkas. Rezultatų pasiskirstymas pateikiamas 19 paveiksle (žr. 19 pav.).

19 pav. Konkurencingumą didinančių veiksnių pasiskirstymas, vnt.

Iš 19 paveikslo matyti, jog tarp pateiktų teiginių, kurie turėtų didinti ūkininkų ūkių konkurencingumą, matomi dideli skirtumai. Kaip matyti iš 19 paveikslo, galima teigti, jog gaunamos išmokos labiausiai didina konkurencingumą. Taip mano net 15 respondentų arba 38,5 proc. Šiek tiek mažiau, tačiau taip pat aktualus konkurencingumo didinimui veiksnyis yra Europos Sąjungos finansinė parama. Taip mano 14 respondentų arba 35,9 proc. Tai pagrindiniai veiksniai, kurie didina ūkininkų ūkių konkurencingumą, todėl galima teigti, jog Europos Sąjungos finansinės paramos lėšos turi didelį poveikį ūkininkų ūkių konkurencingumo didinimui. Likusieji veiksniai, ūkininkų nuomone, yra mažiau reikšmingi. Kaip matyti iš 19 paveikslo, mažiau reikšmingi veiksniai yra keturi, t. y. Europos Sąjungos finansinės paramos skatinimas investuoti į ūkininkų ūkius (pasirinko 10,3 proc. arba 4 respondentai), naujų technologijų integracija į ūkininkų ūkius (pasirinko 3 arba 7,7 proc. respondentų), Europos Sąjungos finansinė parama, skirta ekologiško produkto vystymuisi (pasirinko 2 arba 5,1 proc. respondentų), palankios sąlygos plėtoti ir modernizuoti ūkį (pasirinko 1 arba 2,6 proc. respondentų).

Siekiant objektyviau išanalizuoti tyrimo rezultatus, siejamus su konkurencingumą didinančiais veiksniais, buvo paskaičiuoti vidurkiai, standartiniai nuokrypiai, medianos ir atliktas rangavimas pagal vidutinius vertinimus (mažos vidurkių reikšmės rodo aukštą konkurencingumą didinantį veiksni, tuo tarpu aukštos identifikuoja problemines sritis) (žr. 14 lentelė).

14 lentelė. Ūkininkų ūkių nuomonių pasiskirstymas apie konkurencingumą didinančius veiksnius rangavimas pagal vidutinius vertinimus

Teiginiai apie konkurencingumo didinimą	N	Vidurkis	Stand. Nuokrypis	Mediana
Europos Sąjungos finansinė parama	15	0,93	3,37	1
Palankios sąlygos plėtoti ir modernizuoti ūkį	15	0,07	0,24	1
Kitos finansinės paramos	15	0	0	0
Naujų technologijų integracija į ūkininkų ūkius	15	0,2	0,72	2
Europos Sąjungos finansinė parama skirta ekologiško produkto vystymui	15	0,13	0,48	1
Gaunamos išmokos	15	1	3,61	2
Produktyvūs žmogiškieji ištekliai	15	0	0	0
Gyvenimo kokybė ir sanglauda	15	0	0	0
Europos Sąjungos finansinė parama skatina investicijas į ūkininkų ūkius	15	0,27	0,96	1

Iš 14 lentelės matyti, jog pirmoje vietoje vis dėlto yra gaunamos išmokos, nes respondentų pasirinktų atsakymų vidurkis yra 1, o standartinis nuokrypis 3,61. Antroje pagal konkurencingumo didinimą svarbumą ūkininkų ūkiai pasirinko Europos Sąjungos finansinę paramą (vid. 0,93; stand. nuokrypis 3,37). Trečioje vietoje yra Europos Sąjungos finansinės paramos skatinimas investuoti į ūkininkų ūkius (vid. 0,27; stand. nuokrypis 0,96). Iš šių tyrimo rezultatų, galima daryti išvadą, jog egzistuoja trys pagrindiniai veiksniai, kurie įtakoja ūkininkų ūkių konkurencingumo didėjimą, t. y. Europos Sąjungos finansinės paramos lėšos, Europos Sąjungos finansinės paramos investicijos į ūkininkų ūkius bei gaunamos išmokos už „valdomus“ žemės plotus, pieno produkciją ir pan. Likusieji teiginiai, ūkininkų nuomone, yra ne tokie reikšmingi. Šiems teiginiams yra priskiriama: Europos Sąjungos finansinė parama, skirta ekologiško produkto vystymui (vid. 0,13; stand. nuokrypis 0,48), naujų technologijų integracija į ūkininkų ūkius (vid. 0,2; stand. nuokrypis 0,72), palankios sąlygos plėtoti ir modernizuoti ūkį (vid. 0,07; stand. nuokrypis 0,24). Taip pat, kaip matyti iš 19 paveikslo ir 14 lentelės, ūkininkai visiškai nepasirinko veiksmų, kurie jų nuomone neturi reikšmės ūkio konkurencingumo didinimui, t. y. gyvenimo kokybė ir sanglauda, produktyvūs žmogiškieji ištekliai bei kitos finansinės paramos.

Teorinėje baigiamojo darbo dalyje, buvo analizuojama, jog pagrindiniai Europos Sąjungos tikslai yra produktyvūs žmogiškieji ištekliai, konkurencinga ekonomika, gyvenimo kokybė ir sanglauda. Pagal atlikto tyrimo rezultatus, galima teigti, jog šie rezultatai nepasitvirtino, nes ūkininkų nuomone, šie veiksniai neturi įtakos ūkių konkurencingumo didinimui. Pagal Tamulaitytę (2015), Europos Sąjungos finansinės paramos poveikį konkurencingumo didinimui turi tik tie ūkininkų ūkiai, kurie siekia plėsti savo verslą. Tačiau, pagal šio tyrimo rezultatus, galima teigti, priešingai. Kaip minėta jau anksčiau, tyrimo metu buvo apklausta įvairaus dydžio ūkininkai, t. y. gaminantys dideles produkcijos apimtis ir mažas. Ir

visų ūkininkų nuomonės yra vienareikšmės, jog Europos Sąjungos finansinė parama padeda didinti konkurencingumą.

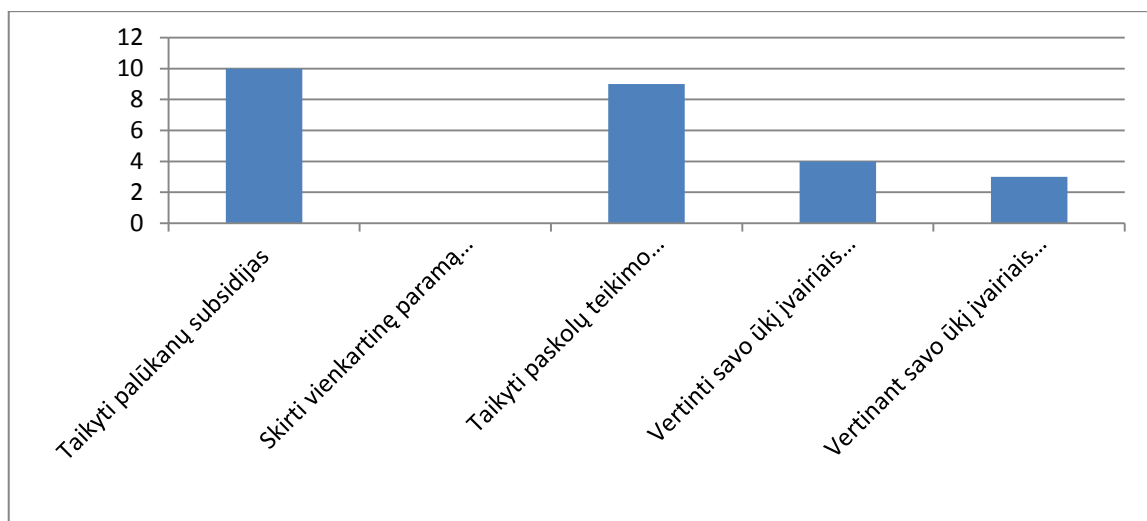
Siekiant išsiaiškinti ar konkurencingumą ribojantys ir konkurencingumą didinantys veiksniai, kurie buvo pateikti kaip galimi variantai ūkininkų ūkiams, yra priklausomi vienas nuo kito, buvo paskaičiuota koreliacijos reikšmingumas (žr. 15 lentelė).

15 lentelė. Apibendrinti konkurencingumą ribojančių ir konkurencingumą didinančių veiksnių daugianarės regresijos analizės rezultatai

Kas su kuo koreliuojama		Koreliacijos reikšmingumas	Įvertis a	Įvertis b	Reikšmingumas
Konkurencingumą ribojantys veiksniai	Konkurencingumą didinantys veiksniai	0,12	0,06	5,64	0,21

Iš 15 lentelės matyti, jog statistinė analizė patvirtino reikšmingą ryšį tarp konkurencingumą ribojančių ir konkurencingumą didinančių veiksnių. Todėl, šiuo atveju galima teigti, jog konkurencingumą didinantys veiksniai gali sumažėti 5,64 karto dėl konkurencingumą ribojančių veiksnių. Šiuo atveju, Europos Sąjungos finansinės paramos galimybės gali sumažinti darbo jėgos kainą bei lėšų modernizavimui trūkumą. Šie veiksniai gali sumažinti tikimybę pasiekti Europos Sąjungos finansinės paramos, skirtos pagal tam tikrą programą privalomus įgyvendinti tikslus.

Paskutiniu metu tyrimo klausimu buvo siekiama sužinoti respondentų nuomonę apie pokyčius, kurie padėtų labiau didinti jų ūkių konkurencingumą. Tyrimo rezultatų pasiskirstymas pateiktas 20 paveiksle (žr. 20 pav.).

20 pav. Ūkininkų nuomonė apie konkurencingumo didinimo tobulintinas sritis, proc.

Iš 20 paveikslo matyti, jog dauguma ūkininkų mano, kad svarbiausia yra taikyti ūkininkų ūkiams subsidijų palūkanas. Taip mano 10 arba 38,5 proc. apklaustųjų. Šiek tiek mažiau ūkininkų mano, jog reikšmingas aspektas yra paskolų teikimo lengvatos (pasirinko 9 arba 34,6 proc. respondentų). Ūkininkai taip pat mano, jog labai svarbu yra kiekvienam individualiai vertinti savo ūkio konkurencingumą vadovaujantis konkurencingumą matuojančiais rodikliais (pasirinko 4 arba 15,4 proc. respondentų) bei metodais (pasirinko 3 arba 11,5 proc.). Iš 20 paveikslo matyti, jog ūkininkai nemano, jog reikėtų tobulinti konkurencingumo didinimo aspektą skiriant vienkartinę paramą ūkio įsikūrimui.

4.3. Kokybinio ir kiekybinio tyrimų rezultatų diskusiniai aspektai

Kokybinio tyrimo metu buvo išsiaiškinta, jog kiekvienas apklaustas ūkininkas yra pasinaudojęs Europos Sąjungos finansinės paramos skirtomis lėšomis. Tai patvirtina ir kiekybinio tyrimo metu gauti rezultatai, tačiau esminis skirtumas yra tas, jog interviu metu ūkininkai atsakydami kaip ilgai užsiima ūkininkavimo veikla, buvo ilgesnis laiko tarpas negu jie naudojami Europos Sąjungos finansinės paramos skiriamomis lėšomis.

Tiek kokybinio, tiek kiekybinio tyrimų metu buvo išsiaiškinta, jog skirtas lėšas daugiausiai panaudojo naujos technikos įsigijimui arba ūkio modernizavimui. Galima teigti, jog tai pagrindiniai aspektai į kuriuos investuoja kiekvienas Alytaus apskrities ūkininkas, siekdamas našesnio ir produktyvesnio darbo rezultato. Anketinės apklausos metu buvo išsiaiškinta, jog kiekvienas Alytaus apskrities ūkininkas savo ūkio valdas plečia nuomodamas naujus plotus, kas reikalauja papildomų lėšų, tačiau ir realizacijos pajamos ženkliai skiriasi. Šiuo atžvilgiu galima teigti, jog įsigijus naują techniką pagal Europos Sąjungos finansinės paramos lėšas, galima didinti produkcijos apimtį, kas skatina ir konkurencingumą tarp kitų ūkininkų ūkių.

Tiek interviu metu, tiek anketinės apklausos metu buvo išsiaiškinta, jog svarbiausi konkurencingumą ribojantys veiksniai yra darbo jėgos kainos, lėšų modernizavimui stoka ir pan. Tai leidžia daryti prielaidą, jog Europos Sąjungos finansinės paramos skiriamų lėšų suma yra per maža, norint modernizuoti ūkį, įsigyti naują techniką ir pan. Taip pat interviu metu buvo išsiaiškinta, jog ne visada Europos Sąjungos finansinės paramos užtenka įsigyti naują techniką, dalį sumos reikia mokėti iš savo santaupų. Todėl, iš dalies, tai stabdo konkurencingumą, nes iš produkcijos uždirbtas pajamas reikia investuoti į kitas sritis, nei siekiant savo produkcija išsiskirti iš kitų ūkininkų ūkių.

Taip pat atliktų tyrimų rezultatai parodė, jog Alytaus apskrities ūkininkų ūkiai kaip pagrindinio konkurenciją didinančio veiksnio nepasirinko Europos Sąjungos finansinės paramos skyrimo. Jiems pirmoje vietoje yra ir kur kas reikšmingiau atrodo mokamos išmokos už naudojamus žemės plotus ir pan. Na, žinoma, antroje vietoje jie jau vertina būtent Europos Sąjungos finansinę paramą, kuri jų teigimu,

didina konkurencingumą tarp kitų ūkininkų ūkių. Todėl, galima daryti išvadą, kad Europos Sąjungos finansinė parama iš dalies didina ūkininkų ūkių konkurencingumą.

Taip pat atlikto kiekybinio tyrimo rezultatai parodė, jog Alytaus apskrities ūkininkai, norėdami gauti Europos Sąjungos finansinės paramos lėšų, susiduria su tam tikromis problemomis. Todėl, jų nuomone reikalinga tobulinti subsidijų palūkanų politiką, Lietuvos bankų paskolų ūkininkų ūkiams teikimą, sudarant palankesnes sąlygas bei kiekvienam ūkininkui pradėti savo ūkį vertinti pagal konkurencingumo vertinimo rodiklius bei metodus.

Teorinėje baigiamojo darbo dalyje E. Meilienė ir V. Snieška (2010) teigimu, konkurencingumas yra formuojamas pagal pagrindinius aspektus. Atlikus kiekybinio tyrimo analizę nustatyti, jog Alytaus apskrities ūkininkų ūkių konkurencingumas formuojamas pagal gebėjimą uždirbti, kas patvirtina autorių nuomonę, tačiau išskiriami ir kiti autorių nepaminėti aspektai, tokie kaip: finansinė parama, tradicijos, perspektyvumas ir kt. Mitkutės, Nagreckaitės (2010) teigimu, konkurencingumą formuoja penkios jėgos, tačiau atlikto tyrimo rezultatai leido išskirti dar vieną konkurencingumo jėgą, t. y. darbo jėgą. Kitų analizuotų autorių nuomonės atliktame kiekybiniame tyrime pasitvirtino. Todėl, galima teigti, kad atliktas kiekybinis tyrimas apie Europos Sąjungos finansinės paramos poveikį konkurencingumo didinimui atskleidė kelis naujus aspektus, kurių nebuvo pastebėję savo atliktuose tyrimuose mokslininkai, kurių tyrimai analizuoti teorinėje baigiamojo darbo dalyje.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Atlikta teorinė analizė leido išskirti tokias darbe atliekamam tyrimui ir sprendimams svarbias išvadas:

1) Europos Sąjungos finansinės paramos skyrimo problemines sritis yra analizavę įvairūs mokslininkai, įvairiais aspektais, tokiais kaip: ūkininkų ūkių prielaidos ir perspektyvumas, finansiniai ištekliai, Europos Sąjungos finansinės paramos įsisavinimo intensyvumas, gyventojų užimtumo rodikliai, BVP ir pan. Pagrindines problemines sritis mokslininkai išskyrė, jog mažas Europos Sąjungos finansinės paramos lėšų skyrimo suma, lėšos yra skiriamos pagal skirtingus programų tikslus ir šie tikslai nėra pasiekiami visiems ūkininkų ūkiams. Taip pat, teigiama, jog ūkininkų ūkiai neišnaudoja visų žemės naudmenų, siekiant konkurencingumo, privalomi ūkininkų ūkių investiciniai veiksniai, kurių dažniausiai neįvertina ūkininkų ūkiai.

2) Ūkininkų ūkių konkurencingumas nuolatos yra svyruojantys veiksnys, nes ekonomikoje nuolatos vyksta pokyčiai, kurie lemia ūkininkų produkcijos realizavimo galimybes, produkcijos kainą bei patį konkurencingumo dėsnumą. Išanalizavus konkurencingumo sampratą, galima teigti, jog nėra nustatytos vieningos nuomonės šiuo aspektu. Daugelio autorių nuomone, ūkininkų ūkių konkurencingumas yra veiksnys, kuris priklauso nuo tam tikrų sąlygų ir lemia prekių tiekimą, prekių realizavimo galimybes, galimybes konkuruoti rinkoje ir pan.

3) Analizuojant konkurencingumo vertinimo teorinius modelius, nustatyta, jog jie leidžia nustatyti kiekvieno ūkininko ūkio santykinę poziciją kitų analogiškų ūkių atžvilgiu. Taip pat, nustatyta, jog konkurencingumą vertinant pasitelkiant vertinimo metodus, logiškiausia naudoti jau nuo senų laikų naudojamą ir vis nuolat tobulinamą M. Porterio 5 jėgų modelį. Vadovaujantis šiuo modeliu kiekvienas ūkininkas individualiai turėtų įvertinti produkcijos pakaitalus, produkcijos pirkėjus, tiekėjus bei naujus konkurentus ir jų pajėgumus, vadovaujantis tam tikrais rodikliais. Nustatyta, jog siekiant įvertinti konkurencingumą žemės ūkio sektoriuje, reikalinga atsižvelgti į produkcijos supirkimo kainas, produkcijos gamybos pokytį, užsienio prekybos žemės ūkio produktais balansą bei apsirūpinimą produktais. Nors šių rodiklių vertinimas labiau tinkamesnis yra nacionaliniu ūkininkų ūkių lygiui, tačiau naudojant juos individualiems ūkininkų ūkiams galima apskaičiuoti jų konkurencingumą ir lyginti su kito ūkininkų ūkio konkurencingumu. Tik apskaičiavus šiuos rodiklius įmanoma įvertinti kiekvieno ūkio konkurencingumą individualiai bei nustatyti kurio laipsnio yra kiekvieno ūkio konkurencingumas bei kaip šie veiksniai lemia kitų ūkininkų ūkių realizuojamos produkcijos supirkimo kainas, produkcijos gamybos pokytį ir kitus aspektus.

4) Atlikta Alytaus apskrities ūkininkų ūkių analizė, išnagrinėjus interviu ir anketinės apklausos metu gautus rezultatus parodė:

- Ūkininkai dažniausiai savo ūkį plečia papildomai nuomodami žemės plotus. Šiems žemės plotams išdirbti reikalinga nauja technika, kurią įsigyja tik Europos Sąjungos finansinės paramos pagalba. Tai lemia poveikį našumo didinimui bei produktyvumui. Todėl, galima teigti, jog Europos Sąjungos finansinė parama turi poveikį ne tik darbo našumo didinimui, bet ir produkcijos kiekiui, dėl ko galima pralenkti kitus tos pačios rūšies produkciją auginančius ar plėtojančius produkciją konkurentus, o ypačiai tuos, kurie verčiasi ūkininkavimu be Europos Sąjungos finansinės paramos;

- Atlikto tyrimo rezultatai taip pat leidžia teigti, jog svarbiausi konkurencingumą ribojantys veiksniai yra darbo jėgos kaina, lėšų modernizavimui stoka, darbuotojų kvalifikacija, sėklų kainos ir pan. Pagrindiniai konkurencijos didėjimo poveikį lemiantys veiksniai yra gaunamos išmokos, Europos Sąjungos finansinė parama, Europos Sąjungos finansinės paramos investicijų į naujus ūkius skatinimas ir pan. Tačiau, galima daryti išvadą, jog konkurenciją ribojantys ir konkurenciją skatinantys veiksniai tarpusavyje glaudžiai yra susiję. Tai rodo, jog ūkininkai negaunantys papildomų išmokų arba Europos Sąjungos finansinės paramos ne visada yra pajėgūs įsigyti naują techniką, įvairesnių sėklų, modernizuoti turimą ūkį ar pan. Todėl, galima teigti, jog Europos Sąjungos finansinė parama turi reikšmingą poveikį kiekvienam ūkininkui, nes nuo jos priklauso kiekvieno ūkininko ūkio konkurencingumo lygis.

- Anketinės apklausos rezultatai leido išskirti problemines sritis, susijusias su konkurencingumo didinimu, todėl pateikiama probleminės sritys ir jų sprendimų siūlymai:

- Kaip parodė tyrimo rezultatai, beveik visiems ūkininkams yra per griežti Europos Sąjungos finansinės paramos reikalavimai. Todėl, Europos Sąjungos finansinės paramos programų reikalavimus supaprastinti ir padaryti juos prieinamesnius net ir tiems ūkininkams, kurių užimami žemės plotai yra mažesni. Tačiau, siekiant išlaikyti Europos Sąjungos finansinės paramos reikšmingumą, ir toliau turėtų būti paliekamas reikalavimas, kuris įpareigoja kiekvieną ūkininką plėtoti savo veiklą penkerius metus. Dėl šių priežasčių turėtų sprendimus daryti Lietuvos Respublikos Žemės ūkio ministerija;

- Ūkininkų ūkiai nevertina savo ūkio konkurencingumo lygio, o vadovaujasi tik Europos Sąjungos finansinės paramos reikalavimais. Todėl, kiekvienas ūkininko ūkis norėdamas iš produkcijos gauti didesnes pajamas nei kiti ūkininkai, turėtų skaičiuoti einamųjų metų paklausą bei pasiūlą ir nuolatos didinti savo produkcijos našumą;

- Ūkininkų ūkiai siekia didinti produkcijos kiekius, o ne auginti įvairesnę kultūrą, įvairesnius galvijus ir pan. Dėl šių aplinkybių, Lietuvos ūkininkų ūkiai nevykdo eksporto ar importo, kurio balansas yra svarbus rodiklis konkurencingumo didinimui. Taip pat, įvairesnė kultūra ar įvairesnių galvijų

auginimas siejais su darniu ūkių vystymusi, o tai yra vienas iš Europos Sąjungos finansinės paramos lėšų skyrimo tikslų. Norint, kad ūkininkų ūkiai augintų įvairesnę kultūrą ar gyvulius, reikalinga tam skirti papildomų lėšų. Todėl, Europos Sąjungos finansinės paramos programų tikslai turėtų šiek tiek būti pakoreguoti ir lėšas skirti ne naujos technikos įsigijimui, o naujos arba atsinaujinančios gyvulininkystės, augalininkystės ir kitokiam panašiam vystymuisi atnaujinančių. Tokie ūkininkų ūkių pokyčiai leis jiems būti labiau konkurencingiems nei kiti ūkininkų ūkiai vien dėl galimybės vykdyti eksportą ar importą bei didinti ūkininkų ūkių vystymąsi.

LITERATŪRA

1. Annoni, P., Kozovska, K. (2010). EU Regional Competitiveness Index 2010. *Luxembourg: Publications Office of the European Union*. Prieiga per Internetą: <<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.482.3881&rep=rep1&type=pdf>>, (prisijungta 2015 10 28).
2. Atkinson, R. D. (2013). Competitiveness, Innovation and Productivity: Clearing up the Confusion. *The Information Technology & Innovation Foundation*.
3. Bain, Joe S. (1956). Barriers to New Competition. Cambridge, Mass.: Harvard University city Press.
4. Balassa, B. (1965). Trade Liberalization and Revealed Comparative Advantage. *Teh Manchester School of Economic and Social Studies*. No. 6.
5. Beniušienė, I. Svirskienė, G. (2008). Konkurencingumas: Teorinis aspektas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, Nr. 4(13).
6. Bernatonytė, D. (2003). Klasteriai ir pramonės konkurencingumas, *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir metodologija: Tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga*.
7. Beržinskienė, D., Cibulskienė, D., Būdvytytė-Gudienė, A. (2012). ES struktūrinių fondų paramos įsisavinimo intensyvumas Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo sektoriuje. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, Nr. 4 (28).
8. Bhardwaj, B R; Sushil, K (2007) Corporate Entrepreneurship Model: A Source of Competitiveness. *IIMB Management Review*. Prieiga per Internetą: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=bth&AN=25555334&site=ehostlive>, (prisijungta 2015 10 25).
9. Bris, A., Caballero, J. (2010). Revisiting the Fundamentals of Competitiveness: A Proposal. Prieiga per Internetą: <<https://www.imd.org/uupload/imd.website/wcc/Fundamentals.pdf>>, (prisijungta 2015 10 28).
10. Bruneckienė, J. (2010). Šalies regionų konkurencingumo vertinimas įvairiais metodais: rezultatų analizė ir vertinimas. *Ekonomika ir vadyba*, Nr. 15.
11. Cappelli, P. (1999). Kaip įgyti pranašumo? *Efektyvi vadyba*, Nr. 10.
12. Chamberlin, E. (1962). The theory of monopolistic Competition. Harvard University Press, Cambridge.
13. Clark, K. B., Fujimoto, T. (1991). Product development performance. *Harvard Business School Press*. No. 6 (2).

14. Commission of the European Communities 1993. Growth, Competitiveness, Employment: the Challenges and Ways Forward into the 21th Century. Prieiga per Internetą: <http://europa.eu/documentation/official-docs/whitepapers/pdf/growth_wp_com_93_700_parts_a_b.pdf>, (prisijungta 2015 10 21).
15. Damulienė, A. (2011). Europos Sąjungos finansinė parama kaimo turizmui: teorinis ir praktinis aspektai. *Socialinių mokslų studijos*, Nr. 4 (1).
16. Depperu, D., Cerrato, D. (2005) Analyzing International Competitiveness at The Firm Level: Concepts and Measures. Prieiga per Internetą: <http://www3.unicatt.it/unicattolica/dipartimenti/DISES/allegati/wpdepperucerrato32.pdf>, (prisijungta 2015 10 25).
17. Durand, M., Giorno, C. (1987). Indicators of International Competitiveness: Conceptual aspect and evaluation, *OECD Economic Studies*, No. 9.
18. Ederveen, S., Henri L.F., Nahuis, R. (2006). Fertile Soil for Structural Funds? *A Panel Data Analysis of the Conditional Effectiveness of European Cohesion Policy*, Vol. 59.
19. Ely, T. R. (1894). Natural Monopolies and the Workingman. A Programme of Social Reform, *North American Review*. No. 158.
20. Gabšys, A. (2013). Žemės ūkio sektorių tarptautinio konkurencingumo vertinimas. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure*, Vol. 35, No. 3.
21. Grebliauskas, A., Stonys, M. (2012). Lietuvos pramonės eksporto konkurencingumo vertinimas. *Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai*, Nr. 6 (2).
22. Hoggart, K., Buller, H., Black, R. (2014). Rural Europe. Identity and Change. Routledge: London and New York.
23. Jakaitienė, A., Klyvienė, V. (2007). Europos Sąjungos finansinės paramos poveikis Lietuvos ekonominei raidai. *Ekonomikos teorija ir praktika*, Nr. 2.
24. Jodenytė, R. (2014). Žmogiškojo ir socialinio kapitalo vystymo modelis kaimo turizmo konkurencingumui užtikrinti. *Jaunasis mokslininkas*. Prieiga per Internetą: <http://jaunasis-mokslininkas.asu.lt/smk_2014/JM_2014_straipsniu_rinkinys.pdf>, (prisijungta 2015 10 28).
25. Kazakevičius, Z. (2009). Valstybės ekonominės paramos įtaka ūkininkų ūkių pajamų lygiui. *Vadybos mokslo studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*, Nr. 18 (3).
26. Knight, F. H. (1934). Time and the Rate of Interest, *Economica*, No. 1.
27. Koloszko-Chomentowska, Z. (2012). Farm development in the context of sustainable development. *Vadybos mokslo studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*, Nr. 2 (31).

28. Kriščiukaitienė, I., Tamošaitienė, A. (2003). Lietuvos integracijos į ES įtaka ūkių restruktūrizavimui. *Derybų su ES ir Lietuvos dalyvavimo ES institucijų veikloje koordinavimo bei Lietuvos stojimo į ES socialinių ir ekonominių pokyčių tyrimo programa*. Vilnius.

29. Kriščiukaitienė, I., Tamošaitienė, A., Andrikienė, S. (2008). Lietuvos ūkių ekonominio konkurencingumo įvertinimas. Prieiga per Internetą: < http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2008~ISSN_1392-6101.N_2_40.PG_82-92/DS.002.0.01.ARTIC>, (prisijungta 2015 10 28).

30. Lietuvos laisvosios rinkos institutas (2011). ES struktūrinių fondų lėšų panaudojimas Lietuvoje, Nr. 4.

31. Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija (2013). ES paramos įtaka žemės ūkiui ir kaimo plėtrai. *UAB „Ekonominės konsultacijos ir tyrimai“*.

32. Liučvaitienė, A. (2007). Restruktūrizacijos poveikis žemės ūkio konkurencingumui didinti. *Verklas: teorija ir praktika*, Nr. 2.

33. Liučvaitienė, A., Peleckis, K. (2011). Šiuolaikinio verslo konkurencingumo formavimo ir vertinimo teoriniai modeliai ir jų taikymo galimybės. *Contemporary issues in business, management and education*, Nr. 15.

34. Mačiulytė-Šniukienė, A., Paliulis, N. K. (2011). Šalies ūkio konkurencinio pranašumo didinimo problemos ir galimybės: darbo produktyvumo atvejis. *Mokslas – Lietuvos ateitis*, Nr. 3 (4).

35. Marsden, T., Sonnino, R. (2008). Rural development and the regional state: Denying multifunctional agriculture in the UK. *Journal of Rural Studies*, No. 4, Vol. 24.

36. Martin, R. L. (2009). A Study on the Factors of Regional Competitiveness. *A draft final report for The European Commission Directorate-General Regional Policy*. Prieiga per Internetą: <http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/3cr/competitiveness.pdf>, (prisijungta 2015 10 28).

37. Martin, X. S. (2011). The Global Competitiveness Report 2011–2012. *Chief Advisor of the Centre for Global Competitiveness and Performance*. Prieiga per Internetą: <http://www3.weforum.org/docs/WEF_GCR_Report_2011-12.pdf>, (prisijungta 2015 10 25).

38. Meilienė, E., Snieška, V. (2010). Lietuvos pramonės konkurencingumo veiksniai eksporto politikos nuostatose. *Viešoji politika ir administravimas*, Nr. 31.

39. Mitkutė G., Nagreckaitė L. 2005. Konkurencingumo tyrimo modelių analizė. Kauno Technologijos universitetas. Prieiga per Internetą: < http://elibrary.lt/resursai/Konferencijos/KTU_PI/KNYGA2005%20PDF/straipsniai/Plenarinis/Mitkute,%20Nagreckaite.pdf>, (prisijungta 2015 11 02).

40. Mohl, P.; Hagen, T. (2010) Do EU structural funds promote regional growth? *New evidence from various panel data approaches. Regional Science & Urban Economics*, Vol. 40 Issue 5.
41. Nacionalinė mokėjimo agentūra (2015). Lietuvos kaimo plėtros 2014 – 2020 m. programa. Prieiga per Internetą: <<https://www.nma.lt/index.php/parama/lietuvos-kaimo-pletros-20142020-m-programa/statistika/5628>>, (prisijungta 2015 11 02).
42. Navickas, V., Makalauskaitė, A. (2010). Konkurencingumo vertinimo metodologinės problemos IR ribotumas. *Verslas: Teorija ir praktika*, Nr. 11 (1).
43. Pearce, J. A., Michael, S. C. (1997). Marketing strategies that make entrepreneurial firms recession-resistant. *Journal of Business Venturing*, No. 12(4).
44. Porter M. E. (1980). *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*. New York: The Free Press.
45. Porter, M. (2012). Executive Summary: Competitiveness and Stages of Economic Development. Prieiga per Internetą: <http://www.weforum.org/pdf/Gcr/GCR_01_02_Executive_Summary.pdf>, (prisijungta 2015 10 25).
46. Porter, M. E. (1985). *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*. New York: The Free Press.
47. Porter, M. E. (1990). The Competitive Advantage of Nations. *Harvard Business Review*.
48. Rakauskienė, G. (2013). Šalies konkurencingumo skatinimo sprendimų pagrįstumo didinimas. *Socialiniai mokslai, Ekonomika (04S)*. Vilnius: Technika, daktaro disertacija.
49. Ramanauskas, G. (2004). Evaluation of International Competitiveness. *Ekonomika*, Vol. 68.
50. Ramanauskas, J., Kirstukas, J. (2009). Inovacijų plėtra modernizuojant ūkininkų ūkius. *Vadybos mokslo studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*, Nr. 18 (3).
51. Ricardo, D. (1817). Des principes de l'économie politique et de l'impôt. Prieiga per Internetą: <http://classiques.uqas.ca/classiques/ricardo_david/principes_eco_pol/...html>, (prisijungta 2015 10 20).
52. Rinkauskaitė, K. (2007). Įmonės konkurencingumas ir jo didinimo veiksniai. *Jaunasis mokslininkas*. Prieiga per Internetą: <http://jaunasis-mokslininkas.asu.lt/smk_2007/vadyba/Rinkauskaite_Kristina.pdf>, (prisijungta 2015 10 28).
53. Robinson, J. (1933). *The Economics of Imperfect Competition*. Macmillan, London.
54. Rutkauskas, A. V. (2008). On the sustainability of regional competitiveness development considering risk. *Technological and Economic Development of Economy, Baltic Journal on Sustainability*, Nr. 14 (1).

55. Saisana, M., Tarantola, S., Schulze, N., Cherchye, L., Moesen, W., Van Puyenbroeck, T. (2005). Knowledge Economy Indicators. State-of-the-Art Report on Composite Indicators for the Knowledge-based Economy. *Workpackage*, Nr5. Prieiga per Internetą: <http://kei.publicstatistics.net/KEI%20D5_1.pdf>, (prisijungta 2015 10 20).
56. Schwab, K. (2010). The Global Competitiveness Report 2010–2011. *World Economic Forum*. Prieiga per Internetą: <http://img0.rtp.pt/icm/noticias/docs/be/bef88124726514aa063902c136deecc6_56d6600407ed3139f21344b366713032.pdf>, (prisijungta 2015 10 28).
57. Sherer, F. M. (1970). *Industrial Market Structure and Economic Performance*. Houghton, Boston.
58. Smagurauskienė, L. (2009). Finansinė verslo skatinimo sistema Lietuvoje. *Geologijos ir geografijos institutas*, Nr. 42.
59. Snieška, V. (2002). Klasteriai: raktas į regionų konkurencingumo didinimą. *Inžinerinė ekonomika*, Nr. 1 (18).
60. Staskevičiūtė, G., Tamošiūnienė, R. (2010). Šalies konkurencingumas: sampratos raida laiko perspektyvoje. *Verklas: teorija ir praktika*, Nr. 2.
61. Stocing, W. G., Watkins, W. (1949). *Monopoly and Free Enterprise Twentieth Century Fund*, New York.
62. Šeputienė, J., Brazauskienė, K. (2013). Lietuvos konkurencingumo pokyčių vertinimas Europos Sąjungos šalių kontekste. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, Nr. 1 (29).
63. Šiaulytė, I. (2014). Struktūrinių fondų paramos įtaka kaimo turizmo sodybų konkurencingumui. Kaunas: Lietuvos sporto universitetas, magistro darbas.
64. Šliburytė, L., Virvilaitė, R. (2003). Advertising research: a case study of Lithuanian breweries, *Branding and Advertising*, No. 2.
65. Tamulaitytė, V. (2015). Žemės ūkio valdos modernizavimo priemonės lėšų vertinimo metodikos tobulinimas. Kaunas: Aleksandro Stulginskio universitetas, magistro darbas.
66. Tran Thanh, L. (1998). On the 1997 financial crisis in East- and South-east Asia. *Ekonomicky Casopis*, No. 46(5).
67. Travkina, I., Tvaronavičienė, M. (2010). An investigation into relative competitiveness of international trade: the case of Lithuania. *International Scientific Conference Business and Management*, No. 6.

68. Vaicekuskas, T. (2011). Įmonės konkurencingumo didinimas panaudojant Europos Sąjungos struktūrinius fondus. Vilnius: VU, magistro darbas.
69. Valodkienė, G., Snieška, V. (2012). Tarptautinis konkurencingumas ir jį lemiantys veiksniai ekonomikos nuosmukio laikotarpiu. *Economics and management*, Nr. 17 (2). Prieiga per Internetą: <file:///C:/Users/ASUS/Downloads/2188-6576-1-PB%20(1).pdf>, (prisijungta 2015 10 12).
70. Vazonis, V., Čiūtaitė, D. (2010). Kaimo vietovių ekonominio konkurencingumo ir vietos gyventojų verslumo sąsajos. *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*, Nr. 22 (3).
71. Vazonis, V., Vazonis, B. (2011). Bendrosios žemės ūkio politikos perspektyvos: link darnaus vystymosi. *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*, Vol. 1 (25).
72. Vertinimas atliekamas pagal 2014 m. birželio 6 d. paslaugų teikimo sutartį Nr. 14P-37 tarp Lietuvos Respublikos finansų ministerijos ir ūkio subjektų grupės UAB „ESTEP Vilnius“ ir VŠĮ“ Europos socialiniai, teisiniai ir ekonominiai projektai“ (2015). Europos Sąjungos struktūrinės paramos poveikio Lietuvos konkurencingumui vertinimas. Galutinė ataskaita.
73. Vilpišauskas, R. 2004. Tarptautinis konkurencingumas ir Lietuvos eksporto politika. *Pinigu studijos*, Nr. 1.
74. Vitunskienė, V., Baltušienė, J. (2012). Tiesioginės paramos žemės ūkiui reikšmė generuojant ūkių pajamas paramos gavėjų subjektyviu vertinimu. *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*, Vol. 34, Nr. 5.
75. Watkins, M. (2004). Exploring variation in recreation activity leaders' experiences of leading. *Journal of Park and Recreation Administration*, No. 5.
76. Weiss, W. (1990). Concentration and Price. *Journal of the European Economic Association*, No. 5.
77. Žydžiūnaitė, V. (2011). Baigiamojo darbo rengimo metodologija: mokomoji knyga. Klaipėda: Klaipėdos valstybinė kolegija.

PRIEDAI

1 Priedas

Interviu su pirmuoju ūkininku K. Ž.

1 Klausimas: Kiek laiko užsiimate ūkininkavimu?

Atsakymas: 12 metų.

2 Klausimas: Kokia ir kada teko pasinaudoti Europos Sąjungos finansine parama?

Atsakymas: 2008 m. parama žemės ūkio valdų modernizavimui.

3 Klausimas: Kaip manote ar suteikta parama padėjo Jums tapti konkurencingesniais rinkoje? Kodėl?

Atsakymas: Taip. Įsigijau traktorių su frontalinio krautuvu, o iš savų lėšų to padaryti nebūtų buvę įmanoma.

4 Klausimas: Ar jaučiate didelį konkurencingumą kitų ūkininkų ūkių? Kaip tai pasireiškia?

Atsakymas: Nelabai, nes ūkis yra gyvulininkystė, žemės plotai nuo ūkio įkūrimo pradžios mažai keitėsi.

5 Klausimas: Kaip Jūs įvertinate kokioje vietoje pagal konkurencingumą yra Jūsų ūkis?

Atsakymas: Vidutinis, nes laikome apie 60 karvių, tai už pieną gauname daugiau negu maži ūkiai.

6 Klausimas: Ar atsižvelgiate į kokius nors vertinimo rodiklius, veiksnius, metodus prieš prašant Europos Sąjungos finansinės paramos ar siekiant didinti konkurencingumą? Kokius?

Atsakymas: Konsultavausi su LŽŪKT dėl paramos atitikimo ir reikalavimų ir tik matant, kad ūkis juos atitinka, buvo kreipiamasi paramos. Domiuosi šėrimo technologijomis ir stengiuosi didinti gyvulių produktyvumą, dalyvauju įvairiose parodose, seminaruose.

7 Klausimas: Koks Europos Sąjungos finansinės paramos poveikis ūkininko ūkio konkurencingumo didinimui? Kaip tas poveikis pasireiškia Jūsų ūkyje?

Atsakymas: ES parama didina ūkių konkurencingumą, įpareigoja ir toliau tęsti veiklą, kruopščiai tvarkyti ūkio apskaitą. Sutaupytus pinigus skyriau ne vien tik technikos įsigijimui, bet ir pastatų renovacijai.

8 Klausimas: Ką reikėtų keisti, kad poveikis būtų didesnis?

Atsakymas: Daugiau dėmesio skirti gyvulininkystės ūkiams, keisti taisykles.

Interviu su antruoju ūkininku E. Z.

1 Klausimas: Kiek laiko užsiimate ūkininkavimu?

Atsakymas: 8 metai.

2 Klausimas: Kokia ir kada teko pasinaudoti Europos Sąjungos finansine parama?

Atsakymas: 2015 m. Žemės ūkio valdų modernizavimas.

3 Klausimas: Kaip manote ar suteikta parama padėjo Jums tapti konkuresnėmis rinkoje? Kodėl?

Atsakymas: Padėjo, bet nedaug, nes parama dengė tik 30 proc. naujo traktoriaus vertės, o įsipareigojimai dideli. Kadangi neturėjau pakankamai sukauptų lėšų – ėmiau paskolą banke.

4 Klausimas: Ar jaučiate didelį konkurencingumą kitų ūkininkų ūkių? Kaip tai pasireiškia?

Atsakymas: Taip. Jaučiama nuolat augančios žemės nuomos kainos.

5 Klausimas: Kaip Jūs įvertinate kokioje vietoje pagal konkurencingumą yra Jūsų ūkis?

Atsakymas: Žemesnė negu vidutinė.

6 Klausimas: Ar atsižvelgiate į kokius nors vertinimo rodiklius, veiksnius, metodus prieš prašant Europos Sąjungos finansinės paramos ar siekiant didinti konkurencingumą? Kokius?

Atsakymas: Tik į paramos reikalavimus.

7 Klausimas: Koks Europos Sąjungos finansinės paramos poveikis ūkininko ūkio konkurencingumo didinimui? Kaip tas poveikis pasireiškia Jūsų ūkyje?

Atsakymas: Labai mažas, teigiamas. ES parama šiek tiek prisidėjo prie technikos (traktoriaus) įsigijimo.

8 Klausimas: Ką reiktų keisti, kad poveikis būtų didesnis?

Atsakymas: Didinti finansuojamos paramos dydį.

Interviu su trečiuoju ūkininku V. Ž.

1 Klausimas: Kiek laiko užsiimate ūkininkavimu?

Atsakymas: 6 metai.

2 Klausimas: Kokia ir kada teko pasinaudoti Europos Sąjungos finansine parama?

Atsakymas: 2010 m. parama jaunojo ūkininko įsikūrimui.

3 Klausimas: Kaip manote ar suteikta parama padėjo Jums tapti konkurencingesniais rinkoje? Kodėl?

Atsakymas: Taip, nes įsigijau traktorių, kuris ūkyje tarnauja iki šiol, leidžia dirbti našiau.

4 Klausimas: Ar jaučiate didelį konkurencingumą kitų ūkininkų ūkių? Kaip tai pasireiškia?

Atsakymas: Taip, jaučiu. Didėja žemės nuomos kainos, sunkiau surasti naujų žemės plotų.

5 Klausimas: Kaip Jūs įvertinate kokioje vietoje pagal konkurencingumą yra Jūsų ūkis?

Atsakymas: Vidutinio konkurencingumo.

6 Klausimas: Ar atsižvelgiate į kokius nors vertinimo rodiklius, veiksnius, metodus prieš prašant Europos Sąjungos finansinės paramos ar siekiant didinti konkurencingumą? Kokius?

Atsakymas: Atsižvelgiau tik į paramos teikimo taisykles.

7 Klausimas: Koks Europos Sąjungos finansinės paramos poveikis ūkininko ūkio konkurencingumo didinimui? Kaip tas poveikis pasireiškia Jūsų ūkyje?

Atsakymas: Poveikis didelis ir teigiamas. Be paramos jaunojo ūkininko įsikūrimui nebūčiau įsigijęs našios technikos, didinti dirbamų plotų ir plėsti ūkį.

8 Klausimas: Ką reikėtų keisti, kad poveikis būtų didesnis?

Atsakymas: Supaprastinti taisykles ES paramos gavimui.

Anketinė apklausos klausimai

Gerb., respondentai,

Aš esu Aušra Malinauskienė, Kauno technologijos universiteto ekonomikos ir vadybos fakulteto 2 kurso magistrantūros studijų studentė. Rengiu magistrantūros studijų baigiamąjį darbą, skirtą ūkininkų ūkio konkurencingumo didinimo galimybėms ir priemonėms pagrįsti. Ūkininkų ūkių konkurencingumo sąvoka suprantama kaip priemonė ir metodai, kuriomis ūkininkai gali konkuruoti rinkoje. Šiam darbui svarbi kiekvieno Jūsų nuomonė apie konkurencingumo didinimo priemones. Prašau skirti kelias minutes ir atsakyti į pateiktus klausimus. Ši anketa yra anoniminė. Darbe bus naudojami tik apibendrinti duomenis. Ačiū už bendradarbiavimą.

1. **Jūsų ūkio dydis (įrašykite):** (ha); iš jo nuosavos žemės.....; nuomojamos.....
2. **Nuo ūkininkavimo pradžios Jūsų ūkio dydis ha:**
 - Nekito;
 - Padidėjo nežymiai;
 - Padidėjo nuo 1,5 iki 2 kartų
 - Padidėjo daugiau negu 2 kartus;
 - Sumažėjo;
 - Kita (Įrašykite).....
3. **Kokios rūšies produktus teikia Jūsų ūkis?**
 - Pieną
 - Grūdus
 - Daržoves
 - Uogas
 - Mišrius
 - Kita (Įrašykite).....
4. **Kokie motyvai Jus paskatino imtis ūkininkavimo?** (galite pasirinkti kelis atsakymų variantus)
 - Siekiate gaminti geros kokybės, didelės maistinės vertės žemės ūkio produktus
 - Sparčiai didėja produktų paklausa
 - Esate kompetentingas šioje srityje, atitinkate kvalifikaciją
 - Leidžiama išlikti nedideliems ūkiams
 - Ūkininkavimo tradicijų šeimoje atkūrimas
 - Finansinė parama ūkininkavimui
 - Didesnės produktų kainos
 - Įgyta žemės ūkio krypties profesija
 - Perspektyvumas
 - Noras nepriklausyti nuo kitų
 - Gebėjimas parduoti produkciją
 - Gebėjimas uždirbti iš ūkio produkcijos daugiau nei paprastai
 - Kita (Įrašykite).....

- 5. Kokia Europos Sąjungos finansine parama teko pasinaudoti?**(galite pasirinkti kelis atsakymų variantus)
- Parama vaisių ir daržovių gamintojų grupėms
 - Parama bitininkystės sektoriui
 - Lietuvos kaimo plėtros 2007 – 2013 m. programa
 - Lietuvos kaimo plėtros 2014 – 2020 m. programa
 - Kita (Įrašykite).....
 - Neteko pasinaudoti
- 6. Kur panaudojote skirtą Europos Sąjungos finansinę paramą?**(galite pasirinkti kelis atsakymų variantus)
- Daugiamečių ganyklų išsaugojimui
 - Pasėlių įvairinimui
 - Naujos technikos įsigijimui
 - Ekologiško ūkio plėtojimui
 - Ūkio atnaujinimui
 - Gerinant gyvenimą kaimo vietovėse kuriant naujas darbo vietas
 - Kuriant savo ūkio verslą
 - Kita (Įrašykite).....
- 7. Kaip gauta parama įtakojo Jūsų ūkio vystymąsi?** (Pasirinkite Jums tinkamiausius atsakymų variantus).
- Padidėjo darbo našumas;
 - Pagerėjo darbų atlikimo kokybė;
 - Pagerėjo ūkio infrastruktūra;
 - Sumažėjo produkcijos gamybos kaštai;
 - Padidėjo dirbamos žemės plotas
 - Kita (Įrašykite).....
- 8. Vertinant konkurencingumą svarbu nustatyti tam tikrus rodiklius. Įrašykite Jūsų ūkio duomenis 2 metų laikotarpiu:**
- Pagrindinis produktas
 - Produkto gamybos apimtis
 - Produkcijos pardavimo apimtis
 - Pardavimo kaina (už 1 vnt arba 1 t)
 - Jeigu eksportuojate savo gamybą, nurodykite produkcijos kainą (už 1 vnt arba 1 t)
 - Jeigu importuojate kokią nors produkciją, kuri reikalinga jūsų produkto gamybai, nurodykite vertę (už 1 vnt arba 1 t)

9. Įvertinkite teiginius, susijusius su Jūsų produkto konkurencingumu:

	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Neturiu nuomonės	Sutinku	Visiškai sutinku
Produkto konkurencingumui trukdo nauji rinkoje ūkininkų ūkiai					
Produkto konkurencingumui trukdo esami rinkoje ūkininkų ūkiai					
Mano produkto pakaitalai mažina vartotojų					

pirkimą					
Pirkėjams aktualu įsigyti produkciją kuo įmanoma pigiau					
Produkcijos gamybai labai brangūs ištekliai					
Nepakankamas finansinių išteklių turėjimas					
Keliami dideli Europos Sąjungos reikalavimai					
Žinių stoka mažina konkurencingumą					
Maža Europos Sąjungos finansinė parama nesuteikia galimybės plėtoti produkciją					

10. Pasirinkite veiksnius, kurie riboja Jūsų ūkio konkurencingumą(Galite pasirinkti daugiau nei vieną atsakymų variantą).

- Sėklų kainos;
- Darbo jėgos kainos;
- Energetinių išteklių kainos;
- Darbuotojų kvalifikacija;
- Lėšų modernizavimui stoka;
- Didėjantys reikalavimai produkcijos kokybei;
- Didėjantys reikalavimai maisto saugai;
- Informacijos apie rinkas stoka;
- Biurokratinės kliūtys;
- Kiti veiksniai (įrašykite).....

11. Pasirinkite veiksnius, kurie didina Jūsų ūkio konkurencingumą (Galite pasirinkti daugiau nei vieną atsakymo variantą).

- Europos Sąjungos finansinė parama;
- Palankios sąlygos plėtoti ir modernizuoti ūkį;
- Kitos finansinės paramos;
- Naujų technologijų integracija į ūkininkų ūkius;
- Europos Sąjungos finansinė parama skirta ekologiško produkto vystymuisi;
- Gaunamos išmokos;
- Produktyvūs žmogiškieji ištekliai;
- Gyvenimo kokybė ir sanglauda;
- Europos Sąjungos finansinė parama skatina investicijas į ūkininkų ūkius;
- Kita (Įrašykite).....

12. Didinant ūkių konkurencingumą, Jūsų nuomone, tikslinga būtų: (Pasirinkite Jums tinkamiausius atsakymų variantus).

- Taikyti palūkanų subsidijas;
- Skirti vienkartinę paramą įsikūrimui
- Taikyti paskolų teikimo lengvatas
- Vertinti savo ūkį įvairiais konkurencingumo vertinimo rodikliais;
- Vertinti savo ūkį įvairiais konkurencingumo vertinimo metodais;
- Kita (Įrašykite).....

AČIŪ UŽ ATSAKYMUS!

Anketinės apklausos rezultatai

1. Jūsų ūkio dydis (įrašykite): (ha); iš jo nuosavos žemės.....; nuomojamos.....

500	100
40	36
90	50
90	60
500	400
150	100
100	50
150	70
500	400
300	240
35	20
200	120
50	40
35	22
220	170

2. Nuo ūkininkavimo pradžios Jūsų ūkio dydis ha:

Atsakymo variantai	Kiekis	Santykis
Nekito;	4	26.7%
Padidėjo nežymiai;	3	20.0%
Padidėjo nuo 1,5 iki 2 kartų	1	6.7%
Padidėjo daugiau negu 2 kartus;	7	46.7%
Sumažėjo;	0	0.0%
Kita	0	0.0%

3. Kokios rūšies produktus teikia Jūsų ūkis?

Atsakymo variantai	Kiekis	Santykis
Pieną	3	20.0%
Grūdus	10	66.7%
Daržoves	0	0.0%
Uogas	0	0.0%
Mišrius	0	0.0%
Kita	2	13.3%

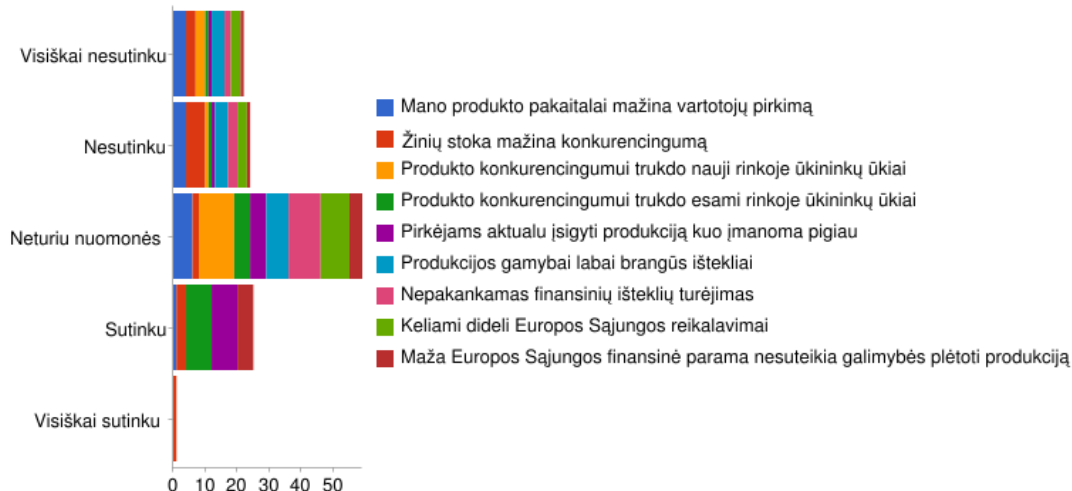
4. Kokie motyvai Jus paskatino imtis ūkininkavimo? (galite pasirinkti kelis atsakymų variantus)

Atsakymo variantai	Kiekis	Santykis
Siekiate gaminti geros kokybės, didelės maistinės vertės žemės ūkio produktus	0	0.0%
Sparčiai didėja produktų paklausa	0	0.0%
Esate kompetentingas šioje srityje, atitinkate kvalifikaciją	1	2.4%
Leidžiama išlikti nedideliems ūkiams	0	0.0%
Ūkininkavimo tradicijų šeimoje atkūrimas	8	19.0%
Finansinė parama ūkininkavimui	8	19.0%
Didesnės produktų kainos	0	0.0%
Įgyta žemės ūkio krypties profesija	2	4.8%
Perspektyvumas	4	9.5%
Noras nepriklausyti nuo kitų	6	14.3%
Gebėjimas parduoti produkciją	3	7.1%
Gebėjimas uždirbti iš ūkio produkcijos daugiau nei paprastai	10	23.8%
Kita	0	0.0%

5. Kokia Europos Sąjungos finansinė parama teko pasinaudoti? (galite pasirinkti kelis atsakymų variantus)

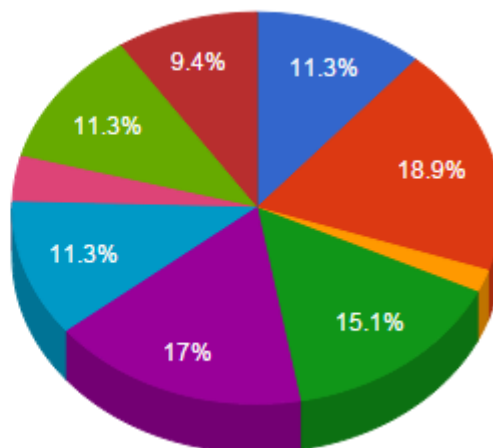
Atsakymo variantai	Kiekis	Santykis
Parama vaisių ir daržovių gamintojų grupėms	0	0.0%
Parama bitininkystės sektoriui	0	0.0%
Lietuvos kaimo plėtros 2007 – 2013 m. programa	10	62.5%
Lietuvos kaimo plėtros 2014 – 2020 m. programa	6	37.5%
Kita	0	0.0%
Neteko pasinaudoti	0	0.0%

9. Įvertinkite teiginius, susijusius su Jūsų produkto konkurencingumu:

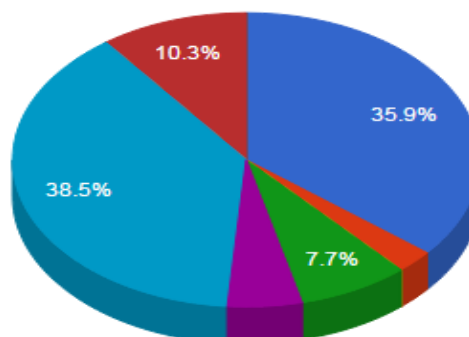
10. Pasirinkite veiksniai, kurie riboja Jūsų ūkio konkurencingumą (Galite pasirinkti daugiau nei vieną atsakymų variantą).

- Sėklų kainos
- Darbo jėgos kainos
- Energetinių išteklių kainos
- Darbuotojų kvalifikacija
- Lėšų modernizavimui stoka
- Didėjantys reikalavimai produkcijos kokybei
- Didėjantys reikalavimai maisto saugai
- Informacijos apie rinkas stoka
- Biurokratinės kliūtys
- Kita

11. Pasirinkite veiksniai, kurie didina Jūsų ūkio konkurencingumą (Galite pasirinkti daugiau nei vieną atsakymo variantą).

- Europos Sąjungos finansinė parama
- Palankios sąlygos plėtoti ir modernizuoti ūkį
- Kitos finansinės paramos
- Naujų technologijų integracija į ūkininkų ūkius
- Europos Sąjungos finansinė...
- Gaunamos išmokos
- Produktyvūs žmogiškieji ište...
- Gyvenimo kokybė ir sanglau...
- Europos Sąjungos finansinė...
- Kita

12. Didinant ūkių konkurencingumą, Jūsų nuomone, tikslinga būtų: (Pasirinkite Jums tinkamiausius atsakymų variantus).

- Taikyti palūkanų subsidijas
- Skirti vienkartinę paramą įsikūrimui
- Taikyti paskolų teikimo lengvatas
- Vertinti savo ūkį įvairiais konkurencingumo vertinimo rodikliais
- Vertinti savo ūkį įvairiais konkurencingumo vertinimo metodais
- Kita

